

misjonilt taotleda koolikohustuse edasilükkamist. Kool tagab õpilase koolis viibimise ajal tema vaimse ja füüsilise turvalisuse ning tervise kaitse.

Vanemate soovil võib esimesse klassi vastu võtta lapse, kes on jooksva aasta 30. aprilliks saanud kuueaastaseks. Eestis elava välisriigi kodaniku ja kodakondsuseta isiku laps, välja arvatud välisriigi esindaja laps, on koolikohustuslik.

Koolikohustuslike laste arvestamise kord näeb ette, et arvestust peetakse lapse elukoha järgi Eesti rahvastikuregistri alusel.

Esimesse klassi astuvate laste nimekirjad kantakse need, kes on eelmise aasta 1. oktoobrist kuni jooksva aasta 30. septembrini (kaasa arvatud) saanud 7aastaseks või saavad nimetatud ajavahemikul 7aastaseks. Nimekirjad koostatakse **koolide teeninduspiirkondade** järgi.

Koolide teeninduspiirkonnad kinnitab kohaliku omavalitsuse volikogu. Tallinnas on veel ka ülelinnalise vastuvõtuga munitsipaalkoole¹⁹. Mitut omavalitsusüksust teenindava kooli teeninduspiirkonna kinnitavad ühiselt vastavad valla- või linnavolikogud.

Kooli kohustus on võtta vastu kõik selleks soovi avaldanud kooli teeninduspiirkonnas elavad koolikohustuslikud lapsed. Väljastpoolt teeninduspiirkonda võetakse lapsi vastu siis, kui koolis on vabu kohti.

Teise riiki elama ja õppima asumisel kustutatakse koolikohustuslik õpilane kooli õpilaste nimekirjast lapsevanema (eestkostja) kirjaliku avalduse alusel.

Vanemad on kohustatud looma lapsele kodus

Laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel

¹⁹ Vt Tallinna munitsipaalkoollide teeninduspiirkondade kinnitamine Tallinna Linnavolikogu otsus nr 73. Vastuvõtmise kuupäev: 09.03.2006

soodsad tingimused õppimiseks ja koolikohustuse täitmiseks.

Lapse koolikohustuse täitmata jätmise eest karistatakse tema vanemaid.

Riik ja kohalikud omavalitsused peavad tagama soovijatele võimaluse keskhariduse omandamiseks, kuigi koolikohustust võib täita ka kodus õppides. **Vanema soovil toimuvat koduõpet** korraldab ja rahastab vanem ise. Õpitulemusi kontrollib ja hindab kool. Koduõpet võib rakendada, kui kool asub elukohast kaugel ja kodus leidub isik, kes on pädev ja valmis õpetama vastavalt õppekavale.

Koduõppele on **tervislikel põhjustel õigus 1.–9. klassi õpilasel**, kelle elukohale lähimas koolis puuduvad võimalused luua tema puudele või tervisehäirele vastavaid tingimusi õppetööst osavõtmiseks koolis.

Koduõpe määratakse lapsele raske kroonilise somaatilise haiguse või raske funktsioonihäire ja puude korral. Õpilase **määrab** koduõppele perearst või eriarst lapsevanema (eestkostja) taotlusel. Õpilase koduõppele viimise ja talle individuaalse õppekava rakendamise **otsustab õppenõukogu** perearsti või eriarsti määrangu alusel.

Koduõppe korra kehtestab haridus- ja teadusminister määrusega.

Riigieelarves nähakse ette toetus põhiharidust omandavate õpilaste ning võimaluse korral üldkeskharidust omandavate õpilaste **koolilõuna** kulude katmiseks. Riigikoolide õpilaste toitlustuskulud kaetakse riigieelarvest. Õigus tasuta koolitoidule on ka põhikoolijärgses kutseõppes õppivatele noortele.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus sätestab, et kool võimaldab põhiharidust omandaval õpilasel **tasuta kasutada** vähemalt kooli õppekava läbimiseks vajalikke **õpikuid, tööraamatuid, töövihikuid ja töölehti** ning üldkeskharidust omandaval õpilasel vähemalt kooli õppekava läbimiseks vajalikke õpikuid. Kool ei tohi õpilaselt ega vanemalt nõuda nimetatud õppevahendite soetamist ega kaasrahastamist. Õppevahendite kasutamise ning koolile tagastamise tingimused ja kord sätestatakse kooli kodukorras.

Õpilaste ja üliõpilaste õiguslik seisundi määrab haridusseadus²⁰. Õpilastele ja üliõpilastele kehtestatakse õigusaktides riiklikke

²⁰ <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12778176>

Koduõpe

Õpilase õigused koolis

soodustusi õppevahendite soetamiseks, toitlustamiseks, meditsiiniabiks, ühiselamute ja ühissõidukite kasutamiseks, laenude ja stipendiumide saamiseks. Nii on sätestatud määrusega õpilaste sõidukulu iga-aastase hüvitamise ulatus ja kord. Kohalik omavalitsus, samuti juriidilised ning füüsilised isikud võivad anda õpilastele ja üliõpilastele abi ning lisasoodustusi. Kooli tervishoiu korraldamise kinnitab sotsiaalministeeriumi sellekohane määrus.

Kooli ja kodu koostöö koordineerimiseks kutsub kooli juhtkond (klassijuhataja) kokku **vanemate koosoleku** vähemalt üks kord aastas. Kui kolmandik klassi õpilaste vanemaid nõuab, on kooli juhtkond kohustatud kokku kutsuma selle klassi õpilaste vanemate koosoleku. Vähemalt üks kord õppeaasta jooksul korraldatakse õpilasega koolis **arenguvestlus**, mille üldeesmärk on õpilase arengu toetamine. Arenguvestlusest võtab osa lapsevanem (eestkostja, hooldaja) ja õpilase klassijuhataja, kaasatakse ka teisi õpetajaid ja koolitöötajaid ning vajaduse korral õpilase elukohajärgse valla- või linnavalitsuse sotsiaalabi ja -teenuseid korraldava struktuuriüksuse esindajaid või ametiisikuid.

Õpilase õigused koolis

Õpilasel on õigus:

- valida oma huvidele ja võimetele vastav kool, valida õppeaineid koolis õpetatavate valikainete piires või õppida individuaalõppekava järgi;
- moodustada koolis **õpilasesindus**, samuti moodustada ühinguid, klubisid, stuudioid ja ringe, mille sihid ja tegevus ei ole vastuolus kooli ja kodu kasvatustaotlustega;
- osaleda valitud õpilasesindajate kaudu koolielu probleemide lahendamises, gümnaasiumiõpilastel olla valitud kooli hoolekogusse;
- saada ettenähtud korras ainelist abi selleks eraldatud summadest või fondidest;
- saada sõidu- ja muid soodustusi;
- saada koolist teavet koolikorralduse ja õpilase õiguste kohta, samuti esmast teavet õppimisvõimaluste kohta;
- pöörduda oma õiguste kaitseks haridus- ja teadusministeeriumi, maavanema või lastekaitseorganisatsioonide poole;
- õpilasel ja tema vanematel on õigus õppenõukogu otsusega nõustumatuse, samuti õpetamist ja kasvatamist

puudutavate vaidlusküsimuste korral pöörduda kooli hoo-
lekogu ja kooli üle riiklikku järelevalvet teostava ametiisi-
ku poole.

Õppekoormus

Ühes õppenädalas on viis õppepäeva. Õpilase nädalakoormus
õppetundidena määratakse kooli õppekavaga. Õpilase väikseim
lubatud nädalakoormus gümnaasiumiastmes on 32 tundi.

Õpilase **suurim lubatud nädalakoormus:**

- 1. klassis 20 tundi;
- 2. klassis 23 tundi;
- 3.–4. klassis 25 tundi;
- 5. klassis 28 tundi;
- 6. –7. klassis 30 tundi;
- 8. klassis 32 tundi;
- 9. klassis 34 tundi.

Õppeperioodis on vähemalt 175 õppepäeva (35 nädalat). Kooli-
vaheajad ja eksamiperioodid määrab haridusminister määrusega.

Klassi täituvuse ülemine piirnorm on põhikoolis 24 õpilast ja
gümnaasiumis 36 õpilast, kuid kooli pidaja võib neid muuta. Kui
kahe või enama klassi õpilaste arv kokku on 20 või alla selle,
moodustatakse nendest õpilastest liitklass. Liita on lubatud
1.–4., 3.–6. ja 5.–9. klasse. Pikapäevarühmas võib olla kuni 30
õpilast. Õpilaskodu rühmas võib olla kuni 25 õpilast.

Teavet kooli korralduse kohta leiab kõige operatiivsemalt koolide
koduleheküljelt. Kooli õppe- ja arengukavaga tasub tutvuda en-
ne oma lapse koolitee valikut. Igal koolil on teatud piires õigus
teatud õppeainetele riiklikust normist enam tunde anda, lisada
valikainekursusi. Usuõpetuse õppimine ja õpetamine on vaba-
tahtlik, kuid kool on kohustatud usuõpetust õpetama, kui seda
soovivaid õpilasi on kooliastmes vähemalt 15.

Koolitee pikkus ja koolikoti raskus

Õpilase jalgsi läbitav koolitee ei tohi olla pikem kui 3 km. Pikema
koolitee puhul korraldab kohalik omavalitsus õpilase igapäevast
vedu lähimasse kooli ja tagasi koju, kui õpilase kooli ja kodu vahel
puudub regulaarne või kooli õppekorraldusega sobiv bussiliin või
kui koolil puuduvad internaadiruumid.

Õppekoormus

Koolitee pikkus ja koolikoti raskus

Õppepäeva korraldus

Koolikoti lubatud raskus (koos sisuga) on 1.–3. klassi õpilastel kuni 3,0 kg, 4.–6. kl 3,5 kg, 7.–9. kl 4,5 kg.

Õppepäeva korraldus

Õppetunnid algavad koolis kell 8.00 või hiljem. Õppetunnid (45 minutit) vahelduvad vahetundidega, mis ei tohi olla lühemad kui 10 minutit. Söögivahtund kestab vähemalt 20 minutit ja on soovitatavalt 3.–4. vahetunnil.

Kui koolis ei jätku ühes vahetuses piisaval arvul õpilaskohti, võib kooli õppetegevust korraldada kahes vahetuses. Teise vahetuse tunnid lõpevad hiljemalt kell 20:00.

Ühe õppepäeva tunniplaanis peavad humanitaarained vahelduma reaal- ja oskusainetega, arvestades, et üldjuhul on õpilase õpi- ja töövõime suurem päeva esimesel pooles ning teisipäeval ja kolmapäeval.

Sotsiaalministri määrus piirab kodused õpiülesannete andmist. 1. klassis koduseid õpiülesandeid üldjuhul ei anta. Alates 2. klassist antakse koduseid õpiülesandeid arvestusega, et nende lahendamiseks kulub päevas keskmiselt:

- 1) 2. klassis kuni üks tund;
- 2) 3. ja 4. klassis kuni 1,5 tundi;
- 3) 5. ja 6. klassis kuni 2 tundi;
- 4) 7.–9. klassini kuni 2,5 tundi;
- 5) 10.–12. klassini kuni 3 tundi.

Esmaspäevaks, pühadejärgseks päevaks ja õppeveerandi esimeseks päevaks koduseid õpiülesandeid üldjuhul ei anta.

Välis- ja siseõhu temperatuuri mõju õppetegevuse korraldamisele

Kui klassiruumi õhutemperatuur langeb alla 15 °C, tohib 5.–12. klassi õpilaste õppetunde lühendada ja 1.–4. klassi õpilaste õppetunnid ära jätta.

Õppetunnid jäetakse ära kui klassiruumi õhutemperatuur on alla 13 °C või välisõhu temperatuur on:

- -20 °C ja madalam maakooli 1.–4. klassis;
- -25 °C ja madalam maakooli 5.–9. klassis;
- -24 °C ja madalam linnakooli 1.–4. klassis;
- -28 °C ja madalam linnakooli 5.–9. klassis.

Välis- ja siseõhu temperatuuri mõju õppetegevuse korraldamisele

Madalast välisõhu temperatuurist hoolimata korraldatakse kooli tulnud õpilastele kojusaatmise võimaluseni erinevaid tegevusi.

Kehalise kasvatus tunde võib talvel õues korraldada:

- 1.–4. klassi õpilastele kuni $-15\text{ }^{\circ}\text{C}$ vaikse ilmaga;
- 5.–9. klassi õpilastele kuni $-18\text{ }^{\circ}\text{C}$;
- 5.–12. klassi õpilaste suusatunnid kuni $-18\text{ }^{\circ}\text{C}$ vaikse ilmaga.

Hindamine

Õpilaste hindamist koolis reguleeritakse haridus- ja teadusministri määrusega "Õpilaste hindamise, järgmisse klassi üleviimise ning klassikursust kordama jätmise alused, tingimused ja kord".

Hinnatakse teadmisi ja oskusi ning käitumist ja hoolsust. Koolil on õigus kehtestada oma hindamise süsteem. Kasutatakse hindedüsteemi ja hinnete teisendamine viiepallisüsteemi sätestatakse kooli õppekavas. Kuna viimastel aastatel on hindamise korda pidevalt muudetud ja kasutusel olid eri märkidena küll x-d ja o-d, siis iga endast lugupidava kooli õppekavas sätestatud õpilaste hindamise põhimõtted ja korra leiab enamasti kooli kodulehelt.

Teadmiste ja oskuste hindamisel kasutatakse enamasti hindeid viiepallisüsteemis.

Põhikooli 1. ja 2. klassis võib õpilaste teadmiste ja oskuste hindamisel mõnes või kõigis õppeainetes kasutada hinnete asemel suulisi ja kirjalikke **sõnalisi hinnanguid**. Toimetuleku riikliku õppekava rakendamise korral kasutatakse hindamisel ainult sõnalisi hinnanguid.

Kui hindamisel tuvastatakse kõrvalise abi kasutamine või õpilane kirjutab maha, võib suulist vastust (esitust), kirjalikku või praktilist tööd, praktilist tegevust või selle tulemust hinnata hindega "nõrk", kui see on ettenähtud kooli õppekavas.

Teadmiste ja oskuste hinded viiepallisüsteemis

Hindega "5" ("väga hea") hinnatakse suulist vastust (esitust), kirjalikku või praktilist tööd, praktilist tegevust või selle tulemust, kui see vastab täiel määral õppekava nõuetele. Kui õpitulemuse hindamisel kasutatakse punktiarvestust, hinnatakse õpitulemust

Hindamine

hindegaga "5", kui õpilane on saanud 90–100% maksimaalselt võimalikust punktide arvust.

Hindegaga "4" ("hea") hinnatakse õpitulemust, kui see vastab üldiselt õppekava nõuetele, kuid pole täielik või esineb väiksemaid eksimusi. Punktiarvestusel 70–89% maksimaalselt võimalikust punktide arvust.

Hindegaga "3" ("rahuldav") hinnatakse õpitulemust, kui see vastab üldiselt õppekava nõuetele, kuid esineb puudusi ja vigu. Punktiarvestusel 45–69% maksimaalselt võimalikust punktide arvust.

Hindegaga "2" ("puudulik") hinnatakse õpitulemust, kui see vastab osaliselt õppekava nõuetele, esineb olulisi puudusi ja vigu. Punktiarvestusel 20–44% maksimaalselt võimalikust punktide arvust.

Hindegaga "1" ("nõrk") hinnatakse õpitulemust, kui see ei vasta õppekava nõuetele. Punktiarvestusel 0–19% maksimaalselt võimalikust punktide arvust.

Õppeveerandi, poolaasta või kursuse õpitulemuste omandamist kontrollivate kirjalike tööde (kontrolltööd) aeg kavandatakse kooskõlastatult teiste õppeainete õpetajatega. **Järelevastamine** või järeltööde tegemine toimub kooli õppekavas määratud korras.

Kokkuvõttev hinne ja hindamise vaidlustamine

Kokkuvõttev hinne on õppeaine õppeveerandi-, poolaasta-, kursuse- ja aastahinne ning kooliastmehinne.

Kokkuvõttev hindamine 1.–3. kooliastmel

1.–3. kooliastmel hinnatakse õpilase õpitulemusi õppeaines kokkuvõtvalt veerandi- ja aastahindegaga.

Veerandihinne pannakse välja õppeveerandi lõpul saadud hinnete alusel. Aastahinne pannakse välja selle õppeaasta jooksul saadud veerandihinnete alusel enne õppeperioodi lõppu.

Õppeaines, mida õpitakse ühe nädalatunniga, võib õppeveerandi lõpus jätta hinne välja panemata. Sellisel juhul pannakse järgmise õppeveerandi lõpul veerandihinne välja kahe eelnenud õppeveerandi jooksul saadud hinnete alusel.

Kui õpilase hindamisel kasutatakse hinnete asemel sõnalisi hinnanguid, antakse õpilase teadmistele ja oskustele õppeveerandi lõpul kirjalikult kokkuvõtvaid sõnalisi hinnanguid. Õppe-

veerandite lõpul antud sõnaliste hinnangute alusel antakse enne õppeperioodi lõppu kokkuvõtvaid sõnalisi hinnanguid kogu õppeperioodi kohta.

Õpilasele, kelle veerandihinne on “puudulik” või “nõrk”, kellele on antud samaväärne sõnaline hinnang või on jäetud hinne välja panemata, koostatakse selles õppeaines individuaalne õppekava või määratakse mõni muu tugisüsteem (nt logopeediline abi, parandusõpe jm) kooli õppekavas sätestatu järgi, et aidata omandada nõutavad teadmised ja oskused.

Kui õppeaine veerandihinne on jäänud välja panemata ja õpilane ei ole kasutanud võimalust järele vastata, hinnatakse aastahinde väljapanekul antud õppeveerandi vältel omandatud teadmisi ja oskusi hindega “nõrk”.

9. klassi õpilasele pannakse aastahinded välja enne lõpueksamite toimumist, välja arvatud õppeainetes, milles õpilane jäetakse täiendavale õppetööle.

Gümnaasiumiastmes hinnatakse õpilase õpitulemusi vastavas õppeaines kokkuvõtvalt kursuse- ja kooliastmehindega. **Kursusehinne** pannakse välja kursuse jooksul saadud hinnete alusel. **Kooliastmehinne** pannakse välja õppeaine 10.–12. klassi kursusehinnete alusel.

Kui kursusehinne on jäänud välja panemata ja õpilane ei ole kasutanud võimalust järele vastata, hinnatakse kooliastmehinde väljapanekul kursuse vältel omandatud teadmisi ja oskusi hindega “nõrk”.

Õppeaines, milles riigieksam toimub väljaspool eksamiperioodi, pannakse 12. klassi õpilasele kooliastmehinne välja enne riigieksami toimumist (õpilane lubatakse riigieksamile ka siis, kui tal on osa gümnaasiumi kursusest positiivsele hindele sooritamata). Teiste õppeainete kooliastmehinded pannakse välja enne õppeperioodi lõppu. Õppeainetes, milles õpilane jäetakse täiendavale õppetööle, pannakse kooliastmehinne välja pärast täiendava õppetöö lõppu.

Õpilase käitumist ja hoolsust hinnatakse päevase õppevormiga koolis.

Põhikoolis hinnatakse õpilase käitumist ja hoolsust, gümnaasiumiastmes ainult käitumist. Käitumise hindamise aluseks on kooli kodukorra täitmine ning üldtunnustatud käitumis- ja kõlblusnormide järgimine koolis. Hoolsuse hindamise aluseks on õpilase

Õpilase järgmisse klassi üleviimine

suhtumine õppeülesannetes: kohusetundlikkus, töökus ja järjekindlus õppeülesannete täitmisel.

Õpilasel ja lapsevanemal on **õigus hindeid ja sõnalisi hinnanguid vaidlustada** kümne päeva jooksul pärast hinde või hinnangu teada saamist.

Õpilase **hindamisega seotud vaidlusküsimusi** lahendab kool õpilase või lapsevanema kirjaliku põhjendatud taotluse alusel. Otsusest teavitab kool õpilast ja lapsevanemat kirjalikult viie tööpäeva jooksul pärast otsuse vastuvõtmist.

Kui õpilane või lapsevanem ei ole otsusega nõus, võib ta pöörduda kooli õppe- ja kasvatustegevuse üle järelevalvet teostava asutuse poole.

Õpilase järgmisse klassi üleviimise, täiendavale õppetööle või klassikursust kordama jätmise otsustab kooli õppenõukogu. Õpilane, kes jäeti täiendavale õppetööle, viiakse järgmisse klassi üle hiljemalt 30. augustiks (v.a individuaalse õppekava alusel õppijad). Sellekohane kord kehtestatakse kooli õppekavas, sest koolil on õigus korraldada näiteks **üleminekueksameid** (8., 10. ja 11. klassi õpilastele võib kool ühes õppeaines teha üleminekueksami).

Täiendav õppetöö toimub pärast õppeperioodi lõppu, tulemusi kontrollitakse ja hinnatakse. 1.–3. kooliastmel jäetakse õpilane täiendavale õppetööle õppeainetes, milles tulenevalt veerandihinnetest või veerandite lõpus antud sõnalistest hinnangutest tuleks välja panna aastahinne “puudulik” või “nõrk” või anda samaväärne kokkuvõttev sõnaline hinnang.

Erandjuhul võib jätta õpilase **klassikursust kordama**, kui

- õpilasel on kolmes või enamal õppeaines pandud välja aastahinne “puudulik” või “nõrk”;
- täiendav õppetöö ei ole tulemusi andnud;
- õppekavaga nõutavate õpitulemuste saavutamiseks ei ole otstarbekas rakendada individuaalset õppekava või muid koolis rakendatavaid tugisüsteeme.

Õppenõukogu kaasab otsuse tegemisel õpilase või tema seasduksliku esindaja ning kuulab ära tema arvamuse.

Klassikursust ei jäeta kordama lihtsustatud riikliku õppekava (abiõppe õppekava) ja toimetuleku riikliku õppekava järgi õppivaid õpilasi ning **gümnaasiumiastmel õppivaid õpilasi**.

Gümnaasiumi X–XI klassi õpilasi mitterahuldavate aastahinnetega järgmisesse klassi üle ei viida ning ilma mõjuvate põhjusteta klassikursust kordama ei jäeta. Nad võidakse õppeaasta lõpul õppenõukogu otsusega gümnaasiumi nimekirjast kustutada.

12. klassi õpilane arvatakse õppeaasta lõpul õppenõukogu otsusega gümnaasiumist välja, kui:

- tal on enam kui kahes õppeaines mitterahuldav aastahinne;
- tal on kuni kahes õppeaines mitterahuldav aastahinne ja ta ei ole 25. augustiks sooritanud järeltööd;
- ta ei ole sooritanud koolieksamit rahuldavalt ega ole 25. augustiks sooritanud positiivselt korduseksamit;
- ta ei ole sooritanud riigieksami rahuldavalt.

Kui gümnaasiumiõpilane rikub pidevalt üldtunnustatud käitumis- ja kõlblusnorme ja eirab kooli kodukorda või kui teda on karistatud kriminaalkorras, võib õpilase õppenõukogu otsusega gümnaasiumist välja heita.

Tasemetööd ja eksamid

Tasemetööd tehakse neljandal õppeveerandil:

- 3. klassis eesti (vene õppekeelega koolides vene keeles) ning matemaatikas;
- 6. klassis eesti (vene õppekeelega vene keeles), matemaatikas ja veel ühes õppeaines. Tasemetöö hinne on arvestuslik. Õpetajal on õigus seda 5% ulatuses muuta.

Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava järgi õppiv **põhikoolilõpetaja** sooritab põhikooli lõpetamiseks ühtlustatud küsimustega eksamid:

- 1) eesti keele ja kirjanduse või eesti keele kui teise keele eksam;
- 2) matemaatikaeksam;
- 3) õpilase valikul eksam (valikeksam) järgmiste õppeainete hulgast: vene keel ja kirjandus, inglise keel, saksa keel, prantsuse keel, vene keel, bioloogia, keemia, füüsika, geograafia, ajalugu, ühiskonnaõpetus.

Põhikooli lõpueksamitele lubatakse kõik õpilased, olenemata õpilase aastahinnetest.

Tasemetööd ja
eksamid

Kui õpilasel on nägemis-, kuulmis-, kõne- või kehapuue, siis kool koostöös lapsevanemate ja arstidega selgitab välja, kuidas on õpilasel kõige parem lõpueksamit sooritada. Erivajadustega põhikoolilõpetaja eksamineerimiseks vajalikud tingimused teatab kool kirjalikult 25. jaanuariks riiklikule eksami- ja kvalifikatsiooni-keskusele.

Kui põhikoolilõpetaja saab lõpueksami hindeks “nõrga” või “puuduliku”, siis peab ta sooritama korduseksami hiljemalt 30. juuniks koolieksamina.

Gümnaasiumi lõpetamiseks sooritavad gümnaasiumilõpetajad vähemalt viis **gümnaasiumi lõpueksamit**, millest vähemalt kolm on riigeksamid. Õpilasel on õigus sooritada kõik lõpueksamid riigeksamitena. Riigeksamite valikut õpilane samal aastal muuta ei saa.

Gümnaasiumi koolieksam võib olla kirjalik, suuline või kaheosaline (kirjalik ja suuline). Koolieksameid võib sooritada kõigis riikliku õppekava kohustuslikes õppeainetes ja nendes valikainetes, mida on gümnaasiumiastmes õpitud vähemalt 105 õppetundi. Ühes õppeaines võib sooritada kas riigeksami või siis koolieksami.

Koolieksamid korraldatakse kooli direktori kinnitatud **eksamiplaani** järgi. Eksamiplan pannakse õpilastele, õpetajatele ja lastevanematele tutvumiseks välja hiljemalt kaks nädalat enne eksamiperioodi algust.

Eksamiplaani koostamisel arvestatakse riigeksamite kuupäevi ja põhimõtteid, et:

- 1) ühel päeval võib gümnaasiumilõpetajal olla üks lõpueksam;
- 2) lõpueksamite vahel on vähemalt kolm päeva;
- 3) lõpueksameid ei korraldata pühapäeval.

Ühe koolieksami võib gümnaasiumilõpetaja sooritada **ainealase uurimuse**na, sellist võimalust saab õpilane taotleda kolmanda õppeveerandi alguseni. Uurimuse kirjutamisel määratakse õpilasele juhendaja, kelleks võib olla aineõpetaja või vastava ainevaldkonna spetsialist väljastpoolt gümnaasiumi. Uurimus peab kajastama õpilase oskust iseseisvalt mõelda, näha ja luua seoseid, teha järeldusi ja kokkuvõtteid ning peab sisaldama õpilase oma seisukohti. Uurimust kirjutama asunud õpilasel on õigus oma otsust enne 1. märtsi muuta ning sooritada samas õppeaines koolieksam.

Kõigile gümnaasiumilõpetajatele on **kohustuslik riigieksam** eesti keelest või eesti keele kui teise keele (muu õppekeelega koolis) riigieksam.

Kolme kohustusliku riigieksami hulgas võib olla üks võõrkeeleeksam. Saksa keele riigieksamina võib sooritada ka Saksamaa Liitvabariigi Kultuuriministri Konverentsi Saksa II astme keelediplomi eksami. Gümnaasiumiõpilasel on õigus sooritada inglise keele, saksa keele, prantsuse keele ja vene keele riigieksam ka siis, kui ta ei ole seda koolis õppinud.

Riigieksamite sooritamise õigus on ka:

- 1) põhihariduse baasil kutseõppeasutuses lõpukursustel õppivatel õpilastel;
- 2) varem gümnaasiumi või kutseõppeasutuse lõpetanud isikutel, kes ei ole antud õppeaines riigieksamit sooritanud;
- 3) varem gümnaasiumi või kutseõppeasutuse lõpetanud isikutel, kes soovivad varasema aasta riigieksamitulemust parandada;
- 4) välisriigis Eesti keskkaridusele vastava haridustaseme omandanud isikutel;
- 5) gümnaasiumide õpilastel, kes ei ole 12. klassis, kuid kellel on eksamiaine gümnaasiumiastme kohustuslikud kursused läbitud ja kutseõppeasutuste õpilastel, kes ei ole lõpukursusel, kuid kellel on eksamiaine läbitud.

Eesti keelest erineva õppekeelega kooli lõpetaja, kellele on keeleseaduse järgi väljastatud eesti keele oskuse kõrgtaseme tunnistus, ning kes esitab sellekohase tunnistuse koolile hiljemalt 15. jaanuariks, ei pea gümnaasiumi lõpetamiseks sooritama eesti keele kui teise keele riigieksamit.

Gümnaasiumilõpetajad, kelle õppekeel on **viipekeel**, sooritavad soovi korral riigieksami asemel eesti keele kui teise keele riigieksami.

Erivajadustega (nägemis-, kuulmis-, kõne või kehapuudega) õpilaste nimed ja nende eksamineerimiseks vajalikud tingimused peab kool saatma riiklikule eksami- ja kvalifikatsioonikeskusele 25. jaanuariks.

Eksamitulemused avalikustatakse X-tee kodanikuportaali päringukeskkonna vahendusel. Täpsem selgitus teenuse kohta leidub aadressil www.eesti.ee. Kodanikuportaal on eksaminandil

võimalik näha oma varasemate aastate riigieksamite tulemusi; jooksva eksamiperioodi tulemused (sh eksami osade tulemused) ilmuvad sinna juuni alguses. Eksamite tulemused sisestatakse andmebaasi ja muudetakse kättesaadavaks järk-järgult selle alusel, kuidas tööd hinnatud saavad.

Õpilaste tunnustamine

Kiituskirjaga “Väga hea õppimise eest” ja kiituskirjaga “Väga heade tulemuste eest üksikus õppeaines” tunnustamine. Kiituskirjaga võidakse tunnustada kõikide klasside õpilasi. Õpilast tunnustatakse kiituskirjaga kooli õppenõukogu kehtestatud tingimustel ja korras.

Kiitusega põhikooli lõputunnistusega tunnustatakse põhikoolilõpetajat, kellel kõigi lõputunnistusele kantavate õppeainete viimane aastahinne ja lõpueksamihinne on “väga hea” ning käitumine “eeskujulik” või “hea”. Põhikoolilõpetajate puhul, kes õpivad õhtuses või kaugõppe vormis või lõpetavad kooli eksternina, ei arvestata kiitusega põhikooli lõputunnistusega tunnustamisel käitumise hinnet. Põhikoolilõpetaja kiitusega põhikooli lõputunnistusega tunnustamise otsustab kooli õppenõukogu.

Kuldmedaliga tunnustatakse gümnaasiumilõpetajat, kelle kõigi õppeainete kooliastmehinne on “väga hea” ning käitumine “eeskujulik” või “hea”.

Hõbemedaliga tunnustatakse gümnaasiumilõpetajat, kellel kuni kahes õppeaines on kooliastmehinne vähemalt “hea” ja ülejäänud õppeainetes “väga hea” ning käitumine “eeskujulik” või “hea”. Õpilase kuld- või hõbemedaliga tunnustamise otsustab kooli õppenõukogu.

Gümnaasiumilõpetajate puhul, kes õpivad õhtuses või kaugõppe vormis või lõpetavad kooli eksternina, ei arvestata kuld- või hõbemedaliga tunnustamisel käitumise hinnet.

Kui gümnaasiumilõpetajat ei ole hinnatud kooliastmehindega, tunnustatakse teda hõbemedaliga, kui tema lõputunnistusele kantavad aastahinded on kuni kahes õppeaines vähemalt “head” ning ülejäänud õppeainetes “väga head” ning X ja XI klassi aastahinded vähemalt “head” või “väga head” ja käitumine “eeskujulik” või “hea”.

Kiituskirjade “Väga hea õppimise eest” ja “Väga heade tulemuste eest üksikutes õppeainetes”, kuld- ja hõbemedalite ning

muude autasude andmise kohta peetakse igas koolis autasude väljaandmise raamatus. Igal koolil on oma tunnustamise kord, mis tuleneb kooli tavadest, kommetest väärtushinnangutest ja näeb ette õpilase tunnustamise kooli meene, autahvlile kandmise või kas või magusa auhinnaga.

Õpilasmavalitsus

Õpilasmavalitsus on õpilaste õigus kooskõlas seadusega iseseisvalt otsustada ja korraldada õpilaselu küsimusi, lähtudes õpilaste huvidest, vajadustest, õigustest ja kohustustest. Õpilasmavalitsuse teostamiseks on õpilaskonnal õigus valida õpilasesindus, kes esindab õpilaskonda koolisisestes suhetes ning suhetes rahvuslike ja rahvusvaheliste organisatsioonide, asutuste ja isikutega. Õpilasesinduse ülesanded ja valimise korra sätestab õpilasesinduse põhimäärus, mille kiidab heaks kooli hoolekogu (nõukogu) ning kinnitab direktor.

Õpilastel on õigus:

- moodustada teiste õpilaskondadega liite ja organisatioone õigusaktides sätestatud alustel ja korras;
- astuda rahvusvaheliste organisatsioonide liikmeks või arendada nendega koostööd;
- otsustada ja korraldada kõiki muid õpilaselu puudutavaid küsimusi, mis seaduse ja seaduse alusel antud õigusakti kohaselt kuuluvad õpilaskonna pädevusse ning mis ei ole samadel alustel antud kellegi teise otsustada ja korraldada.

Eesti Õpilasesinduste Liit on 1998. aastal asutatud **suurim Eesti õpilaste esindusorganisatsioon**. Sinna kuulus 2006/2007. õppeaastal 174 kooli õpilasesindust. Liidu missioon on seista õpilaste huvide eest, kaitsta nende õigusi ning edendada õpikeskkonda ja koolielu. EÕEL-i abiga saab end hõlpsamini kuuldavaks teha, kuna esindatakse Eesti õpilaskonda riiklikul tasandil, edastatakse õpilaste arvamusi, soovitusi ja kaebusi asjaomastele riigistruktuuridele. Liit toetab algatusi nii oma töökojemuste ja soovitustega kui ka rahaliselt (ISIC-kaart, erinevad projektitoetused jne).

Korraldatakse seminare, koolitusi, foorumeid. EÕEL-is olles tekib võimalus mõjutada liidu arengusuundi, rääkides kaasa, väljendades oma mõtteid ning kasutades hääleõigust üldkoosolekuil. Toetatakse õpilasesinduste arengut ning seistakse

Õpilasmavalitsus

Õppenõukogu

nende järjepidevuse eest. Välja antakse oma ajalehte "Õ" (<http://www.opilasleht.ee/>).

Peale Eesti õpilasesinduste liidu tegutseb hulgaliselt noorteorganisatsioone, kelle eesmärk on elavdada noorte elu. Eesti Noorteühenduste Liit (ENL) ühendab katusorganisatsioonina 50 Eestis tegutsevat noorteühendust (täpsemalt vt <http://www.enl.ee/>).

Õppenõukogu

Õppenõukogu liikmed on kõik kooli pedagoogid, esimees on kooli direktor (juhataja), aseesimees direktori (juhataja) asetäitja õppe- ja kasvatusalal. Õppenõukogu koosolekust on õigus osa võtta kooli raamatukoguhoidjal, arstil, hoolekogu esimehel, õpilasesinduse esindajal, samuti kooli pidajal või tema esindajal ning kooli õppe- ja kasvatustegevuse üle riiklikku järelevalvet teostaval ametnikul.

Õppenõukogu **ülesanded** koolis:

- arutab läbi ja kiidab heaks kooli arengukava ja õppekava ning kooli üldtööplaani iga õppeaasta algul;
- arutab läbi ja kiidab heaks kooli põhimääruse ning kooli kodukorra ja päevakava;
- annab õppeaasta lõpul hinnangu kooli õppe- ja kasvatustegevuse tulemustele ja teeb kooli juhtkonnale ettepanekuid kooli õppe- ja kasvatustegevuse täiustamiseks;
- otsustab kuni kahes aines mitterahuldava aastahindega 9. klassi õpilase lõpueksamitele lubamise;
- otsustab 12. klassi õpilaste koolieksami sooritamise ainealase uurimistöona;
- otsustab 12. klassi õpilase eksamiperioodi pikendamise arstitõendi alusel;
- otsustab õpilaste tunnustamise õppeperioodi lõpul ja kooli lõpetamisel.

Õppenõukogu pädevusse kuuluvad mitmed küsimused seoses hariduslike **erivajadustega õpilaste õppe korraldusega**.

Õppenõukogu koosolekul õpilase **mitterahuldava käitumise arutamisel** nõutakse õpilase ja lapsevanema (eestkostja) kohalolekut. Õppenõukogu koosolekul õpilase mitterahuldava käitumise arutamisel seoses koolikohustusliku õpilase kooli nimekirjast väljaarvamise ja koolist väljaheitmise otsustamisega peavad olema kohal õpilane, lapsevanem (eestkostja) ja lastekaitseametnik.

Nende teistkordselt koosolekule mõjuva põhjuseta tulemata jätmisel teeb õppenõukogu otsuse asjaosaliste juuresolekuta. Õpilasele ja lapsevanemale (eestkostjale) saadetakse väljavõtte õppenõukogu koosoleku protokollist kolme tööpäeva jooksul koosoleku toimumisest arvates.

Hoolekogu ja lastevanemate ühendused

Munitsipaalkooli edukaks tööks vajalike tingimuste loomiseks moodustab valla- või linnavalitsus hoolekogu. Hoolekogude töö kord kinnitatakse haridus- ja teadusministri määrusega. See sätestab muuhulgas ka hoolekogu liikmete valimise korra.

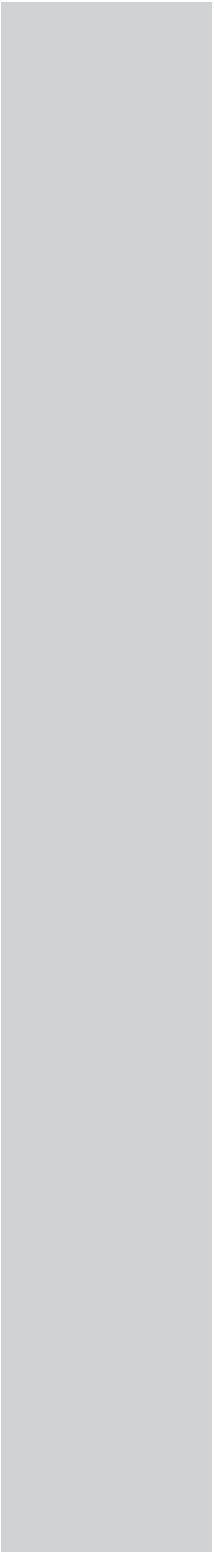
Hoolekogu koosolekutest võivad osa võtta **õpilasesinduse esin-dajad**, kooli õppe- ja kasvatustegevuse üle riiklikku järelevalvet teostavad ametiisikud, valla- või linnavalitsuse haridusküsimus-tega tegelevad ametiisikud ning teised isikud hoolekogu esime-he, tema äraolekul aseesimehe loal. Gümnaasiumiõpilastel on õigus olla valitud kooli hoolekogusse. Hoolekogu on võimalus lastevanematel kaasa rääkida kooli igapäevatöö ja arengu teemadel. Lastevanemate liit on seda võimalust üha agaramalt propageerimas (vt <http://www.laps.ee>). Haridus- ja teadusminis-teriumi ning **Eesti lastevanemate liidu** (ELVL) koostöölepingu järgi on ELVL-i üleanne teavitada ja koolitada lapsevanemaid ning hoolekogusid haridus- ja kasvatusküsimustes, arendada ja tugevdada lastevanemate koostöövõrgustikku ning kodu ja kooli koostööd. See koostöö on oluline hariduspoliitiliste otsuste kvaliteeti ja legitiimsust silmas pidades.

Hoolekogu on alaliselt tegutsev organ, kelle ülesanne on kooli pedagoogide, kohaliku omavalitsuse volikogu, vanemate, vilist-laste ja kooli toetavate organisatsioonide ühistegevus kooli õppe- ja kasvatustegevuse jälgimisel ning selleks tegevuseks paremate tingimuste loomisele kaasaaitamisel.

Kooli järjepideva arengu tagamiseks koostab kool koostöös hoolekogu (nõukogu) ja õppenõukoguga kooli arengukava, milles määratakse kooliarenduse põhisuunad ja -valdkonnad ning tegevuskava kolmeks aastaks.

Hoolekogu osaleb arenguestluste korraldamise tingimuste ja korra kehtestamises, üksikute ainete õppekeele otsustamisel, kinnitab näiteks õpetajate ja kooli juhtkonna valimise konkursi korra jmt. Ettepaneku õppekeele osas teeb kooli hoolekogu. Klassi täituvuse piirnormi muutmine kooskõlastatakse hoole-koguga. Õpilasel ja tema vanematel on õigus õppenõukogu

Hoolekogu ja lastevanemate ühendused

otsusega nõustumatuse, samuti õpetamist ja kasvatamist puudutavate vaidlusküsimuste korral pöörduda ka kooli hoolekogu poole. Kooli direktor on hoolekogu ees aruandekohustuslik.

Hoolekogude töö paremaks korraldamiseks on Eesti lastevanemate liit alustanud maakonniti hoolekogude ühenduste loomist. Ühendused on loodud näiteks Võrumaal, Raplemaal, Tallinnas, Harjumaal.

Kutseõpe

Paindlikud võimalused tagavad kutseõppe erinevatele sihtgruppidele (põhiharidusega ja põhihariduseta õppijad, erivajadustega õppijad, üldhariduskoolist välja langenud õppijad, vähemalt keskharidusega õppijad).

Kutseõppeliigid alates 2006. aastast

- Põhihariduse nõudeta kutseõpe (kutseõpe koolikohustusliku ea ületanud põhihariduseta isikutele)
- Kutseõpe põhihariduse baasil (ilma üldhariduse osata)
- Kutsekeskharidus (kutsekeskharidusõpe)
- Kutseõpe keskhariduse baasil
- Kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis

Õppida on võimalik nii koolipõhises kui ka töökohapõhises õppevormis.

Uute kutseõppeliikide rakendamine

Kutseharidusstandard

- Alusdokument kutseõppe korraldamisele (ühtsete nõuete kogum kutse- ja erialasele õppele põhihariduse baasil, keskhariduse baasil, koolikohustuse ea ületanud põhihariduseta isikutele ning põhikoolis ja gümnaasiumis toimuvale kutseõppele)
- Kutseharidusstandardis (KHS) täpsustatakse kutseõppeasutuse seaduses (KÕS) määratletud uued kutseõppeliigid
- Vabariigi Valitsuse määrusega kehtestatud 6. aprillil 2006.

Esmase kutseõppe liigid kuni 2006. aastani olid:

- kutsekeskharidus põhihariduse baasil (KKPB);
- kutsekeskharidus keskhariduse baasil (KKKB);
- kehtisid õpilaste vastuvõtul kuni 31.12.2005;

Kutseõpe

Kutseõppe-
liigidKutseharidus-
standard

Põhihariduse nõudeta kutseõpe

- nendel kutseõppeliikidel ja õppekavadel üldjuhul ka kool lõpetatakse;
- erandiks on õpilased, kes omal soovil viiakse üle mõne uue kutseõppeliigi õppekavale (nt kutsekeskhariduse õppekavalt põhihariduse baasil kutseõppe õppekavale)

Kutseõppeliigid alates 2006. aastast

- Põhihariduse nõudeta kutseõpe (kutseõpe koolikohustusliku ea ületanud põhihariduseta isikutele)
- Kutseõpe põhihariduse baasil (ilma üldhariduse osata)
- Kutsekeskharidus (kutsekeskharidusõpe)
- Kutseõpe keskhariduse baasil
- Kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis.

Põhihariduse nõudeta kutseõpe (KPta)

- Vastuvõtul haridustasemest tulenevaid piiranguid ei seata
- Eraldi õppekava registreeritud EHISes
- Õppemaht on 20–100 õppenädalat
- Lõpetamisel saab lõputunnistuse põhihariduse nõudeta kutseõppe läbimise kohta
- Edasiõppimise võimalused – lõpetada põhiharidus, seejärel asuda keskharidust omandama jne.

Kutseõpe põhihariduse baasil

Kutseõpe põhihariduse baasil (KPB)

- Eelduseks on põhiharidus
- Vastuvõtt ainult töökohapõhisesse õppevormi
- Eraldi õppekava registreeritud EHISes
- Õppemaht on 40–100 õppenädalat
- Lõpetamisel saab lõputunnistuse põhihariduse baasil kutseõppe läbimise kohta
- Edasiõppimise võimalused – asuda keskharidust omandama (täiskasvanute gümnaasium, gümnaasiumide-kesk-koolide õhtused või kaugõppe osakonnad) jne.

Kutsekeskharidus

Kutsekeskharidus (KKPB)

- Eelduseks on põhiharidus
- Eraldi õppekava registreeritud EHISes
- Õppemaht on vähemalt 120 õppenädalat, sh kutse- ja erialase õppe maht min 50%

- Üldhariduse osa maht on min 40 õppenädalat, sellele lisaks lõimituna põhiõpingute moodulites
- Lõpetamisel saab lõputunnistuse kutsekeskhariduse omandamise kohta
- Edasiõppimise võimalused:
 - õppida täiendavalt üldaineid 35 õppenädala mahu
 - jätkamine (rakendus)kõrghariduses
- KKPB õppekava üldhariduse osas oluliste õppevõlgnevustega õppijad:
 - õppenõukogu otsusega võib sellise õppija tema nõusolekul üle viia sama eriala KPB õppekavale
 - õpe KPB õppekaval võib jätkuda nii koolipõhises kui ka töökohapõhises õppevormis
 - KPB õppekavale üle viimisel arvestatakse läbitud õpinguid
- Lõpetamisel kehtivad samad nõuded ja võimalused, mis KPB kutseõppeliigi juures üldiselt.

Kutseõpe keskhariduse baasil (KKB)

- Eelduseks on keskharidus (kutsekeskharidus või üldkeskharidus)
- Eraldi õppekava registreeritud EHISes
- Õppemaht on 20–100 õppenädalat
- Lõpetamisel saab lõputunnistuse keskhariduse baasil kutseõppe läbimise kohta
- Edasiõppimise võimalused – (rakendus)kõrghariduses.

Töökohapõhine õppevorm

- Kokkuleppelise nimega õpipoisikoolitus
- Aluseks õppeleping õppija, kooli ja tööandja vahel
- 1/3 õppest koolis, erialane teoreetiline ning üldoskuste ja -teadmiste ettevalmistus
- 2/3 õppest ettevõttes, erialane põhi- ja eriõpe
- Eraldi õppekavu ei ole (õppevormist sõltuvaid)
- Individuaalne õppekava lähtudes õppija ja töökoha spetsiifilistest vajadustest
- Töökohtade atesteerimine (kas on võimalik täita õppekava eesmärgid, ohutus tagatud jne)

Kutseõpe
keskhariduse
baasil

Töökoha-
põhine
õppevorm

- 2004.–2005. aastal pilootprojekt SA Innove vedamisel Phare 2002 all, alates 2006. aastast ESF m 1.1 projektina
- Üldise õppevormina alates aastast 2007.

Kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis

- Üldhariduskooli õpilastele koostöös kutseõppeasutusega
- Kutseõpe gümnaasiumis ja kutseõpe põhikoolis:
 - reaalsed kutseoskused andvad kursused mahuga 15–40 õppenädalat
 - eraldi kutseõppekavaga (põhineb “emaõppekaval”)
 - õppekava koostamise ja rakendamise eest vastutab KÕA
 - laieneb ka TK-gümnaasiumitele, põhihariduseta isikutele, lihtsustatud ja toimetuleku kooli lõpetajatele (lisa-aasta)
 - läbimist arvestatakse edasiõppimisel samal erialal KÕA-s
- Kutsealane eelkoolitus:
 - n-õ lühikesed, kutseorientatsioonikursused (kuni 15 õppenädalat)
 - põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava valikaine-tena (st ei nõuta eraldi õppekava ja KÕA kaasatust)
 - läbimist ei pruugi arvestada edasiõppimisel.

Lisainfo haridus- ja teadusministeeriumi kodulehelt
<http://www.hm.ee/>

Kodanik ja tööturg

Töötervishoid, tööohutus ja töösuhted

Tööinspeksioon teeb riiklikku järelevalvet töötervishoidu, tööohutust ja töösuhteid sätestavate õigusaktide nõuete täitmise üle töökeskkonnas.

Tööinspeksioon asub Tallinnas. Tööinspeksiooni postiaadress on **Gonsiori 29, 10147 Tallinn**, elektrooniline postiaadress on **ti@ti.ee**, veebilehe aadress on <http://www.ti.ee/>.

Tööinspeksioon on sotsiaalministeeriumi valitsemisalas tegutsev valitsusasutus, mis:

- teostab riiklikku järelevalvet töötervishoidu, tööohutust ja töösuhteid reguleerivate õigusaktide täitmise üle töökeskkonnas ning rakendab riiklikku sundi seaduses ettenähtud alustel ja ulatuses;
- teeb turujärelevalvet töökeskkonnas kasutatavate isikukaitsevahendite ohutuse ja kaitseomaduste tagamise üle nende valmistamisel ja müümisel;
- teeb järelevalvet tööõnnetuste ja kutsehaigestumiste uurimise ning nende ennetamiseks abinõude rakendamise üle;
- uurib surmaga lõppenud ja vajaduse korral raskeid tööõnnetusi ning kutsehaigestumisi, analüüsib nende põhjusi;
- teeb tööõnnetuste statistikat ja analüüsi;
- teeb järelevalvet geneetiliselt muundatud mikroorganismide suletud keskkonnas kasutamise üle seaduses sätestatud piires;
- teeb otsuseid seaduses ettenähtud juhtudel nõusoleku või kooskõlastuse andmise või andmisest keeldumise kohta;
- korraldab haldusmenetlusi, annab välja haldusakte ja lahendab haldusaktile esitatud vaide;

Tööinspeksioon

- menetleb väärtetasju kohtuväliselt seaduses ettenähtud juhtudel ja korras;
- alustab kriminaalmenetlust ja teeb edasilükkamatuid uurimistoiminguid;
- vaatab läbi ja lahendab isikute avaldusi töökeskkonna küsimustes;
- lahendab individuaalseid töövaidlusi seaduses ettenähtud korras.

Tööinspeksioon juhindub oma tegevuses Eesti Vabariigi seadustest, rahvusvaheliste konventsioonide ja lepingutest, millega Eesti Vabariik on ühinenud, nõuetest, valitsuse määrustest ja korraldustest, sotsiaalministri määrustest ja käskkirjadest ning tööinspeksiooni põhimäärusest, samuti teiste ministrite asjasepuutuvatest määrustest.

Tööinspeksiooni juhib **peadirektor**, kelle nimetab ametisse ja vabastab ametist sotsiaalminister.

Tööinspeksiooni kohalikud inspeksioonid asuvad kõigis maakonnakeskustes.

Tööinspeksiooni struktuuriüksust juhib juhataja, kes vastutab struktuuriüksusele pandud ülesannete õiguspärase, õigeaegse ja asjatundliku täitmise eest.

Tööinspeksiooni kohaliku inspeksiooni koosseisus on ka töövaidluskomisjon, mida juhib juhataja ja mis juhindub oma töös „Individaalse töövaidluse lahendamise seadusest“.

Tööinspeksiooni struktuuris on 2008. aastal kavas muudatused, mille tulemusel kavandatakse kohalike inspeksioonide regionaalset juhtimist nelja keskuse mudeli alusel.

Töökeskkond

Töökeskkonna tähtsus üha suureneb. Töötingimustest ei sõltu ainult töötajate tervis, vaid ka nende töö tulemused, sh toodangu või teenuse maht ja kvaliteet. Töötingimusi parandades vähenavad töötajate haigestumistest ja tööõnnetustest põhjustatud tööajakaod ning hoitakse kokku vahendeid haigushüvitisteks.

Ettevõtte töökeskkonna seisund oleneb suures osas tervishoiu ja tööohutusalase töö korraldamise tasemest ettevõttes, st äriühingu juhatuse või asutuse juhi tegevusest ohutute ja tervislike töötingimuste loomisel. Oluline on koostöö arendamine

töötajate esindajatega, sh seaduses sätestatud töökeskkonnastruktuuride moodustamine ja tööerakendamine.

Lähtudes töötervishoiu ja tööohutuse seaduse (TTOS) ja selle rakendusaktide nõuetest, soovitab tööinspeksioon kõigil äriühingute juhatustel ja asutuste juhtidel (tööandjatel) kontrollida, kas töötervishoiu ja tööohutusalase töö korraldus ettevõttes (asutuses) vastab järgmistele nõuetele ning rakendada konkreetseid abinõusid avastatud puuduste kõrvaldamiseks.

1. Kas on määratud ametisse **töökeskkonnaspetsialist** ning korraldatud tema täiendõpe ja töö? Kas määratud **töökeskkonnaspetsialistist** on **kirjalikult teavitatud** tööinspeksiooni kohalikku asutust? Kui tööandja (äriühingu juhatus, asutuse juht) ei ole määranud töökeskkonnaspetsialisti, vaid on otsustanud ise täita töökeskkonnaspetsialisti ülesandeid, peab korraldusliku dokumendiga määrama, kes juhatuse liikmetest või tegevjuhtidest täidab neid ülesandeid, ning veenduma, et neid ülesandeid ka tegelikult täidetakse. Töökeskkonnaspetsialisti ülesandeid täitev juhatuse liige või asutuse juhataja on kohustatud läbima **täiendõppe**.
2. Kas vähemalt 50 töötajaga ettevõttes on moodustatud **töökeskkonnanõukogu** ja korraldatud selle töö? Kas kõik nõukogu liikmed on saanud **väljaõppe**? Kas töökeskkonnanõukogu moodustamisest on **kirjalikult teavitatud** tööinspeksiooni kohalikku asutust? Kas töökeskkonnanõukogu on iga aasta 1. detsembriks teavitanud kirjalikult tööinspeksiooni kohalikku asutust oma viimase **12 kuu tegevusest**?
3. Kas ettevõttes, kus töötab 10 või rohkem töötajat, on valitud üks **töökeskkonnavolinik** või kas ettevõttes, mis koosneb mitmest allüksusest või kus vahetuses töötab korraga üle 10 töötaja, on igasse allüksusesse või vahetusse valitud üks töökeskkonnavolinik ning korraldatud nende töö? Kas kõik töökeskkonnavolinikud on saanud **väljaõppe** nõuete kohaselt? Kas **töökeskkonnavolinike nimed ja ametid on teatatud tööinspeksiooni kohalikule asutusele**?
4. Kas ettevõttes on tehtud **töökeskkonna riskianalüüs** õigusaktide nõuete järgi?
Riskianalüüsi käigus või alusel on vaja:
 - mõõta töökeskkonna füüsilisi ja keemilisi ohutegureid;

Töökeskkonnaspetsialist

Töökeskkonnanõukogu

Töökeskkonnavolinik

Töökeskkonna riskianalüüs

Sisekontroll

- selgitada välja töökohad, mis ei vasta kehtestatud tööohutusnõuetele (masinate riskianalüüsi tegemisel on vaja hinnata ka nende vastavust masina ohutuse seaduse ja selle alusel kehtestatud õigusaktide nõuetele);
 - analüüsida plahvatusrisiki töötamisel plahvatusohtlikus keskkonnas;
 - selgitada välja, kas ja millised kantserogeensed ohtu põhjustavad tööprotsessid ja ained on ettevõttes;
 - selgitada välja ja kaardistada ehitiste asbesti sisaldavad konstruktsioonid ja konstruktsioonelemendid ning asbesti kasutamise ja ladustamise;
 - selgitada välja, kas ja millised bioloogilised ohutegurid on ettevõttes;
 - hinnata riski raskuste teisaldamisega seotud töötajate tervisele;
 - hinnata kuvariga töötamise töökohtade vastavust kehtivatele nõuetele;
 - määrata ohumärguannete kasutamise, sh ohutusmärkide paigaldamise vajadus kõigis töökohtades;
 - selgitada välja ohutegurid, mille mõju ei saa vältida või vähendada muul moel kui isikukaitsevahendit kasutades ning valida selle alusel nõuetekohased isikukaitsevahendid;
 - selgitada välja ohutegurid, millega töötajad töökohal kokku puutuvad ja mis võivad põhjustada töötajate tööga seotud haigestumist ning koostada tervisekontrollile suunatavate isikute nimekiri.
5. Kas töökeskkonna riskianalüüsi alusel on koostatud **kirjalik tegevuskava**, milles on ette nähtud abinõud terviseriski vältimiseks või vähendamiseks, sh kas tegevuskavva on lülitatud abinõud kõigi soovitude punktis 4 märgitud ohutegurite mõju vältimiseks või vähendamiseks ning kas **töötajaid on nende esindajate kaudu teavitatud** ohuteguritest ja nende vältimiseks rakendatavatest abinõudest?
6. Kas ettevõttes on määratud töökeskkonna **sisekontrolli korraldamise kord** (kes, millal ja mida kontrollib, kes ja millal analüüsib kontrolli tulemusi ning kavandab ja rakendab abinõud avastatud puuduste kõrvaldamiseks) ning kas sisekontroll toimib nõuete järgi?

7. Kas ettevõttes on korraldatud töötervishoiuteenuste osutamist, sh töötajate **tervisekontrolli**, tervisekontrolli korda reguleerivate õigusaktide nõuetest lähtudes?
8. Kas ettevõtte igas allüksuses ja vahetuses on määratud **esmaabiandjad**, korraldatud nende väljaõpe ning tagatud esmaabivahendite kättesaadavus?
9. Kas ettevõttes on koostatud ja kinnitatud **ohutusjuhendid** tehtavate tööde ja kasutatavate masinate, seadmete muude töövahendite kohta?
10. Kas ettevõtte kõik töötajad on enne tööle asumist või töö vahetamist läbinud töökohale ja ametile vastava **tööohutus- ja töötervishoiualase juhendamise** töötajate väljaõpet puudutavate õigusaktide nõuete järgi?
11. Kas töötajatele, kelle töökohtades on riskianalüüsi käigus välja selgitatud ohutegurid, mille mõju ei saa vältida või vähendada muul moel kui isikukaitsevahendit kasutades, on antud vajalike kaitseomadustega **isikukaitsevahendid** ning kas nende vahendite kasutamine ja hooldamine on korraldatud nõuetekohaselt?
12. Kas ettevõttes toimunud **tööõnnetusi** ja **kutsehaigestumisi** on uuritud ja registreeritud kehtestatud nõuete alusel? Kas on täidetud samalaadsete tööõnnetuste kordumise vältimiseks kavandatud abinõud? Soovitused tööõnnetuse raporti koostamiseks on antud "Tööõnnetuse raporti täitmise juhendis", mis on avaldatud tööinspektsiooni koduleheküljel rubriigi "Õigusaktid" alajao- tuses "Tööõnnetuste ja kutsehaigestumiste uurimine".

Need on esmased nõuded, mille täitmisega luuakse alus töötervishoiu- ja tööohutuslase töö korraldamiseks ettevõttes ning tagatakse tööinspektsiooni teavitamine õigusaktides ettenähtud juhtudel. Kuid töötervishoiu- ja tööohutusalane töö on ainult siis edukas, kui see on seotud ettevõtte igapäevase juhtimisega. Arvestades asjaolu, et ohtlikud olukorrad tekivad vahetult tööprotsessis, on oluline, et ohutute ja tervislike töötingimuste tagamisel osaleksid kõigi tasandite juhid. Seepärast on otstarbekas korraldusliku dokumendiga (juhatuse otsus, käskkiri) määratleda igas ettevõttes (asutuses) töötervishoiu- ja tööohutuslase töö korraldamise kord (sh süstemaatilise töökeskkonna sisekontrolli kord) ning määrata tööde juhtide ametijuhendites nende kohustused, õigused ja vastutus ohutute ja tervislike töötingimuste tagamisel.

Tervise-
kontroll

Esmaabi andja

Ohutusjuhend

Isikukaitse-
vahendTööõnnetus
Kutsehaigus

Ohutu töö tegemise tagamiseks peab iga töötaja tööandja kehtestatud reegleid ja kordasid järgima ning kandma talle eraldatud isikukaitsevahendeid.

Kõik töötervishoidu ja tööohutust reguleerivad õigusaktid saab kätte tööinspektsiooni koduleheküljelt <http://www.ti.ee> rubriigis “Õigusaktid”.

Töösuhted

Töösuhted

Töö tegemine tööandja juhtimise ja kontrolli all saab toimuda ainult töölepingulise suhte alusel. Töötamisel töölepingu alusel on peavad pooled juhinduma **Eesti Vabariigi töölepingu seadusest** (TLS), **töö- ja puhkeaja seadusest**, **palgaseadusest**, **puhkuseadusest** ja teistest õigusaktidest.

Tööleping

Tööleping on töötaja ja tööandja kokkulepe, mille kohaselt töötaja kohustub tegema tööandjale tööd, alludes tema juhtimisele ja kontrollile, tööandja aga kohustub maksma töötajale töö eest tasu ning kindlustama talle poolte kokkuleppe, kollektiivlepingu, seaduse või haldusaktiga ettenähtud töötingimused.

Tööleping sõlmitakse **kahe eksemplaris**, millest üks jääb töötajale, teine tööandjale. Ainult sellise töö tegemiseks, mis ei kesta üle kahe nädala, võib töölepingu sõlmida suuliselt.

Tööandja

Tööandja võib olla juriidiline isik või teovõimeline füüsiline isik. Seadusega ettenähtud juhtudel peab tööandja olema vanem kui 18aastane.

Töötaja

Töötaja saab üldjuhul olla 18aastaseks saanud teovõimeline või piiratud teovõimega füüsiline isik. Töölepingu võib sõlmida ka välismaalasega, kellel peab töötamiseks olema töölouba. Nõue ei kehti, kui töötaja on Euroopa Liidu kodanik. Eestis alaliselt elavatel välisriigi kodanikel ja kodakondsuseta isikutel on Eesti kodanikuga võrdsed tööalased õigused.

Töölepingu kohustuslikud tingimused

Töölepingus peavad olema järgmised tingimused ja andmed:

- 1) poolte andmed (nimi, isikukood või registreerimisnumber, elu- või asukoht);
- 2) töölepingu sõlmimise ja töötaja tööleasumise aeg;
- 3) tähtajalise töölepingu korral töölepingu kestus ja alus;
- 4) ameti- või kutsenimetus või kvalifikatsiooninõuded ja tööülesannete kirjeldus;

- 5) töö tegemise koht või piirkond;
- 6) palgatingimused;
- 7) tööajanorm;
- 8) töötaja põhi- ja lisapuhkuse kestus, samuti alused lisapuhkuse andmiseks;
- 9) töölepingu lõpetamise etteteatamistähtajad või nende tähtaegade määramise alused;
- 10) viide kollektiivlepingu rakendatavuse kohta töölepingule.

Töötaja töötamise korral välisriigis üle ühe kuu sisalduvad töölepingus ka välisriigis töötamise kestus, palga maksmise vääring, välisriigis viibimisega seotud lisatasud, hüvitised ja erisoodustused, töötaja välisriiki tööle suundumise ja välisriigist tagasipöördumise tingimused. Töölepingus võib täiendavalt kokku leppida ka muudes küsimustes.

Üldjuhul sõlmitakse tööleping määramata ajaks. Määratud ajaks võib töölepingu sõlmida:

- 1) teatud töö tegemise ajaks;
- 2) ajutiselt äraoleva töötaja asendamiseks;
- 3) tööde mahu ajutisel suurenemisel;
- 4) hooajatööde tegemiseks;
- 5) kui töölepingus nähakse töötajale ette erisoodustused (nt väljaõpe tööandja kulul);
- 6) seadusega, samuti Vabariigi Valitsuse määrustega ettenähtud juhtudel.

Töölepingu muutmine ja lõpetamine

Töölepingu muutmine on lubatud vaid poolte kokkuleppel, välja arvatud seaduses ette nähtud juhtudel, kui töötajal või tööandjal on õigus nõuda töölepingu ühepoolset muutmist. Töölepingu tingimuste muutmine tuleb vormistada kirjalikult töölepingus. Muudatustele kirjutavad alla nii tööandja kui ka töötaja.

Töölepingu lõpetamist reguleerivad TLS §-d 71–119. Töölepingu lõpetamisest on tööandja ja töötaja kohustatud teineteisele ette teatama kirjalikult (§-d 77, 79, 80, 82, 85 ja 87). Poolte kokkuleppel võib töölepingu lõpetada igal ajal, kui üks pooltest esitab sellekohase kirjaliku taotluse ja teine pool annab lepingu lõpetamiseks kirjaliku nõusoleku.

**Töölepingut
ei saa lõpetada**

Tööandja teeb töölepingu muutmise ja lõpetamise kohta lepingusse kande, milles näitab ära lepingu lõpetamise aluse formuleeringu viitega seaduse paragrahvile, lõikele ja punktile, samuti töölepingu lõpetamise päeva, töötajale või tööandjale hüvituse maksmise ja lepingu järgi saadu tagastamise.

**Juhud, millal töölepingu lõpetamine
tööandja algatusel on keelatud või
vajab tööinspektori nõusolekut**

Töölepingu lõpetamine tööandja algatusel ei ole lubatud:

- 1) töötaja ajutise töövõimetuse ajal (välja arvatud TLS-i § 86 punkt 9);
- 2) töötaja puhkusel (sh lapsehooldus- ja palgata puhkusel) viibimise ajal ning perioodil, mille kestel töötajale oli kehtestatud osaline tööaeg või ta oli saadetud osaliselt tasustatavale puhkusele TLS-i § 68 lõikes 1 ettenähtud korras;
- 3) seadusliku streigi ajal, kui töötaja osaleb selles streigis seadusega ettenähtud korras;
- 4) ajal, mil töötaja täidab talle riigi- või kohaliku omavalitsusorgani pandud ülesandeid või esindab seaduse või kollektiivlepinguga ettenähtud korras töötajaid.

Tööandjal on keelatud lõpetada tööleping raseda või isikuga, kes kasvatab alla 3aastast last, välja arvatud § 86 punktides 1–2 ja 5–8 ettenähtud alusel. Seejuures töölepingu lõpetamine nimetatud töötajatega TLS-i § 86 punktides 1–2 ja 5–8 ettenähtud alustel on lubatud üksnes tööandja asukoha (elukoha) tööinspektori eelneval nõusolekul. Eeltoodud tingimused kehtivad ka töölepingu lõpetamisel isikuga, kes ilma emata kasvatab lapsinvaliidi või alla 3aastast last, samuti alla 3aastase lapse eestkostjaga ning lapsinvaliidi eestkostja või hooldajaga.

Alaalisega töölepingu lõpetamine koondamise tõttu või tema mittevastavusel oma ametikohale või tehtavale tööle töösokuse või tervise tõttu on lubatud üksnes tööandja asukoha (elukoha) tööinspektori nõusolekul.

Töölepingu lõpetamine tööandja algatusel töötajaga, kes on valitud tööandja juures töötajaid esindavasse organisatsiooni, samuti töötajaid esindava isikuga, on lubatud töötaja volituste ajal ja ühe aasta jooksul pärast volituste lõpetamist vaid tööand-

ja asukoha (elukoha) tööinspektori nõusolekul. Tööinspektori nõusolekut ei ole vaja üksnes siis, kui leping lõpetatakse ettevõtte likvideerimise või töötaja pikaajalise töövõimetuse tõttu.

Alaealine töötaja

Üldjuhul alla 15aastased ja koolikohustuslikud alaealised töötada ei tohi. Eesti Vabariigi haridusseaduse järgi on alaealine koolikohustuslik põhihariduse omandamiseni või 17aastaseks saamiseni.

Alaealisega töölepingu sõlmimiseks nõutakse alaealise seadusliku esindaja kirjalikku nõusolekut. 13–14aastase alaealisega töölepingu sõlmimiseks taotleb tööandja oma elu- või asukohajärgse tööinspektori kirjalikku nõusolekut. Kõik alaealised peavad enne tööleasumist läbima arstliku kontrolli.

13–14aastastel alaealistel ja 15–16aastastel koolikohustuslikel alaealistel on lubatud teha töid, kus täidetavad tööülesanded on lihtsat laadi ega nõua suurt kehalist või vaimset pingutust. Kergete tööde loetelu, mida alaealisel on lubatud teha, kehtestab valitsus määrusega. Tööandja ei tohi alaealist tööle võtta ega rakendada tööl, mis ohustab alaealise tervist töö laadi või töökeskkonnas toimivate ohutegurite tõttu. Töökeskkonna ohutegurite ja tööde loetelu, mille puhul alaealise töötamine on keelatud, kehtestab valitsus määrusega.

Alaealisele ei rakendata katseaega, samuti ei ole lubatud saata alaealist töölahetusse.

Kui probleemid tekivad töökeskkonna või töösuhete tõttu, on isikul õigus pöörduda abi saamiseks tööandja asukoha või töötaja elukoha järgsesse tööinspeksiooni kohalikku asutusse.

Töövaidluskomisjon

Tööandja ja töötaja vahel tekkinud erimeelsused tuleks üldjuhul lahendada läbirääkimiste teel. Kui pooled omavahel kokkuleppele ei jõua, on neil võimalus pöörduda töövaidlusi lahendava organi poole.

Töötaja ja tööandja vahel tekkinud individuaalse töövaidluse lahendamise korra ja tingimused sätestab **individuaalse töövaidluse lahendamise seadus**.

Alaealine
töötaja

Töövaidlus-
komisjon

Töötaja ja tööandja võivad pöörduda individuaalse töövaidluse lahendamiseks töövaidluskomisjoni või kohtusse. **Töövaidluskomisjonides lahendatakse vaidlusi rahaliste nõuete üle summas kuni 50 000 krooni.**

Töösuhetest tulenevate õiguste tunnustamiseks ja rikutud õiguste kaitseks nõude esitamise tähtaeg töövaidluskomisjoni või kohtusse pöördumiseks on üldjuhul neli kuud, töölepingu lõpetamise õigsuse vaidlustamise nõude esitamise tähtaeg on üks kuu, palga maksmise nõude esitamise tähtaeg on aga kolm aastat.

Töövaidlusorgan ei kohalda aegumist tööandjalt tööraamatu kättesaamise nõudele.

Tööturuteenused

Tööturuameti eesmärk on pakkuda töötajatele nõuannet, tuge ja tööturuteenuseid sobiva töö saamisel ning tööandjatele infot ja abi tööjõu leidmisel.

Tööturuamet tegutseb sotsiaalministeeriumi valitsemisalas. Tööturuametil on 19 osakonda: tööturuteenuste ja -toetuste osakond, Euroopa Sotsiaalfondi osakond, personali- ja koolitusosakond, haldus- ja finantsosakond ning 15 osakonda maakondades. **Tööturuameti esindused** asuvad igas maakonnas ja Tallinnas ning vajadusel asuvad bürood või klienditeenindused väiksemates linnades ja valdades.

Tööturuameti peamine ülesanne on korraldada tööturuga seonduvaid tegevusi:

- võtta isikuid töötuna ja töötajana arvele;
- hallata töötuna ja töötajana arvel olevate isikute ning tööturuteenuste osutamise riiklikku registrit koostöös sotsiaalministeeriumiga;
- korraldada riikidevahelise EURES (European Employment Services) võrgustiku raames pakutavaid teenuseid;
- täita Euroopa Sotsiaalfondi ning Euroopa ühenduse algatuse EQUAL rakendusüksuse ülesandeid.

Tööturuteenused töötule

Tööturuteenuste pakkumist reguleerib tööturuteenuste ja -toetuste seadus.

Tööturuteenust osutatakse töötule ja töötajale töö leidmiseks ja tööalase arengu soodustamiseks ning tööandjale sobiva tööjõu saamiseks.

Töötule on isik, kes ei tööta, on tööturuametis arvele võetud ja otsib tööd (täidab töötusimiskava, on valmis vastu võtma sobiva töö ning on valmis kohe tööle asuma).

Tööturuamet

Tööturuteenused töötule

Tööturuteenus

Tööturuamet pakub ennast töötuna arvele võtnud inimesele järgmisi teenuseid:

- teave tööturu olukorrast ning tööturuteenustest- ja toetustest;
- töövahendus;
- tööturukoolitus;
- karjäärinõustamine;
- tööpraktika;
- avalik töö;
- toetus ettevõtluse alustamiseks;
- tööharjutus;
- palgatoetus;
- tööruumide ja -vahendite kohandamine;
- töötamiseks vajaliku tehnilise abivahendi tasuta kasutada andmine;
- abistamine tööintervjuul;
- tugiisikuga töötamine.

Tööturuteenused puudega inimestele

Viimased kaks aastat on tööturuamet pakkunud eraldi tuge puudega inimestele. Puudega inimestele on välja töötatud 4 tööturuteenust.

Puudega töötu on töötu, kellel on puue või kes on tunnistanud osaliselt või täielikult töövõimetuks. Teenused, mida tööturuamet pakub ainult puudega töötule või tema tööandjale.

- **Tööruumide ja vahendite kohandamine.** Töökoha muutmisel puudega isikule ligipääsetavaks ja kasutatavaks hüvitab tööturuamet tööandjale pärast puudega isiku tööandja juures tööle või teenistusse asumist töökoha ja -vahendi kohandamise maksumusest 50%, kuid mitte rohkem kui 30 000 krooni.
- **Töötamiseks vajaliku tehnilise abivahendi tasuta kasutada andmine** töötajale, kellel puudest tulenevalt ei ole võimalik tööülesandeid täita. Abivahendi vajalikkus selgitatakse välja individuaalses töötsemiskavas, mille koostavad tööturuameti konsultant ja töötu üheskoos.
- **Abistamine tööintervjuul**, kui isik on näiteks kuulis- või kõnepuudega, samuti ka muude suhtlemis-

Tööturuteenused puudega inimestele

probleemidega puudega töötu puhul, kui ta loob esmast kontakti tööandjaga. Tööturuamet leiab abilise, kes on toeks tööintervjuul.

- **Tugiisikuga töötamine.** Teenust osutatakse töötule, kes vajab puudest tulenevalt töötamisel abi ja juhendamist, kui tööandja võtab puudega töötule tööle või teenistusse määramata tähtajaks. Inimesele leitakse abiline, kes teda esimese tööaasta jooksul juhendab ja kohaneda aitab.

Tööturuteenused töötajale

Inimene, keda ei saa töötuna arvele võtta, võib ennast võtta tööturuametis arvele töötajana. Töötaja on isik, kes otsib tööd ja on töötajana arvele võetud. Töötaja otsib tööd, kui ta pöördub vähemalt kord 30 päeva jooksul töövahendusteenuse saamiseks tööturuametisse.

Samuti on töötajal võimalik saada teavet tööturu olukorrast, tööturuteenustest ja toetustest ning karjäärinõustamist, kui ta esitab teate töö- või teenistussuhte lõpetamise kohta.

Inimeselt, kes ei ole töötuna või töötajana arvele võetud, teavitatakse ainult tööturu olukorrast ning tööturuteenustest ja -toetustest.

Töötuna arvele võtmine

Töötuna arvelevõtmiseks pöördub taotleja isiklikult tööturuameti esindusse (asuvad maakonna keskustes). Taotleja võib valida, millises esinduses on tal kõige sobivam ennast arvele võtta – valiku võib teha selle järgi, millises piirkonnas inimene soovib tööd leida või koolitustel osaleda.

Arvele võtmiseks tuleb esitada:

- kehtiv isikut tõendava dokument;
- tööraamat;
- töövõtu-, käsundus- või muu teenuse osutamiseks sõlmitud võlaõigusliku leping.

Kui taotlejal on vastunäidustusi või piiranguid, mis takistavad teatud töö tegemist, tuleb esitada sellekohane arstitõend.

Puudega töötuna arvelevõtmiseks tuleb esitada lisaks eelnimetatule dokumendid töövõime kaotuse protsendi ja puude raskusastme kohta. Esitada võib ka rehabilitatsiooniplaani.

Tööturuteenused töötajale

Töötuna arvele võtmine

Töövahendus

Alates 2007. aastast tagab riik tööturuametis arvel olevatele aktiivselt tööd otsivatele inimestele ravikindlustuse alates 31. töötuna arveloleku päevast.

Töövahendus

Töövahendus on töötule ja tööotsijale sobiva töö ning tööandjale sobiva töötaja leidmine.

Töövahenduse käigus suunab tööturuamet töötuid ning tööotsijaid sobivatele tööpakkumistele ning otsib tööandjale tema esitatud nõuete järgi sobivat töötajat. Tööturuamet ei sekku tööandja ja töövõtja vahelistesse läbirääkimistesse.

Töövahendust kui teenust tuleb osutada tööotsijale tasuta. Ka eraõiguslik juriidiline isik ja füüsilisest isikust ettevõtja ei tohi nõuda tema poole tööleidmise sooviga pöördunud inimeselt tasu töövahendusteenuse eest. Seda võib nõuda üksnes tööandjalt või teiselt eraõiguslikult juriidiliselt isikult või füüsilisest isikust ettevõtjalt.

Sobiv töö**Sobiv töö**

Sobivaks tööks peab seadus tööd, mis ei ole tööotsijale tervislikult vastunäidustatud ning mille puhul transpordiks elukoha ning töökoha vahel ei kulu üle 2 tunni päevas ega 10% palgast.

Kui töötu sobivat tööd vastu ei võta, kaotab ta saadava rahalise toetuse.

Esimese 20 nädala jooksul alates töötuna arvele võtmisest on sobiv töö selline, mis vastab töötu haridusele, erialale ning kogemustele ning mille eest pakutav töötasu on vähemalt 60% isiku senisest töötasust, kuid mitte alla valitsuse kehtestatud kahe kuupalga alammäära.

Pärast 20ndat nädalat alates töötuna arvelevõtmisest, peetakse sobivaks ka tähtajalist tööd, ning see ei pea enam vastama isiku haridusele, erialale ega kogemustele. Palk tehtava töö eest peab olema vähemalt üks valitsuse kehtestatud palga alammäär ning peab olema suurem samal perioodil saadavast töötuskindlustushüvitisest.

Tööotsijale peetakse sobivaks iga töö, mida ta ise endale sobivaks peab.

Sobivast tööst keeldumise puhul võib tööturuamet lõpetada töötuskindlustushüvitise maksmise või peatada töötutoetuse

maksmise 10 päevaks. Teisel põhjendamata keeldumisel lõpetatakse ka töötutoetuse maksmine ning kolmandal korral lõpetatakse töötuna arvelolek.

Tööturukoolitus

Tööturukoolituse eesmärk on kutseoskuste täiendamise või ümberõppega tõhustada töötü konkurentsivõimet tööturul ehk parandada töö leidmise võimalusi. Peale erialaste oskuste on töökoha leidmiseks vajalikud ka teadmised tööotsingu üldistest põhimõtetest ning ootustest, mis tulevasel tööandjal on juba elulookirjeldusest (CV) või tööintervjuust alates.

Tööturukoolitus jaguneb töö- ning kohanemiskoolituseks. Töökoolitus on otseselt seotud ametioskuste omandamisega, kas esmase-, ümber- või täiendõppe teel. Kohanemiskoolituse eesmärk on tutvustada tööturu nõudeid ja valmistada klient psühholoogiliselt ette tööotsinguteks.

Töötü suunatakse tööturukoolitusele individuaalse tööotsimiskava alusel. Tööturukoolituse pikkus on kuni 1 aasta.

Soovitused tööturukoolituse taotlejale

- Tutvuge ajalehtede, interneti, meediakanalite ja tööturuameti tööpakkumistega.
- Kujundage endale ülevaade, keda vajatakse tööturul ja millise pakutava töö vastu tunned huvi.
- Kaalutlege, kas pakutav töö sobib teile ja milliseid lisaoskusi vajate.
- Vajadusel abistab teid karjääri planeerimisel või õppe-soovi täpsustamisel karjäärinõustaja.

Soovitused koolitusel osalejale

- Osalege kõigis õppetundides ja omandage õppekavas ettenähtud oskused.
- Mõjuval põhjusel, näiteks haiguse tõttu puudumisest teatage kohe kursuse korraldajale ja tööturuameti konsultandile.
- Haiguse tõttu puudumise kohta esitage tööturuameti konsultandile arstitõend.
- Pöörduge tööturuametisse konsultandi määratud ajal.
- Pärast kursuse lõpetamist esitage konsultandile koolituse läbimist tõendav dokument.
- Täitke kursuse lõpetamisel küsitlusleht.

Tööturu-
koolitus

Tööturukoolitusel osalemise toetused

Stipendium

Stipendiumi on õigus saada töötul, kes osaleb vähemalt 40 tundi kestval tööturukoolitusel. Stipendium arvutatakse koolitaja esitatud andmete alusel iga õppetööl osaletud tunni eest. Ühe osaletud tunni eest saab stipendiumi 3,75 krooni. Stipendiumi makstakse kord kuus töötü soovi alusel tema pangakontole või posti teel.

Sõidutoetus

Sõidu- ja majutustoetuse saamiseks esitab tööturukoolitusel osaleja iga kuu kohta avalduse. Toetust makstakse koolitaja esitatud osavõtutabeli alusel. Sõidu- ja majutustoetust ei maksta päevade eest, mil töötü tööturukoolitusel ei osalenud.

Majutustoetus

Ühes kuus hüvitatakse nii sõidu- kui majutuskulusid kokku kuni 1200 krooni eest. Ühe päeva eest hüvitatakse kas sõidu- või majutuskulud.

Sõidukulude hüvitamine

Sõidukulude hüvitamine

Sõidukulude arvutamisel arvestatakse lühimat teed töötü elukohta ja koolituskoha vahel. Toetust makstakse läbitud kilomeetrite alusel. Vahemaad alla 500 meetri ei arvestata ning vahemaa 500 meetrit ja üle selle ümardatakse kilomeetriteni.

Sõidukulusid hüvitatakse iga läbitud kilomeetri kohta 1,50 krooni, kuid mitte rohkem, kui kuu päevamäär. Kuu päevamäär leitakse kuu ülemmäär jagamisel tööpäevade arvuga vastaval kalendrikuul.

Näide. Kuu ülemmäär on 1200 krooni. 2007. aasta juulis on 22 tööpäeva. Maksimaalne päevamäär selles kuus on $1200 : 22$ ehk 54,50 krooni. Kuna ühe sõidukilomeetri hüvitise suurus on 1,50 krooni, siis juulis 2007 hüvitatakse sõidukulusid maksimaalselt 36 km eest päevas.

Juunis 2007 on 21 tööpäeva, seega maksimaalne päevamäär juunis on $1200 : 21$ ehk 57,10 krooni. Sõidukulusid hüvitatakse $57,10 : 1,50 = 38$ km kohta päevas.

Majutuskulude hüvitamine

Majutuskulude hüvitamine

Majutusteenuse osutaja võib turismiseaduse järgi olla registreeritud majutusettevõtte või majutust pakkuv õppeasutus. **Majutuskulusid** hüvitatakse tasutud arve alusel, kuid ühe päeva kohta mitte rohkem kui kuu päevamäär. Kuu päevamäär leitakse sarnaselt sõidukulude päevamäärale. Ühe päeva kohta hüvitatakse ainult kas sõidu- või majutuskulusid. Mõlemat kulu sama päeva kohta ei hüvitata.

Karjäärinõustamine

Kiiresti arenev töömaailm nõuab inimeselt pidevate valikute ja otsuste tegemist läbi kogu elu. Teadlikkus töö- ja õppimisvõimalustest, iseenda eeldustest ja vajadustest tõstab inimese suutlikkust kohaneda toimuvate muutustega ning võimaldab teha asjakohaseid otsuseid, seada eesmärged ja nende nimel tegutseda. Nendele probleemidele lahendusi otsides tekib inimesel sageli vajadus asjatundlike nõuanne järel. Töö valiku, tööalase karjääriga ning töö saamise või kaotamisega seoses tekkinud küsimustele võib lahendusi leida karjäärinõustamise käigus.

Karjäärinõustamine on haridusele, tööoskustele ja isikomadustele vastava haridustee, töö, tööalase valiku või tööle saamiseks vajaliku koolituse soovitamine.

Karjäärinõustamist tehakse kõikides tööturuameti esindustes, kus töötavad spetsiaalse ettevalmistusega karjäärinõustamiskonsultandid.

Karjäärinõustamist osutatakse siis, kui inimene on end arvele võtnud tööturuametis

- töötuna;
- töölepingu lõpetamise kohta teate saanud tööotsijana.

Karjäärinõustamise kasulikkus

Karjäärinõustamine võib kasulik olla eelkõige siis, kui:

- puudub tööks vajalik väljaõpe;

Karjäärinõustamine võib kasulik olla eelkõige siis, kui Te ei leia tööd oma kutsealal, kuna tööturul puudub selle järel nõudmine

Karjäärinõustamine

Individuaalne nõustamine

- puudub varasem töökogemus ja teadmised töömaailmast on vähesed;
- ei ole pikemat aega töötanud ja kutseoskused on vananenud;
- tervislikel või teistel olulistel põhjustel ei saa enam töötada oma kutsealal;
- ei leia tööd oma kutsealal, sest tööturul puudub selle järele nõudlus;
- soovitakse hinnata oma eeldusi kutsevaliku tegemiseks, sobiva koolituse ja töö leidmiseks;
- vajatakse nõuandeid tulemuslikumaks tööotsimiseks.

Individuaalne ja grupinõustamine

Individuaalne vestlus toimub koostöös karjäärinõustajaga. Üldjuhul on nõustamisvestluse pikkus üks tund. Soovitud tulemuse saavutamine võib võtta aga vähem või rohkem aega. Kui tulemuse saavutamine võtab rohkem aega, kujuneb nõustamine mitmeks järjestikuseks konsultatsiooniks.

Grupi nõustamine

Grupinõustamisest võtab osa rohkem inimesi (tavaliselt 8–16). Grupis suheldes saab õppida teiste kogemustest ja jagada oma kogemusi, arendada koostöö- ja eneseväljendusoskusi ning leida tuge grupikaaslastelt.

Tegevused karjäärinõustamisel

Karjäärinõustamise käigus on võimalus:

- saada teavet tööturul toimuvast, õppimisvõimalustest, elukutsetele esitatavatest nõuetest ja tööotsimisallikatest;
- täpsustada oma töö- ja õppesoove;
- hinnata enda olemasolevaid ja edasiarendamist vajavaid teadmisi ja oskusi;
- saada nõuandeid kutse-, õppe- ja töövaliku otsuste tegemiseks;
- saada juhtnööre edasiste tegevuste kavandamiseks ja töö otsimiseks;
- hinnata oma kutsesobivust testimise teel.

Kutsesobivuse testimine aitab selgusele jõuda enda tugevates külgedes – võimetes, isiksuseomadustes ja huvides. Tes-

timine on siiski vaid nõustamist toetav tegevus ja selle vajaduse otsustab karjäärinõustaja.

Karjäärinõustamise tulemusena:

- osatakse paremini hinnata enda tööalaseid eeldusi ja võimalusi tööturul;
- orienteerutakse õppimisvõimalustes ja osatakse selle põhjal teha enda jaoks sobiva valiku;
- suudetakse teha sobivamaid kutse- ja töövaliku otsuseid;
- osatakse koostada elulookirjeldust (CV) ja avaldust töökoha taotlemiseks ning valmistuda tööintervjuuks;
- osatakse kavandada oma tööalast karjääri pikemas perspektiivis.

Tööpraktika

Teenus on mõeldud eelkõige noortele töötutele, kes on omandanud eriala, kuid kellel puudub töö leidmiseks vajalik praktiline töökogemus. Tööpraktika teenus annab tööandja juures praktiseerimise ja õppimise võimaluse ka nendel erialadel, kus puudub koolitusvõimalus koolitusasutustes, kuid samas on vabu töökohti.

Tööpraktika jooksul omandab töötü asjaomasel töö- või ametikohal töötamise oskused. Tööandja juures tööpraktikal viibimine suurendab töötü võimalusi pärast teenuse lõppemist saada tööd sama tööandja juures.

Tööpraktika kestab kuni 4 kuud. Töötü osaleb tööpraktikal kuni 8 tundi päevas ehk kuni 40 tundi nädalas. 16–17aastane töötü osaleb tööpraktikal kuni 7 tundi päevas ehk kuni 35 tundi nädalas.

Tööpraktikal osaleja on kohustatud:

- osalema tööpraktikal kokkuleppe alusel tööturuameti ja tööandjaga;
- pidama praktikapäevikut, mis sisaldab täidetud tööülesannete kirjeldust ning esitama selle tööturuameti esindusele hiljemalt iga kuu 5. kuupäeval;
- teatama kohe mõjuvast põhjusest, näiteks haiguse tõttu puudumisest, tööandjale ja tööturuameti esindusele. Haiguse tõttu puudumise kohta tuleb esitada tööturuameti esindusele arstitõend;

Tööpraktika

Avalik töö

- pöörduma tööturuameti konsultandi poole määratud ajal.

Tööpraktikal osalejäl on õigus saada samasid toetusi, mis tööturukoolitusel osalejälgi (vt lk. 200).

Avalik töö

Avalik töö on ajutine tasuline töö, mis ei eelda töötul kutse-, eri- ega ametialase ettevalmistustuse olemasolu. Avalik töö on mõeldud peamiselt pikaajaliste töötute tööharjumuse taastamiseks ja nende sotsiaalseks kaasamiseks.

Avalikule tööle ei kohaldata tööõigusakte, välja arvatud töötervishoiu ja tööohutuse seadus ning töö- ja puhkeaja seaduse §-d 1–5 ja 12–35.

Avalikku tööd korraldab tööturuamet koos avaliku töö korraldajaga, milleks võib olla kohaliku omavalitsuse üksus (linna- või vallavalitsuse), mittetulundusühing või sihtasutus.

Avaliku töö tunnipalga alammäär on valitsuse kehtestatud tunnipalga alammäär. 2007. aastal on kehtestatud tunnipalga alammääraks 21 krooni ja 50 senti.

Avalikul tööl osalemise aeg

Avalik töö asendab senised hädaabitööd. Avalik töö parandab töötute toimetulekuvõimalusi, sest osalejale tuleb maksta kehtestatud tunnipalga alammäära. Avalikule tööle suunatakse töötute tema nõusolekul kümneks tööpäevaks, kuid mitte kauemaks kui 50 tunniks ühe kuu jooksul. Töötute osaleb avalikus töös kuni 8 tundi päevas. 16–17aastane töötute osaleb avalikus töös kuni 7 tundi päevas.

Kui avaliku töö korraldaja soovib töötute tööle võtta pikemaks ajaks kui tööturuteenuste ja -toetuste seaduses ette nähtud, peab ta sõlmima töötuga lepingu. Töötute on kohustatud sellest teavitama tööturuametit ja tema töötuna arvelolek lõpetatakse. Pärast töö lõppemist saab isik uuesti taotlema töötuna arvelevõtmist.

Ettevõtluse alustamise toetus

Tööotsing pole sugugi ainuke võimalus tööd leida. Ettevõtlikud töötud võivad saada oma hea äriidee teostamiseks tagastamatut toetust ning töö otsimise asemel luua endale või mitmele ini-

**Ettevõtluse
alustamise
toetus**

mesele võimalus töötamiseks. Stardiraha suurus on maksimaalselt 20 000 krooni. Kindlasti on mõistlik tutvuda ka Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse pakutavate võimalustega (lisainfo internetis www.eas.ee; www.aktiva.ee).

Õigus ettevõtluse alustamise toetust saada on tööturuametis arvele võetud töötul, kes on vähemalt 18aastane ja kes on läbinud ettevõtluskoolituse või kellel on kutse- või kõrgharidus majanduse alal või kellel on ettevõtluskogemus.

Toetuse saamiseks tuleb tööturuametile esitada avaldus, äriplaan ning dokumendid, mis tõendavad ettevõtluskoolituse läbimist või ettevõtluskogemust.

Otsus toetuse saamise kohta tehakse 30 tööpäeva jooksul arvates avalduse esitamisest.

Kui otsus on positiivne, kannab tööturuamet toetuse töötü pangakontole 10 tööpäeva jooksul pärast otsuse langetamist.

Toetuse laekumisega pangakontole kaasneb töötuna arveloleku lõpetamine ning töötutoetuse maksmise lõpetamine.

Ettevõtluse alustamise toetust saanu peab:

- alustama majandustegevusega 6 kuu jooksul toetuse saamisest;
- kasutama toetust sihtotstarbeliselt esitatud äriplaani järgi;
- tagastama toetuse täies ulatuses, kui majandustegevuse alustamata jätmine või lõpetamine ei ole seotud mõjuvate põhjustega.

Tööharjutus

Tööharjutuse eesmärk on aidata tööelust pikalt eemal olnud töötutel omandada või taasomanda esmast tööharjumust. Rõhk ei ole selle teenuse puhul mitte kindlate tööoskuste õppimisel, vaid pigem tööalase vastutuse ja kohusetunde ning kaastöötajatega arvestamisoskuse kujundamisel.

Tööharjutuse teenus on eelkõige suunatud töötule, kes pole pikka aega töötanud, kellel puudub töökogemus ning kes ei ole valmis töötama iseseisvalt avatud tööturul.

Tööharjutus on esimene samm uuesti tööturule tulemisel. Selle käigus tehakse kergemaid töid, mis ei nõua erialaseid teadmisi

Tööharjutus

või milleks vajalikud oskused on omandatavad tööharjutuse käigus juhendaja nõustamisel.

Tööharjutuse kestus on kuni kolm kuud. Tööharjutuse teenuse osutaja võib olla nii eraõiguslik juriidiline isik, füüsilisest isikust ettevõtja kui kohaliku omavalitsuse üksus.

Tööharjutuses osaleval töötul on õigus stipendiumile. Stipendiumi makstakse kord kuus töötasu soovi järgi tema pangakontole või posti teel. (Vt täpsemalt tööturukoolituse toetused)

Pärast tööharjutuse läbimist võib taotleda teisi tööturuteenuseid nagu tööturukoolitus ja tööpraktika.

Toetused

Palgatoetus

Palgatoetus

Palgatoetuse eesmärk on aidata tööle pikaajalisi ja noori töötuid. Pikaajaliselt töötanud inimesed on tihtipeale kaotanud tööoskused ja enesekindluse. Vahtu töökogemus aitab inimesed taas tööturule.

Palgatoetust saab taotleda tööandja, kes rakendab tööle isikuid, kes on olnud töötuna arvel järjest üle 12 kuu või kes on töötuna arvelevõtmisele eelnenu 12 kuu jooksul vabanenu vanglast ning noori, 16–24-aastaseid töötuid, kes on töötuna arvel olnud järjest üle kuue kuu.

Palgatoetuse maksmine

- Palgatoetusega toetakse tööandjat kuue kuu jooksul poole töötajale makstava palga ulatuses (kuid mitte rohkem kui miinimumpalga ulatuses).
- Palgatoetust makstakse riskirühma kuuluva töötaja tähtsatu töölepinguga rakendamise eest.
- Palgatoetust makstakse tööandja pangaarvele esitatud palgatõendi alusel kord kuus.

Tööandja peab tagastama palgatoetuse täies ulatuses, kui töö- või teenistussuhe lõpetatakse tööandja algatusel enne ühe aasta möödumist töölepingu sõlmimisest või kui tööandja on teadlikult esitanud valeandmeid palgatoetuse saamiseks.

Töötuskindlustushüvitis

Esimesed 100 töötuks olemise päeva makstakse töötuskind-

Töötuskindlustushüvitis

lustushüvitist 50% töötaja varasemast töötasust. Alates 101. päevast langeb hüvitis 40% töötaja varasemast töötasust.

Hüvitise suurus arvutatakse keskmisest ühe kalendripäeva töötasust viimasel 12 töötatud kuul. Seejuures ei võeta arvesse kindlustatule töölepingu või teenistussuhte lõpetamisel makstud hüvitisi, kuna koondamistasud on juba iseenesest üks hüvitise liik töö kaotamise korral.

Töötuskindlustushüvitisele ei ole õigust inimesel, kes lahkus töölt poolte kokkuleppel, omal soovil või kelle tööleping lõpetati töötaja vääritud teo, töökohustuste mittetäitmise või usalduse kaotuse tõttu.

Töötutoetus

Töötutoetust on õigus saada töötul

- kellel puudub sissetulek töötutoetuse ulatuses ja
- kes töötuna arvelevõtmisele eelnenud 12 kuu jooksul vähemalt 180 päeva:
 1. töötas või oli hõivatud tööga võrdsustatud tegevusega või
 2. muu tööturuteenuste ja -toetuste seaduse § 26 lg 4 loetletud hõivega.

Kui töötul oli hõivatud töötuna arvelevõtmisele eelnenud 12 kuu jooksul mitme tegevusega, liidab tööturuamet erinevate tegevustega hõivatuse ajavahemikud, kui need ei kattu.

Töötutoetust makstakse töötule, kes:

- täidab tööotsimiskavas kokkulepitud tegevusi ja
- tuleb talle määratud ajal isiklikult tööturuametisse vastuvõtule. Kui tööotsimiskavas on kokku lepitud, et töötul võtab tööturukoolitusel või tööpraktikal osalemise ajal vastuvõtul käimise asemel ühendust tööturuametiga telefoni teel, võrdsustatakse telefoni teel ühenduse võtmine vastuvõtule tulemisega.

Töötutoetuse suurus ja arvutamine

Tööturuamet arvutab töötutoetust tagasiulatuvalt. Töötutoetuse arvutamisel korrutatakse töötutoetuse päevamäär töötul eelviimase ja viimase vastuvõtul käimise vaheliste päevade arvuga.

Töötutoetus

Töötutoetuse
suurus

**Töötutoetuse
arvutamine**

Töötutoetuse arvutamise aluseks on töötoetuse päevamäär, mis kehtestatakse riigieelarve seadusega. 1. jaanuarist 2007. a on töötutoetuse päevamäär 32,9 krooni. Nt 30 päeva eest saab töötut 987 krooni töötutoetust.

Tööturuamet maksab töötutoetuse töötut isiklikule pangakontole või posti teel. Posti teel maksmise korral lisandub Eesti Posti kehtestatud teenustasu. Toetuse arvutamisest kuni raha laekumiseni töötut pangakontole või postkontorisse kulub umbes 8 tööpäeva.

EURES**EURES**

EURES (European Employment Services) on Euroopa tööturu võrgustik, mis asutati 1993. aastal. EURES toetab töötajate vaba liikumist Euroopa Liidu ja Euroopa Majanduspiirkonna (EL/EMP) riikides (Austrias, Belgias, Bulgaarias, Eestis, Hispaanias, Hollandis, Iirimaa, Islandil, Itaalias, Kreekas, Küprosel, Leedus, Liechtensteinis, Luksemburgis, Lätis, Maltal, Norras, Poolas, Portugalis, Prantsusmaal, Rootsis, Rumeenias, Saksamaal, Slovaakias, Sloveenias, Soomes, Suurbritannias, Šveitsis, Taanis, Tšehhis ja Ungaris).

EURES-e eesmärk on pakkuda:

- töötajale infot ja nõustamisteenust töövõimaluste ning elamis- ja töötingimuste kohta Euroopas;
- olla toeks tööandjatele töötajate värbamisel Euroopast;
- pakkuda informatsiooni piirialade elanikele töötamiseks naaberriigis.

Rahvusvahelisest EURES-e tööotsinguportaalist (<http://eures.europa.eu>) on võimalik informatsiooni saada osaliselt ka eesti keeles, tehes esilehelt valiku „et“. Eesti EURES-e kodulehekülge on aadressil www.eures.ee.

Töötajatel, kes on huvitatud töötamisest mõnes teises EL-i liikmesriigis, soovitatakse kasutada EURES-e osutatavaid teenuseid. Need teenused on tasuta töötajatele ja tööandjatele ning neid osutatakse nii personaalnõustamis- kui ka internetiteenusena. 5 EURES-e nõustajat tegutsevad Eestis alates Euroopa Liiduga liitumisest. EURES-e nõustajad töötavad tööturuameti Tallinna, Narva, Tartu ja Pärnu esindustes. Igas tööturuameti esinduses on EURES-e võrgustikuga kursis olev konsultant.

EURES-e nõustajad on omandanud eriteadmised töötajate liikumist puudutavates praktilistes, juriidilistes ja administratiivsetes küsimustes. Nad on koolitatud spetsialistid, kes osutavad Euroopa tööturul töö leidmisest huvitatud isikutele kolme põhiteenust – teabe-, suunamis- ja töövahendusteenust.

Töopakumiste ja tööotsijate andmebaas

Nii tööotsijate kui ka tööandjate vajaduste rahuldamiseks on loodud töopakumiste andmebaas. Selles sisalduvad Euroopas pakutavad töökohad, millele võivad kandideerida ka isikud, kes ei ole vastava riigi kodanikud. Andmebaas on internetis aadressil <http://eures.europa.eu/>. Selle kaudu on tööotsijatel võimalik leida tööd kõigis EL-i liikmesriikides.

Peale töopakumiste on leheküljel ka CV-de otsingu andmebaas. Tööotsijad saavad kasutada seda andmebaasi oma CV-de kättesaadavaks tegemiseks laiale tööandjate ringile, kes otsivad andmebaasist sobivaid kandidaate ning võtavad nendega ise ühendust.

Leheküljel on ka andmebaasid, mis sisaldavad informatsiooni elu- ja töötingimuste kohta EL-i riikides ning töjõunõudluse kohta EL-i regioonides.

Kuidas välismaal tööd otsida?

Kõige tavapärasem ning tõenäolisem viis saada infot vabade töökohtade kohta on riikliku tööturuasutuse kaudu.

Töö leidmiseks peaks:

- külastama EURES-e tööalast liikuvust käsitlevat Interneti-lehekülge <http://eures.europa.eu>, kust võib leida töopakumisi ning muud kasulikku infot;
- pöörduma vastuvõtja riigi tööturuasutuste poole, soovitatavalt EURES-e nõustaja poole, kellel on välisriikide kodanike abistamise kogemus ning on suuteline tööotsijat nõustama. Üalmainitud Interneti-leheküljelt leiab kõigi EL-i tööturuasutuste kontaktaadressid. Tuleb meeles pidada, et EL-i riigi kodanikul on teises liikmesriigis võrdsed õigused teise riigi kodanikega.
- Eestis pöörduma nõuande saamiseks tööturuametisse.

**Töopakumiste
ja tööotsijate
andmebaas**

**Tööotsimine
välismaal**

Välismaale kolimine on suur samm

Tuleb teada ka probleeme, mis võivad esile kerkida teise riiki kolimisel. Eri riikide elu- ja töötingimused võivad tekitada mõningaid raskusi – uue kultuuriga kohanemine, võõrkeeles tööalane suhtlemine ning harjumine uue maksu- ja sotsiaalkindlustussüsteemiga. Kõige paremini aitab end selleks ette valmistada iga-külgse teabe kogumine välja valitud riigi kohta. Kvalifikatsiooni ja võõrkeelte oskuse kõrval on töö leidmisel tähtsad ka isikuomadused ning otsusekindlus. Vastuvõtjariigi keele oskus on töö leidmise eeltingimus.

Enne, kui alustada töö otsimist, peab endale teadvustama, et välisriigis töö leidmine ei pruugi olla lihtsam kui kodumaal. Üldine töötute arv Euroopa Liidus on ikka veel kõrge. Sellele vaatamata võivad Euroopa tööturul mõned tegevusharud nagu turism, finantsteenused, juhtimiskonsultatsioonid, ehitussektor, info- ja kommunikatsioonitehnoloogia ning mõned tervishoiusfäärid, aga ka hooajatööd põllumajanduses, pakkuda avaraid töövõimalusi. Tuleb meeles pidada, et töösaamisvõimalused eri Euroopa regionides erinevad märkimisväärselt ning olukord tööturul võib muutuda väga kiiresti.

Sotsiaalhoolekanne ja -kindlustus

Põhiseaduse järgi on Eesti kodanikul õigus riigi abile vanaduse, töövõimetuse, toitjakaotuse ja puuduse korral.

Need õigused tagatakse sotsiaalse kaitse meetmete kaudu, mis jagunevad sotsiaalhoolekandeks ja sotsiaalkindlustuseks.

Sotsiaalhoolekande seadus

Sotsiaalhoolekanne on erinevate toimingute süsteem, mis soodustab isiku toimetulekut. Sotsiaalhoolekande organisatsiooniliisi, majanduslikke ja õiguslikke aluseid reguleerib „Sotsiaalhoolekande seadus“.

Sotsiaalhoolekande ülesanded on isikule või perekonnale toimetulekuraskuste ennetamiseks, kõrvaldamiseks või kergendamiseks abi osutamine ja sotsiaalsete erivajadustega isiku sotsiaalsele turvalisusele, arengule ja ühiskonnas kohanemisele kaasaaitamine. Seda tehakse sotsiaalteenuste osutamise, toetuste maksmise või muu abi osutamise kaudu. Sotsiaalabina makstakse toetusi abistatava puuduse korral, kusjuures toetuse suurus sõltub isiku individuaalsest abivajadusest.

Riigi sotsiaalhoolekande poliitika töötab välja **sotsiaalministeerium**. **Maavanem** töötab koostöös kohalike omavalitsustega välja maakonna sotsiaalhoolekandepoliitika, teostab järelevalvet maakonnas osutatavate sotsiaalteenuste ja muu abi kvaliteedi, samuti riigi eraldatud raha kasutamise üle ning korraldab mõnede teenuste osutamist.

Kohalik omavalitsus korraldab abi vajavatele inimestele sotsiaalteenuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmise, määrab ja maksab sotsiaaltoetusi.

Õigus sotsiaalabile

Sotsiaalhoolekandest saavad abi Eesti Vabariigi alalised elanikud, Eestis elamisloa või elamisõiguse alusel elavad välismaa-

Sotsiaal-
hoolekanne

lased ja Eestis viibivad rahvusvahelise kaitse saajad. Vältimatut sotsiaalabi on õigus saada igal Eestis viibival isikul.

Sotsiaalhoolekannet rahastatakse kohaliku omavalitsuse eelarvest, riigieelarvest või muudest vahenditest. Osa teenuste puhul on ka isiku omaosalus.

Kuidas abi saada?

Sotsiaalteenuste, -toetuste ja muu abi saamiseks tuleb pöörduda valla- või linnavalitsusse.

Valla- või linnavalitsus on kohustatud:

- andma teavet võimaluste ja asjaajamise kohta;
- vajaduse korral suunama inimese mõne muu asjaomase ametiasutuse või -isiku poole;
- andma võimaluse tuua puudulikult esitatud taotluse juurde täiendavaid dokumente.

Inimene peab esitama valla- või linnavalitsusele andmeid sissetulekute, perekonna suuruse, töötamise, tervisliku seisukorra jmt kohta, mis on vajalikud sotsiaalteenuste, -toetuste ja muu abi saamiseks.

Abi vajavast isikust või perekonnast peavad linna- või valla- valitsust (sotsiaaltöötajat) teavitama kõik, kellel sellest infot on, nii perekonnaliikmed, politseinik, ravi- või haridusasutuse töötaja.

Täiendavat infot saab ka sotsiaalministeeriumi kodulehelt www.sm.ee.

Sotsiaalteenused

Sotsiaalteenused on:

- **Sotsiaalnõustamine** – isikule teabe andmine tema sotsiaalsetest õigustest ja abistamine konkreetsete probleemide lahendamisel.
- **Rehabilitatsiooniteenus** – soodustab puudega inimese iseseisvat toimetulekut, sotsiaalset lõimumist ja töötamist või tööle asumist. Puudega inimesele koostatakse rehabilitatsiooniplaan, teda juhendatakse ja osutatakse vajalikke teenuseid. Teenuse osutamise tagab sotsiaal-kindlustusamet.

- **Proteeside, ortopeediliste ja muude abivahendite andmine.** Haiguse, kõrge ea või puude tõttu tehnilist abivahendit vajaval isikul on õigus see osta või laenutada soodustingimustel.
- **Lapsehoiuteenus** – last hooldab, arendab ja tagab tema turvalisuse lapsehoidja kutsetunnistusega isik. Seadus ei pane kohalikule omavalitsusele kohustust oma eelarvest lapsehoiuteenust toetada, kuid paljud teevad seda, sest lasteaiakohtadest on puudus. Riik rahastab puudega lapse lapsehoiuteenust (2007. a. 2580 kr aastas, 21 kr 50 senti tunnis). Seda võib kasutada ka üksikute päevade kaupa.
- **Koduteenused** – isikule kodustes tingimustes osutatavad teenused, mis aitavad tal harjumuspärases keskkonnas toime tulla.
- **Eluasemeteenused** – kohalikud omavalitsusorganid on kohustatud andma eluruumi isikule või perekonnale, kes ise ei ole suuteline ega võimeline seda endale või oma

Seaduse kohaselt on abivajajal õigus saada proteese, ortopeedilisi ja muid abivahendeid

perekonnale tagama, luues vajaduse korral võimaluse sotsiaalkorteri üürimiseks.

- **Hooldamine perekonnas** – isiku hooldamine sobivas perekonnas, kelle liikmete hulka ta ei kuulu. Hooldamine perekonnas toimub kohaliku omavalitsusasutuse ja hooldamisele võtja vahel sõlmitud kirjaliku lepingu alusel.

Perekond on kohustatud oma abivajajate liikmete eest hoolitsema

- **Asenduskoduteenus** – orvule või vanemliku hoolitsuseta lapsele peresarnaste elutingimuste võimaldamine, arenguks soodsa elukeskkonna loomine ja tema ettevalmistamine võimetekohaseks toimetulekuks täiskasvanuna. Asenduskoduteenust rahastatakse riigieelarvest (2007. a kuni 8000 kr kuus, alla 3aastase või puudega lapse puhul kuni 11 115 kr kuus).
- **Hooldamine hoolekandeadasutuses** – hoolekandeadasutuses viibivatele isikutele nende eale ja seisundile vastava hooldamise, sh põetamise ja kasvatamise, tagamine.
- **Muud sotsiaalteenused** – toimetulekuks vajalikud muud sotsiaalteenused, mida võib osutada kohalik omavalitsus.

Sotsiaaltoetused

Sotsiaaltoetused on:

- **toimetulekutoetus;**
- **välisriigist Eestisse elama asunud Eesti kodanikule või eesti rahvusest isikule ja tema abikaasale, lastele**

Sotsiaal-
toetused

ja vanematele makstav sotsiaaltoetus – makstakse vanaduspensionieas olevale isikule rahvapensioni määras, kui tema kuusissetulek on alla selle;

- **kohaliku omavalitsuse eelarvest makstavad täiendavad sotsiaaltoetused.**

Toimetulekutoetus

Toimetulekutoetust on õigus saada üksi elaval isikul või perekonnal, kelle kuu netosissetulek pärast eluruumi alaliste kulude mahaarvamist on alla kehtestatud toimetulekupiiri. Toimetulekutoetust määravad ja maksavad valla- ja linnavalitsused, vahendid selleks eraldatakse riigieelarvest.

Toimetulekupiiri määra üksi elavale isikule või perekonna esimesele liikmele kehtestab riigikogu igaks eelarveaastaks riigieelarvega. **2007. aastal on toimetulekupiiri määr 900 krooni kuus.** Perekonna teise ja iga järgneva liikme toimetulekupiiri suurus on 80 protsenti perekonna esimese liikme toimetulekupiirist, 2007. a 720 krooni kuus. Seega on 4-liikmelise pere toimetulekupiir 3060 krooni kuus. Toimetulekutoetuse maksmise regulatsioon on sätestatud sotsiaalhoolekande seaduses.

Sotsiaalkindlustus

Sotsiaalkindlustus on riigi antud garantii, et teatud sotsiaalsete riskide puhul on isikule tagatud täiendav sissetulek või sissetulekute jätkumine vähemalt tasemel, mis võimaldab inimväärset äraelamist. Sotsiaalkindlustus jaguneb kindlustushüvitisteks ja riiklikeks toetusteks. Nende puhul on erinevalt sotsiaalhoolekandest vaja vaid teatud riski realiseerumist (toitjakaotus, töötus, teatud vanuse saabumine jne), kusjuures isiku individuaalseid vajadusi ei hinnata.

Eestis on kohustusliku kindlustusena loodud töötuskindlustus, ravikindlustus ja pensionikindlustus. Riiklikud toetused on töötu abiraha, peretoetused, puuetega inimeste sotsiaaltoetused, matusetoetus, kuriteoohvritele makstavad toetused.

Sotsiaalkindlustusskeeme rahastatakse kohustuslikest maksudest või maksetest (töötuskindlustus, ravikindlustus ja pensionikindlustus (I ja II sammu)), vabatahtlikest osamaksetest (III pensionisammu) või riigieelarvest üldistest maksudest.

Sotsiaalkindlustuspoliitika töötab välja sotsiaalministereerium.

Toimetuleku-
toetus

Toime-
tulekupiir

Sotsiaal-
kindlustus

Hüvitisi (pensione) ja toetusi maksavad välja sotsiaalkindlustusamet isiku elukohajärgse pensioniameti kaudu, tööturuamet (vt kodanik ja tööturg lk 195), töötukassa või haigekassa (vt kodanik ja tervis, ravikindlustus lk 242-243).

Täiendavat infot leiab sotsiaalministeeriumi ja eespool mainitud asutuste kodulehekülgedelt: www.sm.ee, www.ensib.ee, www.tta.ee, www.tootukassa.ee, www.haigekassa.ee. Seadused on aadressil www.riigiteataja.ee.

Pensionid

Riiklik pension

Riiklik pension

Riiklik pension ehk **I sammad** on igakuine rahaline sotsiaalkindlustushüvitis vanaduse, töövõimetuse või toitja kaotuse korral. Riiklikku pensioni finantseeritakse sotsiaalmaksu pensionikindlustuse osast, mis on 20% töötasult ja muudelt tuludelt, ning osaliselt ka riigieelarvest.

Riiklikule pensionile on õigus:

- Eesti alalisel elanikul;
- tähtajalise elamisloa või elamisõiguse alusel Eestis elaval välismaalasel.

Riikliku pensionikindlustuse seaduse alusel makstavad pensioni liigid on:

- vanaduspension;
- töövõimetuspension;
- toitjakaotuspension;
- rahvapension.

Iga aasta 1. aprillist määratakse pensionile indeks, mille väärtus on eelmise aasta tarbijahinnaindeksi aastase kasvu ja sotsiaalmaksu pensionikindlustuse osa aastase laekumise kasvu aritmeetiline keskmine. Näiteks, kui tarbijahinnaindeks kasvas aastast 4% ja sotsiaalmaksu laekumine 10%, siis tõuseb pension 1. aprillist 7% võrra. Viimastel aastatel on pension täiendavalt tõusnud kas 1. aprillist või 1. juulist.

Pensionistaaž

Pensionistaaž jaguneb kaheks:

- 1) pensioniõiguslik staaž, mida arvestatakse kuni 1998. aasta 31. detsembrini;

- 2) pensionikindlustusstaaž, mida arvestatakse alates 1999. aastast.

Pensionioiguslik staaž oleneb töötatud ajast, mitte saadud töötasu suuruselt. Lisaks arvatakse pensionioigusliku staaži hulka:

- väikelapse eest hooldamise aeg kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni;
- lapsinvaliidi eest hoolitsemise aeg;
- teenistusaeg Eesti kaitseväes ja kohustusliku sõjaväeteenistuse aeg, kui isik suunati teenistusse Eestist;
- õpiaeg kutseõppeasutuse päevases õppevormis või ülikooli statsionaarses õppevormis;
- töötü abiraha saamise aeg;
- töötamise aeg talus;
- tegevuse aeg loomeliidu liikmena, töötamise aeg kirikus, kusjuures alates 1991. aastast juhul, kui maksti sotsiaalmaksu;
- töötamise aeg füüsilisest isikust ettevõtjana, kui maksti sotsiaalmaksu;
- ühel vanemal (eestkostjal, hooldajal) kaks aastat iga lapse kohta, keda ta on kasvatanud vähemalt 8 aastat (st laps pidi 1998. a lõpuks olema vähemalt 8aastane);
- muud juhud.

Tegevuse aeg endise Nõukogude Liidu territooriumil kuni 1991. aasta 1. jaanuarini arvatakse pensionioigusliku staaži hulka, kui isikul on vähemalt 15 aastat Eestis omandatud pensionistaaži.

Üks aasta **pensionikindlustusstaaži** arvatakse isikule, kelle eest on makstud sotsiaalmaksu vähemalt kuupalga alammääralt (aasta arvestuses) või kelle eest on riik maksnud sotsiaalmaksu. Seda arvestust kasutatakse selleks, et teha kindlaks, kas isikul on üldse õigus pensionile.

Pensioni suurus sõltub alates 1999. aastast ainult isiku eest või tema makstud sotsiaalmaksust. Iga aasta kohta arvatakse laekunud sotsiaalmaksu järgi isiku aastakoefitsient. See saadakse isiku sotsiaalmaksu pensionikindlustuse summa jagamisel vabariigi keskmise summaga. Näiteks oli 2006. a keskmine sotsiaalmaksu summa aastas 20 168 krooni, mis vastas keskmisele palgale 8403 krooni kuus. Kui inimese keskmine palk oli 2006. aastal sellest suurem, oli ta aastakoefitsient üle 1, kui väiksem, siis alla 1.

Pensionistaaž

Vanaduspension

Pensiooni baasosa ja aastahinde väärtus on kehtestatud riikliku pensionikindlustuse seadusega. Igal aastal indekseeritakse neid sarnaselt eespool toodud juba määratud pensionide indekseerimisega.

Pensiooni taotlemine

Riikliku **pensiooni taotlemiseks** tuleb pöörduda elukohajärgsesse pensioniametisse. Teavet pensionide taotlemise, taotlemiseks vajaminevate dokumentide ning pensionide suuruste arvutamise kohta saab sotsiaalkindlustusameti kodulehelt www.ensib.ee pensionide ja toetuste all.

Vanaduspension

Õigus vanaduspensionile on isikul, kes on saanud 63-aastaseks ja kellel on 15 aastat Eestis omandatud pensionistaaži.

Meeste vanaduspensioniga on juba 63 aastat, kuid naistel saabub see 2016. aastal. Seni tõuseb enne 1953. aastat sündinud naiste vanaduspensioniga järgmiselt:

Sünniaasta	Vanus
1947	60 a
1948	60 a 6 kuud
1949	61 a
1950	61 a 6 kuud
1951	62 a
1952	62 a 6 kuud
1953	63 a

Vanaduspension koosneb kolmest osast:

- 1) põhiosa ehk baasosa, mille suurus on kõigil ühesugune, 2007. aasta II poolaastal 1374 krooni kuus;
- 2) staažiosak, mille suurus võrdub pensioniõigusliku staaži aastate arvu ja aastahinde korrutisega (aastahinde väärtus on 2007. a II poolaastal 54 krooni ja 43 senti);
- 3) kindlustusosak, mille suurus sõltub alates 1999. aastast kogunenud aastakoefitsientide summa ja aastahinde korrutisega.
 - Staažiosaku suurus sõltub sellest, kui palju on isikul kogunenud kuni 31. detsembrini 1998. a pensioniõi-

guslikku staaži ehk tööaastaid ja töötamisega võrdustatud aastaid (näiteks laste kasvatamine, ajateenistus jms).

Kindlustusosaku suurus oleneb sellest, kui suur on isiku aastakoeffitsientide summa ehk kui palju on tema eest makstud sotsiaalmaksu. Kindlustusosaku osatähtsus töötavatel isikutel aasta-aastalt kasvab, see tähendab, et riikliku vanaduspensioni suurus sõltub üha enam sellest, kui suur on olnud tema palk kogu tööelu vältel. Kui pensionär pole pärast 1998. aastat töötanud (pole makstud sotsiaalmaksu), koosneb tema pension kahest esimesest osast.

- Interneti-aadressil <http://www.eesti.ee>, X-tee teenused kodanikule, pensionikindlustuse registri teenuste alt leiab pensionikindlustuse registri teatise, kust saab infot oma pensionikindlustuse aastakoeffitsientide kohta. Kodanikuportaali sisenemiseks peab isik end tuvastama ID-kaarti kasutades või oma internetipanga kaudu.

Ennetähtaegne vanaduspension

Ennetähtaegse vanaduspensioni puhul pension väheneb.

Eestis on õigus minna pensionile ka kuni 3 aastat enne vanaduspensioniiikka jõudmist, kui isikul on vähemalt 15 aastat Eestis omandatud pensionistaaži. See tagab sissetuleku inimesele, kes vahetult enne pensioniea saabumist on jäänud tööta ja ei leia enam tööd. Ennetähtaegse vanaduspensioni arvutamisel vähendatakse iga varem pensionile jäädud kuu eest pensioni suurst 0,4% võrra. Pensionivähendus on püsiv, sest **ennetähtaegset vanaduspensioni ei arvutata hiljem ümber tavaliseks vanaduspensioniks.**

Edasilükatud vanaduspension

Edasilükatud vanaduspensioni puhul pension suureneb.

Pensioniiikka jõudnud inimene võib oma pensioni määramise edasi lükata ning sellega suurendada oma vanaduspensioni. Edasilükatud vanaduspensioni puhul suurendatakse pensionit 0,9% võrra iga kuu eest, mille võrra inimene oma pensioni taotlemist edasi on lükanud.

Soodustingimustel vanaduspension

Puudega ning 3 ja enama lapse puhul varem pensionile.

Ennetähtaegne
vanadus-
pension

Edasilükatud
vanadus-
pension

Eestis on õigus minna pensionile ka ennetähtaegselt

Inimesel, kellel on olemas vanaduspensioni määramiseks vajalik staaž, õigus jääda pensionile enne vanaduspensioniiikka jõudmist:

- 1) ühel vanematest, kes on kasvatanud vähemalt 8 aastat:
 - alla 18aastast keskmise, raske või sügava puudega last või viit või enam last – 5 aastat enne vanaduspensioniiikka jõudmist;
 - nelja last – 3 aastat enne vanaduspensioniiikka jõudmist;
 - kolme last – 1 aasta enne vanaduspensioniiikka jõudmist.

Selle, kumb vanem kasutab seda õigust, peavad nad ise kokku leppima ning esitama sellekohase kirjaliku nõusoleku pensioniametile. Õigus soodustingimustel vanaduspensionile on ka lapse võõrasvanemal, hooldajal või eestkostjal.

- 2) hüpovüsaarse kääbuskasvuga isikul – 45 aastasel.

Töövõimetuspension

Õigus **töövõimetuspensionile** on püsivalt töövõimetuks tunnistatud isikul alates 16. eluaastast kuni vanaduspensionieani, kui ta töövõime kaotus on 40–100 % ning kui tal on olemas töövõimetuspensioni saamiseks vajalik staaž. Nõutava staaži pikkus oleneb inimese vanusest. Alla 21aastastel staažinõue puudub, kuid näiteks 30aastasel peab olema 4 ja 50aastasel 10 aastat staaži.

Töövõime kaotuse või kutsehaiguse tagajärjel tekkinud püsiva töövõime kaotuse puhul staažinõuet ei ole. Selle taotlemisel esitatakse täiendavalt tööõnnetuse või kutsehaigestumise raport või muu dokument, millest nähtub Eesti õigusaktide alusel tuvastatud tööõnnetus või kutsehaigus.

Töövõimetuspension

Töövõime kaotuse protsent määratakse arstliku töövõimetuse ekspertiisiga.

Töövõimetuspensioni arvutamine

Töövõimetuspensioni arvutamise aluseks võetakse **suurem** järgmistest vanaduspensionidest:

- isiku enda vanaduspension töövõimetuspensioni määramise hetkel;
- vanaduspension 30aastase pensioniõigusliku staaži korral.

Töövõimetuspensioni suurus on eelnimetatud kahest summast suurema ja töövõime kaotuse protsendi korrutis.

Kui arvatud töövõimetuspension jääb väiksemaks kui rahvapensioni määr (2007. aasta II poolaastal 1573 krooni), **siis makstakse töövõimetuspensioni rahvapensioni määras.**

Vanaduspensioniea saabudes määratakse isikule vanaduspension. Kui arvatud vanaduspension on väiksem kui varem makstud töövõimetuspension, makstakse vanaduspensioni varasemas pensioni suuruses.

Toitjakaotuspension

Toitjakaotuspensionile on õigus toitja surma korral tema ülalpidamisel olnud perekonnaliikmetel. Lapsele, vanemale või lesele määratakse pension sõltumata sellest, kas nad olid toitja ülalpidamisel või mitte.

Toitjakaotuspension määratakse ülalpeetavatele, kui toitjal oli täidetud vanusest olenev staažinõue sarnaselt töövõimetuspensioni määramisega. Kui toitja suri töövigastuse või kutsehaiguse tõttu, määratakse toitjakaotuspension staažinõuet esitamata.

Toitjakaotuspensioni suurus

Toitjakaotuspensioni arvutamisel võetakse nagu töövõimetuspensioni puhulgi aluseks **suurem** vanaduspension, kas toitja staaži ja aastakoefitsientide summa järgi arvatud või 30aastase pensioniõigusliku staaži korral.

Toitjakaotuspensioni suurus oleneb perekonnaliikmete arvust. **Toitjakaotuspensioni suurus** on:

- **kolmele ja enamale perekonnaliikmele 100%,**

Toitjakaotuspension

Rahvapension

- **kahele perekonnaliikmele 80%** ning
- **ühele perekonnaliikmele 50%** arutamise aluseks võetud vanaduspensionist.

Rahvapension

Vajaliku pensionistaaži puudumisel makstakse rahvapensioni.

Õigus rahvapensionile

- **63-aastaseks saanud inimesel**, kellel puudub vanaduspensioni saamiseks nõutav 15aastane pensionistaaž ja kes on elanud Eestis alalise elanikuna või tähtjalise elamisloa või elamisõiguse alusel vähemalt 5 aastat vahetult enne pensioni taotlemist. Pensioni suurus on 100% rahvapensioni määrast.
- **Püsiva töövõime kaotuse korral isikul**, kelle töövõime kaotuse protsent on vähemalt 40 ja kellel puudub töövõimetuspensioni saamiseks nõutav pensionistaaž ning kui ta on elanud Eestis alalise elanikuna või tähtjalise elamisloa või elamisõiguse alusel vähemalt 1 aasta vahetult enne pensioni taotlemist. Rahvapensioni suurus püsivalt töövõimetule isikule moodustab töövõime kaotusele vastava protsendi rahvapensioni määrast. Kui isikul täitub vanusele vastav staažinõue, tekib tal (avalduse alusel) õigus töövõimetuspensionile.
- **Toitja surma korral** tema perekonnaliikmetel, kellel seoses toitja nõutava pensionistaaži puudumisega ei ole õigust toitjakaotuspensionile, kui toitja oli elanud Eestis alalise elanikuna või tähtjalise elamisloa või elamisõiguse alusel vähemalt 1 aasta enne surma. Toitja kaotanud perekonnaliikmetele arvestatakse rahvapensioni selle määrast sõltuvalt ülalpeetavate arvust sarnaselt toitjakaotuspensioniga.
- **Vanaduspensioniiikka jõudnud isikul**, kellele maksti püsiva töövõimetuse alusel rahvapensioni. Pensioni suurus on 100% rahvapensioni määrast.

Rahvapensioni määr on kehtestatud „Riikliku pensionikindlustuse seadusega“. Seda indekseeritakse igal aastal sarnaselt teiste pensioniliikidega. 2007. aasta II poolaastal on rahvapensioni määr 1573 krooni kuus.

Inimesele, kes saab mõne teise riigi pensioni, rahvapensioni ei määrata.

Rahva-
pensioni
määr

Pensionilisad

„Riikliku pensionikindlustuse seaduse“ alusel määratud pensionile arvutatakse juurde järgmised pensionilisad:

- 1) Vabadussõjast osavõtnule või tema lesele 100 protsenti rahvapensioni määrast (2007. a II poolaastal 1573 krooni kuus);
- 2) II maailmasõjast osavõtnule ja omakaitse liikmele 10 protsenti rahvapensioni määrast (157 krooni).

Pensioni maksmine töötamise korral

Üldjuhul makstakse pensioni ka pensionäri töötamisel. Töötamise korral ei maksta ennetähtaegset vanaduspensioni kuni isiku vanaduspensioniiikka jõudmiseni ja toitjakaotuspensioni ning rahvapensioni toitja surma korral, välja arvatud alla 18aastasele lapsele või alla 24aastasele päevases õppevormis, meditsiinilistel näidustustel muus õppevormis või täiskoormusel õppijale.

Pensionide tulumaksustamine Mittetöötav pensionär

„Tulumaksuseaduse“ kohaselt maksustatakse **tulumaksuga** see osa pensionist, mis ületab 3000 krooni kuus ehk 36 000 krooni kalendriaastas. Lisaks on igal inimesel õigus saada maksuvaba tulu, mis 2007. aastal on 2000 krooni kuus (24 000 kr aastas). Seega on pensionäril tulumaksuvaba kokku 5000 krooni kuus. Kui pension ületab 3000 krooni kuus, peaks **mittetöötav pensionär** esitama elukohajärgsele pensioniametile avalduse tulumaksuvabastuse kasutamise kohta. Selle võib saata ka posti teel. Kui avaldust esitatud ei ole, siis maksustatakse üle 3000kroonine pensioniosa tulumaksuga, mis 2007. aastal on 22%. Enammakstud tulumaks on võimalik sel juhul tagasi saada järgmisel aastal pärast tuludeklaratsiooni esitamist.

Töötav pensionär

Töötav pensionär peab valima, kas ta soovib maksuvaba tulu maha arvata töötasult või pensionist, ja esitama selle kohta avalduse tööandjale või elukohajärgsele pensioniametile. Üldjuhul toimub see töökohas ning siis pole pensioniametile avaldust vaja esitada, sest kahest kohast vabastust ei saa.

Represseeritud isikute soodustused

„Okupatsioonirežiimide poolt repressseeritud isiku seadus“ näeb

Pensionilisad

Pensionide
tulumaksus-
tamine

Represseeritud
isik

ette rea toetusi ja soodustusi natsi-Saksamaa või Nõukogude Liidu okupatsiooniperioodil represseritud ja represserituga võrdsustatud isikutele. Need pakuvad üksnes leevendust kannatanud isikutele, kuid pole kannatuste hüvitamine. Ka leevendust saavatel inimestel säilib õigus saada või nõuda Eestit okupeerinud riikidelt hüvitust tekitatud kannatuste eest.

Represseritutele on kehtestatud pensionisoodustused, neile hüvitatakse kehtestatud määras tervishoiuteenuste ja ravimite maksumus ning sõidukulud, samuti saavad nad tasuta külastada teatud kultuuriüritusi.

Pensionisoodustused

Represseritutele arvestatakse kolmekordselt pensioniõiguslikku staaži õigusvastaselt vahi all, kinnipidamiskohas või asumisel oleku, sõjavangis, II maailmasõja ajal koonduslaagris, getos, samuti aastatel 1941–1942 töö- ja ehituspataljonis või töö- ja ehituskolonnis viibimise aeg kui represseritud isikul oli keelatud Eestisse elama asumine, kinnipidamiskohas sündinud lastele vanema asumisel või kinnipidamiskohas oleku aeg kuni lastele Eestisse naasmise loa ja reaalse võimaluse andmiseni.

Represseritul tekib õigus vanaduspensionile nii mitu aastat enne üldisesse vanaduspensioniiikka jõudmist kui mitu täisaastat isik kinnipidamiskohas või asumisel viibis, **ent mitte varem kui 5 aastat enne vanaduspensioniiikka jõudmist.**

Tšernobõli avarii likvideerijad

Isikutele, kes võtsid osa Tšernobõli aatomielektriijaama avarii tagajärgede likvideerimisest, määratakse soodustingimustel vanaduspension **5 aastat enne üldisesse vanaduspensioniiikka jõudmist.**

Represseritute töövõimetuspensionile makstakse juurde ka mõningast pensionilisa.

Represseritud isikutele ettenähtud pensioniõigused laienevad ka Eesti õigusaktide alusel rehabiliteeritud isikutele.

Represseritute soodustusi saab taotleda pensioniameti kaudu represseritu tunnistuse alusel.

Eriseaduste alusel makstavad pensionid

Soodustingimustel vanaduspensionide seaduse ja väljateenitud aastate pensionide seaduse alusel on teatud kutsealade

töötajatel (töötamine rasketes, tervist kahjustavates või muudes tingimustes) õigus jääda pensionile enne kehtestatud pensioniiga, kui on täidetud staažinõue ning lõpetatakse sel kutsealal töötamine.

Erinevate seaduste alusel on kehtestatud mõningad ametipensioonid, mille suurus sõltub palgast. Pensioniõigus tekib nõutava staaži olemasolul kas teatavas vanuses enne riikliku pensioni-kindlustuse seadusega kehtestatud vanaduspensioniga (politsei-ametnikud, kaitseväelased, piirivalveametnikud) või pensionieas.

Eripensioonid on :

- presidendi ametipension („Vabariigi Presidendi ametihüvede seadus“) – 75% kehtivast presidendi ametipalga määrast;
- riigikogu liikme ametipension („Riigikogu liikmete ametipalga, pensioni ja muude sotsiaalsete garantiide seadus“) – alates X koosseisust eripension puudub; IX koosseisu liikmel, kes töötas vähemalt 3 aastat Riigikogus, olenevalt seal töötamise ajast 40–75 % ametipalgast; varasemad koosseisud 75% ametipalgast;
- kohtuniku vanaduspension („Kohtute seadus“) – 75% viimasest ametipalgast;
- riigikontrolöri ametipension („Riigikontrolli seadus“) – 50–70% ametipalgast;
- riigikontrolli peakontrolöri (varem oli see õigus ka ametnikul) ametipension („Riigikontrolli seadus“) – 60% viimasest ametipalgast;
- õiguskantsleri ametipension („Õiguskantsleri seadus“) – 70% ametipalgast;
- prokuröri vanaduspension („Prokuratuuriseadus“) – 65% viimase ametikoha minimaalsest palgamäärast;
- kaitseväelase väljateenitud aastate pension („Kaitseväeteenistuse seadus“) – 30–75% aastastele vastava palgataseme keskmise ja aastametasu summast;
- politseiametniku pension („Politseiteenistuse seadus“) – 30–75% ametipalgast;
- piirivalveametniku väljateenitud aastate pension („Piirivalveteenistuse seadus“, varem maksti kaitseväeteenistuse seaduse alusel) – 30–75% ametipalga ja aastametasu summast.

Eripension

Pensioni maksmine, kui inimene on töötanud mitmes riigis

Sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimine EL-i riikides, Norras, Liechtensteinis, Islandil ja Šveitsis.

Kuna erinevates riikides on erinevad sotsiaalkindlustusskeemid, on välja töötatud reeglid Euroopa Liidu riikide sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimiseks, mis sisalduvad Euroopa Liidu Nõukogu määrustes nr 1408/71 ja 574/72 "Sotsiaalkindlustusskeemide kohaldamise kohta ühenduse piires liikuvate töötajate, füüsilisest isikust ettevõtjate ja nende pereliikmete suhtes". Need reeglid kohalduvad liidu piires liikuvate kodanike, kodakondsuseta isikute, pagulaste ja kolmandate riikide kodanike suhtes, kes elavad legaalselt EL-i liikmesriikides. Koordineerimisreeglid kehtivad kõigis EL-i riikides, Norras, Liechtensteinis, Islandil ja Šveitsis.

Põhireeglid pensioni kohta.

- 1) Kui pensionär siirdub elama teise liikmesriiki, kantakse ta pension sinna üle. Teise riiki oma vanaduspõlve veetma asunud EL-i pensionäriil on õigus seal saada raviteenuseid, kuid nende teenuste eest tasub pensioni maksva riigi ravikindlustusetasutus.
- 2) Kui isik on töötanud mitmes liikmesriigis, tuleb pensioni määramiseks taotlus esitada elukohariigi sotsiaalkindlustusetasutusse.
- 3) Selle kindlakstegemiseks, kas isikul on üldse õigus pensionile, liidetakse (vajaduse korral) erinevates riikides omandatud staažid.
- 4) Iga riik määrab pensioni seal töötatud aastate eest (Eesti näiteks 10 aasta eest, kui inimene on töötanud Eestis 10 aastat, kuid erinevates riikides omandatud staažide liitmisel on täitunud Eestis vajalik 15-aastane staažinõue) oma riigisiseste seaduste alusel ning kannab selle üle taotleja pangakontole.

Sotsiaalkindlustuslepingud teiste riikidega

Eesti on sõlminud sotsiaalkindlustuslepingu **Ukrainaga** ja **Kanadaga**.

Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni vahel on sõlmitud **kokkulepe Vene Föderatsiooni relvajõudude pensionäride sotsiaalsete tagatiste küsimustes** Eesti Vabariigi territooriumil.

Täiendavat infot saab www.ensib.ee

Kohustuslik ja täiendav kogumispension

Kogumispensionide seadus loob kogumispensioni sissemaksleid teinud isikule võimalused pensionieas täiendavaks sissetulekuks peale riikliku pensionikindlustuse. Kogumispensioni liigid on kohustuslik kogumispension ja täiendav kogumispension.

Kohustuslik kogumispension (nn II sammu) on perioodiline hüvitis, mille saamiseks omandatakse isiku eest makstud sotsiaalmaksu ja isiku enda kohustusliku kogumispensioni maksete eest kohustusliku pensionifondi osakuid, mille maksab välja pensionifond või kindlustusandja.

Kohustusliku kogumispensioniga **liitumine on vabatahtlik enne 1983. aastat sündinud inimestele. 1983. aastal ja hiljem sündinutele on see kohustuslik.** Makse tasumise õigus ja kohustus tekib isiku 18aastaseks saamisele järgneva aasta 1. jaanuaril.

Kogumispensioniga liitumiseks on lepinguid võimalik sõlmida kõigis Eesti suuremates pankades. Liitunu peab välja valima ühe pensionifondi. Kui inimene pole valikut teinud, loosib selle pensionifondi registripidaja. Isikule avatakse pensionikonto, kuhu laekuvad tema sissemaksed (pensionifondi osakud).

Pensionifondi läheb igakuiselt **4% tööandja makstud sotsiaalmaksust ja 2% inimese brutopalgast**. See tähendab, et kogumispensioniga liitunud inimese riikliku pensioni kindlustusosak (I sammu) väheneb nende aastate eest, sest riiklikuks pensioniks laekub 20% asemel 16%.

Riik maksab vanemahüvitiselt 1% II sambasse.

Kui vanemahüvitise saaja on liitunud kohustusliku kogumispensioniga, maksab riik vanemahüvitise pealt ühe protsendi II samba pensionifondi iga sündinud lapse kohta.

Õigus saada kohustusliku kogumispensioni väljamakseid tekib inimesel, kel on täidetud 3 tingimust:

- 1) on jõudnud vanaduspensioniiikka;
- 2) talle makstakse riiklikku pensioni;
- 3) sissemaksete alustamise aastale järgneva aasta 1. jaanuarist on möödunud vähemalt 5 aastat.

Esimesi II samba pensioni väljamakseid hakatakse tegema 2009. aastal (pärimise puhul 2007. aastal).

Kohustuslik
kogumis-
pension

Vanemahüvitis

Täiendav kogumispension

Kohustusliku kogumispensioniga oli 2005. a lõpus liitunud 481 000 isikut.

Aadressil www.eesti.ee, X-tee teenused kodanikule, kohustusliku kogumispensioni registri alt leiab iga liitunu oma pensionikonto saldoteatise ja väljavõtte.

Täiendav kogumispension (III samm) on hüvitis, mille saamiseks omandatakse vabatahtliku pensionifondi osakuid või sõlmitakse täiendava kogumispensioni kindlustusleping isiku valitud kindlustusandjaga.

Vabatahtliku kogumispensioni sissemaksed on tulumaksuvabad kuni 15% ulatuses inimese brutotulust, st järgmisel aastal on võimalik neilt sissemaksetelt saada tulumaksu tagasi.

Pension 55aastaselt

Pensionile jäädes saab inimene valida, kas võtta säästetud raha korraga välja või sõlmida kindlustuseltsiga leping, mille alusel makstakse pensioni perioodiliste summadena elu lõpuni. Esimesel juhul tuleb kogutud pensionilt maksta tulumaksu 10%, teisel juhul on pension tulumaksuvaba. Kui vabatahtlikust pensionifondist võetakse raha välja enne 55. eluaastat, siis maksustatakse kogu summa tulumaksuga (2007. aastal on see 22%).

Hüvitised ja toetused

Peretoetused

Peretoetuste maksmist reguleerib „Riiklik peretoetuste seadus“.

Õigus peretoetustele on Eesti alalisel elanikul, Eestis elaval välismaalasel, kellel on tähtajaline elamisluba või elamisõigus või kes viibib Eestis välismaalaste seaduse alusel. Õigus taotleda peretoetust on lapse emal, isal, eestkostjal, hooldajal, võõrasvanemal, kasuvanemal, mõningal juhul ka teistel isikutel (lapsehoolduspuhkust kasutatav isik) või lapsel endal.

Peretoetuste taotlemiseks tuleb pöörduda elukohajärgsesse pensioniametisse, esitada avaldus ja isikut tõendav dokument ning vajaliku lisadokumendid.

Taotlust saab esitada ka elektroonselt aadressil www.eesti.ee, X-tee teenused kodanikule, pensionikindlustuse registri teenuste alt.

Peretoetusi finantseeritakse riigieelarvest. Enamik peretoetustest arvestatakse riigieelarvega kehtestatava lapsetoetuse määra (2007. a 150 krooni) või lapsehooldustasu määra (2007. a 1200 krooni) alusel.

Igakuulised peretoetused

Lapsetoetust makstakse lapse sündimisest kuni 16aastaseks saamiseni. Kui laps õpib põhikoolis, gümnaasiumis või põhihariduse baasil (või ilma selleta) kutseõppeasutuses, makstakse toetust lapse 19aastaseks saamiseni. 19aastaseks saamisel makstakse toetust jooksva õppeaasta lõpuni. Lapsetoetuse suuruseks on pere esimese ja teise lapse kohta kahekordne lapsetoetuse määr (2007. a 300 krooni), iga järgmise lapse kohta kuuekordne lapsetoetuse määr (900 kr).

Lapsehooldustasule on õigus ühel vanematest, kes kasvatab:

- 1) kuni 3aastast last – pooles lapsehooldustasu määras iga kuni 3aastase lapse kohta (600 kr);

Peretoetused

Lapsetoetus

Lapsehooldustasu

- 2) lisaks ühele või enamale kuni 3aastasele lapsele ka 3–8aastaseid lapsi – ¼ lapsehooldustasu määras iga 3–8aastase lapse kohta (300 kr);
- 3) kolme ja enamalapselises perekonnas kolme või enamat vähemalt 3aastast lapsetoetust saavat last – ¼ lapsehooldustasu määras iga 3–8aastase lapse kohta (300 kr).

Kui laps läheb esimesse klassi ja saab jooksva aastal 8aastaseks, makstakse tema kohta lapsehooldustasu kuni jooksva õppeaasta lõpuni.

Isikul, kellele makstakse lapsehooldustasu, on õigus **täiendavale lapsehooldustasule** 100 krooni kuus iga kuni 1aastase lapse kohta.

Lapsehooldustasu ei maksta lapse kohta, kelle sünniga seoses makstakse vanemale sünnitushüvitist (lapsendamise puhul lapsendamishüvitist) või vanemahüvitist.

Kui üks vaematest on lapsehoolduspuhkusel, on temal õigus lapsehooldustasule. Lapsehoolduspuhkust antakse lapse emale (isale, hooldajale) lapse kuni 3aastaseks saamiseni.

Üksikvanema lapse toetus

Üksikvanema lapse toetust makstakse juhul, kui lapse sünniaktis puudub kane isa kohta, see on tehtud ema ütluste alusel või vanem on tunnistatud tagaotsitavaks. Toetuse suurus on kahekordne lapsetoetuse määr (300 kr).

Ajateenija lapse toetus

Ajateenija lapse toetust makstakse kaitsejõudude ajateenistuses oleva vanema lapsele lapsetoetuse viiekordses määras (750 kr).

Eestkoste

Eestkostel või perekonnas hooldamisel oleva lapse toetust makstakse vanemliku hoolitsuseta jäänud lastele, kelle üle on seatud eestkoste või kelle suhtes on sõlmitud perekonnas hooldamise leping. Toetuse suurus on kümnekordne lapsetoetuse määr (1500 kr).

Seitsme- ja enamalapselise pere vanema toetusele on õigus ühel vanematest, kes kasvatab peres seitset või enamat last. Toetuse suurus on 2,2 lapsehooldustasu määra (2640 krooni).

Ühekordsed peretoetused

Sünnitoetus

Sünnitoetust makstakse ühele vanematest lapse sünni korral. Sünnitoetus on 5000 krooni iga lapse kohta.

Lapsendamistoetust makstakse lapsendajale, kellest lapsendatav laps ei põlvne ja kes ei ole selle lapse võõrasvanem, kui varem ei ole sellele perele sama lapse kohta sünnitoetust makstud. Lapsendamistoetus on 5000 krooni iga lapsendatud lapse kohta.

Elluastumistoetus

Elluastumistoetust makstakse vanemliku hoolitsuseta isikule, kes lapsena kasvas hoolekandeesutuses või erivajadustega õpilaste koolis või kelle üle oli seatud eestkoste või kelle suhtes oli sõlmitud kirjalik perekonnas hooldamise leping, kui ta asub uude elukohta iseseisvalt elama. Elluastumistoetust makstakse 40kordses lapsetoetuse määras (6000 kr).

Muud peretoetused

Koolitoetus

Lapse **koolitoetust** makstakse lapsetoetust saavale lapsele iga õppeaasta alustamiseks kolmekordses lapsetoetuse määras (450 kr).

Vanemahüvitis

Vanemahüvitise maksmist reguleerib „Vanemahüvitise seadus“.

Õigus vanemahüvitisele on last kasvataval vanemal, lapsendajal, võõrasvanemal, eestkostjal või hooldajal, kes on Eesti alaline elanik, Eestis tähtajalise elamisloa või elamisõiguse alusel elav välismaalane või kes elab Eestis püsivalt välismaalaste seaduse alusel.

Üldjuhul on kuni lapse 70 päevaseks (alates 1.09.2007, varem 6kuuseks) saamiseni õigus hüvitisele last kasvataval emal, edasi on vanemate endi otsustada, kellele seda makstakse. Kui üks vanematest on pärast lapse 70 päevaseks saamist lapsehoolduspuhkusel, on õigus hüvitisele sellel vanemal.

Õigus vanemahüvitisele tekib sünnitus- või lapsendamislehe lõpupäevale järgnevast päevast. Vanemahüvitist makstakse ajani, mil täitub 455 päeva sünnitushüvitise algusest. Kui lapse ema ei töötanud ning tal polnud õigust sünnitushüvitisele, makstakse hüvitist kuni lapse 14 kuu vanuseks saamise päevani. 1. jaanuarist 2008 pikenevad eespool toodud perioodid 120 päeva ja 4 kuu võrra.

Vanemahüvitist makstakse igas kuus eelmise kalendrikuu eest.

Lapsendamistoetus

Koolitoetus

Vanemahüvitis

Vanemahüvitise saamise aja saab täpselt välja arvutada sotsiaalministeeriumi koduleheküljel www.sm.ee

Vanemahüvitise suurus arvutatakse taotleja hüvitisele õiguse tekkimise päevale eelnenud kalendriaasta sotsiaalmaksu andmete alusel.

Hüvitise suurus on üldjuhul 100% hüvitise saaja ühe kalendrikuu tulust, kuid mitte rohkem kui hüvitise maksimaalsuurus. Hüvitise maksimaalne suurus kuus on üle-eelmise aasta kolmekordne vabariigi keskmine sotsiaalmaksuga maksustatud ühe kalendrikuu tulu. 2007. aasta maksimumhüvitis on 21 624 krooni.

Kui hüvitise taotleja eelmise kalendriaasta kuu keskmine tulu oli väiksem kuupalga alammäärast, makstakse vanemahüvitist kuupalga alammääras. 2007. aastal on see 3600 krooni. Kuupalga alammäär alusel makstav vanemahüvitis arvutatakse selle muutumisel ümber.

Kui hüvitise taotleja ei saanud eelmisel kalendriaastal sotsiaalmaksuga maksustatavat tulu, on vanemahüvitise suuruseks hüvitise määr, mis kehtestatakse igaks aastaks riigieelarvega. 2007. aastal on see 2690 krooni.

Vanemahüvitise saamise ajal võib vanem töötada. Kui töötasu jääb alla hüvitise määra, siis vanemahüvitis ei muutu. Üle 2690 kroonise kuu tulu puhul vähendatakse hüvitist. Vanemahüvitist ei maksta, kui tulu ületab viiekordset hüvitise määra (13 450 krooni kuus). Tulu saamise korral tuleb sellest teavitada pensioniametit igal kuul, mil tulu saadi. Kui pensioniametit tulu saamisest ei teavitata, tehakse hüvitisesaajale ettekirjutus vanemahüvitise tagasimaksmiseks, kuna andmed tulude kohta saab pensioniamet hiljem ka maksu- ja tolliameti andmebaasist.

Vanemahüvitise seadusega soositakse **laste järjestikuseid sünde**. Kui ühe lapse eest on vanemale hüvitist makstud ning järgmine laps sünnib alla 2 ja poole aastase vahega ning arvutatud vanemahüvitis järgmise lapse kohta on väiksem kui eelmise lapse kohta, määratakse hüvitis varasemate tulude alusel.

Vanemahüvitise saamiseks tuleb hüvitise taotlejal esitada elukohajärgsele pensioniametile avaldus ja isikut tõendav dokument. Mõnel juhul on vaja esitada ka lisadokumente.

Avalduse vanemahüvitise saamiseks saab esitada ka elektroonselt kodanikuportaali kaudu (toodud peretoetuste juures).

Vanemahüvitis maksustatakse tulumaksuga. Kui vanemahüvitise saaja soovib, et talle hüvitise maksmisel rakendataks tulumaksuvaba miinimumi, peab ta selleks esitama avalduse pensioniametile.

Õppelaenu osaline kustutamine

Riik kustutab õppetoetuste ja õppelaenu seaduse alusel **lapse sündimise puhul osaliselt ühe vanema õppelaenu**. Ühe lapse kohta kustutatakse 50% (kaksikute puhul 75%, kolmikute puhul 100%) ulatuses laenujäägist ehk sellest osast, mis taotlemise hetkeks on veel maksmata jäänud. Iga järgmise lapse kohta kustutatakse pool sellest laenuosast, mis laenuvõtjal on selleks ajaks maksta jäänud.

Kustutatakse ainult laenud, mis on võetud lõpetatud õppe nominaalaja kohta. Laenuvõtja peab olema lõpetanud õpingud ning tal peab olema kuni 5aastane laps (2007. aastal kuni 4aastane laps).

Riik kustutab laenu kuni 6 õppeaasta eest. Laenu kustutamise periood on kahekordne õpingute nominaalage, mida arvestatakse õpingute lõpetamisest arvates, kuid mitte pikem kui 12 aastat.

Lapse sündides saab laenuvõtja kasutada **3aastast laenupuhkust**, mille ajal tasub õppelaenu intressid riik. 3aastase laenupuhkuse ajal kustutab riik ka omapoolset laenuosa.

Laenu kustutamiseks, samuti ka kustutamise lõpetamiseks (näiteks kui inimene asub tööle riigiteenistusse ning tekib õigus laenu kustutamiseks avaliku teenistuse seaduse alusel) tuleb **esitada taotlus panka**, kellega laenuleping on sõlmitud. Täpsemat informatsiooni esitatavate dokumentide kohta leiab sotsiaalkindlustusameti kodulehelt „Pensionide ja toetuste” alt. Otsuse laenu kustutamise kohta teeb sotsiaalkindlustusamet.

Puuetega inimeste sotsiaaltoetused

Toetusi määratakse ja makstakse „Puuetega isikute sotsiaaltoetuste seaduse” alusel Eesti alalisele elanikule, tähtajalise elamisloa või elamisõiguse alusel Eestis elavale isikule või pagulasele lisakulutusi põhjustava keskmise, raske või sügava puude korral.

Toetuse saamiseks vajalike dokumentide loetelu on kehtestatud sotsiaalministri 16.01.2002. a määrusega nr 16 „Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste taotlemiseks vajalike täiendavate dokumentide loetelu ja dokumentide vormid”.

Õppelaenu
kustutamine

Puuetega
inimeste
sotsiaal-
toetused

Toetuse arvestamise alus on **sotsiaaltoetuse määr**, mis kehtestatakse igaks aastaks riigieelarvega. 2007. aastal on see **400 krooni**.

Puudega lapse toetust makstakse kord kuus kuni 16aastase puudega lapse vanemale puudest tingitud lisakulude hüvitamiseks ja rehabilitatsiooniplaanis ettenähtud tegevusteks. Selle suurus on

- keskmise puudega lapsele – 270 % sotsiaaltoetuste määrast (2007. aastal 1080 krooni);
- raske või sügava puudega lapsele – 315 % sotsiaaltoetuste määrast (1260 krooni).

Puudega täiskasvanu toetust makstakse kord kuus puudega 16aastasele ja vanemale inimesele puudest tingitud lisakulutuste kompenseerimiseks ja rehabilitatsiooniplaani olemasolu korral selles ettenähtud tegevusteks:

- sügava puudega inimesele 160% sotsiaaltoetuste määrast (640 krooni);
- raske puudega inimesele 105% sotsiaaltoetuste määrast (420 krooni);
- keskmise puudega inimesele 50% sotsiaaltoetuste määrast (200 krooni).

Hooldajatoetust makstakse igal kuul puudega lapse vanemale või võõrasvanemale, kes ei saa töötada puudega lapse kasvatamise tõttu:

- 3–16aastase keskmise, raske või sügava puudega lapse puhul – 75% sotsiaaltoetuste määrast (300 krooni);
- 16–18-aastase raske puudega lapse puhul – 60% sotsiaaltoetuste määrast (240 krooni);
- 16–18aastase sügava puudega lapse puhul – 100% sotsiaaltoetuste määrast (400 krooni);

2005. aasta 1. aprillist maksavad puuetega täiskasvanud inimeste hooldajatoetust kohalikud omavalitsused.

Kui üksikvanem või üks abikaasadest on puudega (ka last üksi kasvatav võõrasvanem, eestkostja või hooldaja) makstakse igal kuul kuni lapse 16aastaseks (põhikoolis, gümnaasiumis või kutseõppeasutuses õppimise korral kuni 19aastaseks) saamiseni **puudega vanema toetust** 75% sotsiaaltoetuste määrast (2007. aastal 300 krooni).

Õppetoetust makstakse igal kuul (v.a juuli ja august) mittetöötavale puudega õppurile, kes õpib gümnaasiumi 10.–12. klassis, kutseõppeasutuses või kõrgkoolis ja kellel on puudest tingituna õppetööga seotud lisakulutusi. Õppetoetuse suurus on 25–100% sotsiaaltoetuse määrast tegelikele lisakulutuste alusel (2007. aastal 100–400 krooni).

Rehabilitatsioonitoetust makstakse 16–65aastasele puudega inimesele rehabilitatsiooniteenuse saamiseks. Rehabilitatsioonitoetust makstakse tegelike rehabilitatsioonikulude osaliseks hüvitamiseks kuni 200% sotsiaaltoetuste määrast kalendriaasta jooksul (800 krooni).

Täienduskoolitustoetust makstakse töötavale puudega inimesele tööks vajalikuks ja tasemekoolituseks. Täienduskoolitustoetust makstakse tegelike koolituskulude osaliseks hüvitamiseks kuni 24kordses sotsiaaltoetuste määras kolme kalendriaasta jooksul, arvates toetuse esmakordsest määramisest.

Tööülesannete täitmisel saadud tervisekahjustusega tekitatud kahju hüvitamine

Eestis puudub tööõnnetus- ja kutsehaiguskindlustus. Töötajal, kes on saanud tööülesannete täitmisel tervisekahjustuse, on õigus nõuda töoandjalt tervisekahjustusega tekitatud kahju hüvitamist. Tervisekahjustus võib olla tekkinud tööõnnetuse või kutsehaigestumise tagajärjel.

Kahju hüvitatakse võlaõigusseaduse alusel. Enne 2002. aasta 1. juulit toimunud juhtumid hüvitatakse sel ajal kehtinud seaduste alusel.

Kui tervisekahjustuse põhjustanud töoandja, st asutus või ettevõtte, on likvideeritud ja õigusjärglane puudub, samuti endistele põllumajandustöötajatele, kellel põllumajandusreformi käigus ühismajandi reorganiseerimise käigus säilis töoandja õigusjärglane, maksab hüvitist riik. Selleks peab kannatanu pöörduma elukohajärgsesse pensioniametisse.

Töötuskindlustus

Töötuskindlustus on sundkindlustus, mille eesmärk on kindlustatule töötuse korral tööotsingute ajaks kaotatud sissetuleku osaline kompenseerimine, töoandjale töölepingute ja teenistussuhete kollektiivse ülesõtleamisega seotud kulude osaline hüvitamine ning

**Töötus-
kindlustus**

töötajate nõuete kaitse tööandja maksejõuetuse korral. Seda reguleerib töötuskindlustuse seadus.

Töötuskindlustuse makset maksavad nii tööandjad kui ka kindlustatud (st töötajad). Kindlustatu on töötaja, avalik teenistuja, võlaõigusliku lepingu alusel teenust osutav füüsiline isik või Eesti Vabariigi välisesinduses töötava teenistujaga kaasasolev mittetöötav abikaasa, kui nad on maksnud töötuskindlustusmaksid.

Tööandja töötuskindlustuse makse määr on 2007. aastal 0,3% ja töötajal 0,6% töötajale või teenistujale makstud palgalt ja muudelt tasudelt ning võlaõiguslepingu alusel makstud tasudelt. Töötuskindlustusmaks ei maksa vanaduspensionieas töötaja ning füüsilisest isikust ettevõtjad, seega pole nad ka kindlustatud.

Hüvitiste liigid on:

- 1) töötuskindlustushüvitis;
- 2) hüvitis töölepingute kollektiivse ülesütlemise korral;
- 3) hüvitis tööandja maksejõuetuse korral.

Töötuskindlustushüvitis

Alates 2007. aasta 1. jaanuarist muutusid töötajale töötuskindlustuse tingimused soodsamaks ja hüvitise taotlemine lihtsamaks. Pikenes periood, mille jooksul peab olema täitunud nõutav kindlustusstaaž ning kindlustatul, kes jäi 12 kuu jooksul pärast töötuskindlustushüvitise määramist ja kindlustusstaaži nullimist uuesti töötuks, tekkis võimalus saada töötuskindlustushüvitist selle perioodi osas, mis tal eelnevalt kasutamata jäi. Töötuskindlustusstaaži ja hüvitise suurust hakati arvestama töötuskindlustuse andmekogu andmete alusel.

Töötuskindlustushüvitisele tekib õigus töötul, kellel on kindlustusstaaži vähemalt 12 kuud töötuna arvelevõtmisele eelnenud 36 kuu (varem 24 kuu) jooksul. Töötuskindlustushüvitisele ei ole õigust inimesel, kelle töö- või teenistussuhe lõpetati poolte kokkuleppel, töötaja algatusel, töö- või teenistuskohustuste rikkumise, usalduse kaotamise, vääritud või korruptiivse teo tõttu.

Hüvitist arvutatakse viimasele kolmele töötamise kuule eelnenud üheksal töötamise kuul kindlustatule makstud tasude alusel,

Töötus- kindlustus- hüvitis

millelt on kinni peetud töötuskindlustusmaks. Kui kindlustatu keskmine ühe kalendripäeva töötasu ületab hüvitise arvestamise alguspäevale eelnenud kalendriaasta Eesti keskmise ühe kalendripäeva töötasu kolmekordset suurust, arvestatakse hüvitis viimati nimetatud alusel. Hüvitise minimaalsuurus on töötutoetuse päevamäär (2007. a 32,9 krooni).

Töötuskindlustushüvitis on **esimesel 100 kalendripäeval 50%, edasi 40% kindlustatu töötasust**. 2007. aastal on maksimumhüvitis 11 884 krooni, miinimumhüvitis ligikaudu 1000 krooni kuus.

Töötuskindlustushüvitise maksmise periood

Kindlustatule määratakse hüvitis:

- kuni 180 kalendripäevaks, kui kindlustusstaaži on vähem kui 56 kuud;
- 270 kalendripäevaks, kui kindlustusstaaži on 56–110 kuud;
- 360 kalendripäevaks, kui kindlustusstaaži on 111 kuud või enam.

2007. aastal täitub inimestel, kes on alates 2002. aastast pidevalt töötanud, 56 kuune kindlustusstaaž, millega tekib õigus saada hüvitist 270 kalendripäeva.

Töötuskindlustushüvise saamiseks peab inimene olema tööturuameti piirkondlikus osakonnas töötuna arvele võetud, aktiivselt tööd otsima ning olema valmis võimalusel kohe tööle asuma. Töötuskindlustushüvitise maksmine lõpetatakse, kui töötuna arvelolek lõpetatakse, kui kindlustatu keeldub mõjuva põhjuseta individuaalse töötusmiskava täitmisest või sobivast tööst või ei tule mõjuva põhjuseta talle määratud ajal tööturuameti piirkondlikku struktuuriüksusesse vastuvõtule.

Töötuskindlustushüvitist saab taotleda tööturuameti piirkondlike osakondade kaudu, kuid seda maksab välja töötukassa.

Hüvitis töölepingu kollektiivse ülesütlemise korral

Kui tööandja lõpetab 30 päeva jooksul arvukalt töötajate töö- või teenistussuhte koondamise või asutuse likvideerimise tõttu, mille arv sõltub ettevõtte suurusel, siis hüvitab riik osa

**Töötus-
kindlustus-
hüvitise suurus**

koondamishüvitisest. Tööandja esitab töötajate kohta andmed töötukassale ja taotleb hüvitist, määratud hüvitis makstakse töötajale hiljemalt töösuhte lõpetamise päeval. Töötajal on õigus töötukassalt saada hüvitist oma ühe keskmise kuupalga ulatuses, kui tema töösuhe on selle tööandja juures kestnud kuni 5 aastat, 1,5 kuupalka, kui töösuhe on kestnud 5–10 aasta. Üle 10 aasta kestnud töösuhte puhul on hüvitis 2 keskmist kuupalka.

Hüvitis tööandja maksejõuetuse korral

Tööandja maksejõuetuse korral on töötajal õigus saada riigilt hüvitist saamata jäänud palga ja puhkusetasu ning töölepingu lõpetamisel saamata jäänud hüvitise eest.

Töötukassa makstava hüvitise **piirmäärad** on nõuete kaupa järgmised:

- saamata jäänud palk – kuni kolm töötaja brutokuupalka, kuid kokku mitte rohkem kui kolm Eesti keskmist brutokuupalka tööandja maksejõuetuks tunnistamisele eelnenud kvartalis statistikaameti avaldatud andmete alusel;
- saamata jäänud puhkusetasu – kuni töötaja ühe kuu puhkusetasu, kuid mitte rohkem kui üks Eesti keskmine brutokuupalk;
- saamata jäänud töölepingu lõpetamise hüvitis – kuni kaks töötaja keskmist brutokuupalka, kuid mitte rohkem kui üks Eesti keskmine brutokuupalk.

Kui töötajal on saamata nii palka, puhkusetasu kui ka töölepingu lõpetamise hüvitist, on tal võimalik maksejõuetuse hüvitist saada kokku mitte rohkem kui viis Eesti keskmist brutokuupalka tööandja maksejõuetuks tunnistamisele eelnenud kvartalis.

Töötuskindlustus Euroopa Liidus liikudes

Euroopa Liidu piires liikudes on liikmesriikide, sealhulgas Eesti kodanikel, ning ka Eestis seaduslikult elavatel kolmandate riikide, näiteks Venemaa kodanikel, järgmised õigused.

1. Töötul on õigus taotleda töötushüvitist sellest liikmesriigist, kus ta viimati töötas ja makse või makseid tasus, samadel alustel selle liikmesriigi kodanikega.

Erand on nn piirialatöötaja (näiteks töötaja elab Eestis, aga käib tööil Lätis), kes saab töötuks jäädes töötushüvitist oma elukohariigist, nii nagu oleks ta seal töötanud. Ka lähetatud töötajale (näiteks töötaja, kes on tööle võetud Soomes, aga tööandja lähetab ta tööle Eestisse) kehtivad kuni 12 kuud lähetaja-riigi töötushüvitiste maksmist reguleerivad õigusaktid.

2. Kui hüvitise saamiseks peab töötaja olema teatud aja selles riigis töötanud või kindlustusmaksleid tasunud (nt Eesti puhul), võetakse arvesse ka teistes liikmesriikides täitunud töötamis- või kindlustusperioodid. Kindlustusstaaži pikkusest oleneb, kas töötul on õigus hüvitisele ja kui kaua tal on õigus seda saada. Hüvitise suuruse arvutamisel võetakse arvesse üksnes Eestis viimase töötamise ajal teenitud palk. Kui töötaja jõudis Eestis töötada vähem kui neli nädalat, arvutatakse talle hüvitis palga põhjal, mida tavaliselt selle töö eest Eestis makstakse.
3. Töötule, kes saab töötuskindlustushüvitist, makstakse hüvitist edasi ka siis, kui ta läheb tööd otsima mõnda teise liikmesriiki. Õigus töötuskindlustushüvitisele säilib kuni kolm kuud pärast Eestist lahkumist, kuid kokku mitte kauem, kui tal oleks olnud õigus hüvitisele Eestis tööd otsides. Eestis määratud hüvitist maksab sel ajal liikmesriigi, kus isik tööd otsib, vastav asutus, kellele Eesti töötukassa hiljem kulud hüvitab.
4. Teises liikmesriigis tööd otsides kehtib Eesti töötul Eesti ravikindlustus. Tal on vajadusel õigus saada teises liikmesriigis arstiabi ning selle eest maksab Eesti haigekassa.
5. Töötaja abiraha makstakse ainult Eestis, mitte aga teistes liikmesriikides tööd otsides, kuid töötaja abirahale õiguse kindlakstegemisel võetakse arvesse ka teistes liikmesriikides töötatud aeg.

Täiendav info: www.tootukassa.ee

Ohvriabiteenus ja hüvitis

Ohvriabiteenus on tasuta avalik sotsiaalteenus, mille ülesanne on säilitada või parandada ohvri toimetulekuvõimet. Seda valdkonda reguleerib ohvriabi seadus.

Õigus ohvriabile on kõikidel inimestel, kes on langenud hooletuse või halva kohtlemise, füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalla ohvriks, olenemata sellest, kas kahju tekitaja on tulnud

Ohvriabiteenus

**Kuriteo-
ohvrile riiklik
hüvitis**

avalikuks ja kas tema vastu on algatatud kriminaalasi. Ohvriabi osutavad ohvriabitöötajad üle kogu Eesti. Nad pakuvad emotsionaalset tuge, jagavad informatsiooni abi saamise võimaluste kohta, juhendavad suhtlemisel riigi ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning teiste ohvrile teenuseid osutatavate asutustega. Ohvriabi osutajate nimekiri on sotsiaalkindlustusameti kodulehel.

Kuriteoohvritele makstavad riiklikud hüvitised

„Ohvriabi seadus“ võimaldab taotleda ohvri matusekulutuste ja ravikulutuste hüvitamist inimestel, kes on neid kulutusi tegelikult kandnud. Hüvitist makstakse nii tahtlikult kui ka ettevaatamatuse tõttu toimepandud kuriteo tagajärjel tekkinud raske tervisekahjustuse, vähemalt kuus kuud kestva tervisehäire või ohvri surma korral. Süüteo ohvritele ja nende perekonnaliikmetele hüvitatakse vajaduse korral psühholoogilise abi kulutused.

Kuriteo raskus tehakse kindlaks kohtuarstliku ekspertiisiga. Pärast kohtuarstliku ekspertiisi akti koostamist tuleb hüvitise taotlemiseks pöörduda elukohajärgsesse pensioniametisse.

Õigus saada hüvitist on Eesti kodanikul, välismaalasel, kes elab Eestis pikaajalise elaniku elamisloa või elamisõiguse; tähtajalise elamisloa või elamisõiguse alusel, Euroopa Liidu kodanikul (nt turistil), vägivallakuritegude ohvritele hüvitise maksmise Euroopa konventsiooniga ühinenud riigi kodanikul ja Eestis viibival rahvusvahelise kaitse saajal.

Hüvitist makstakse Eesti Vabariigi territooriumil toimunud vägivallakuritegude eest, kuid ohvritel on võimalus Euroopa Liidu piires liikudes pöörduda hüvitise taotlusega oma elukohariigi pädeva (selle probleemiga tegeleva) asutuse poole.

Hüvitise suuruse määramise aluseks võetakse vägivallakuriteoga tekitatud järgmine varaline kahju:

- 1) töövõimetusel tulenev kahju;
- 2) ohvri ravikulud;
- 3) ohvri surmast tulenev kahju;
- 4) prillidele, hambaproteesidele, kontaktläätsedele ja muudele keha funktsioone asendavatele abivahenditele ning riistele tekitatud kahju;
- 5) ohvri matusekulud.

Nimetatud asjaoludel tekkinud varalisest kahjust hüvitatakse 80%, v.a matusekulude hüvitis, mis on kindel summa – 7000

krooni, millest arvutatakse maha riiklik matusetootus (2007. a 2600 krooni).

Hukkunud ohvri ülalpeetavatele makstakse hüvitist ohvri eelnevast töötasust järgmiselt:

- ühele ülalpeetavale 75%;
- kahele ülalpeetavale 85%;
- kolmele või enamale ülalpeetavale kokku 100%.

Ühele ohvrile ja kõigile ülalpeetavatele kokku makstava hüvitise piirmäär on **150 000 krooni**.

Sotsiaalkindlustusameti kodulehekülg www.ensib.ee, sotsiaalministeeriumi kodulehekülg www.sm.ee

Matusetootus

Riiklik matusetootus on Eesti territooriumil korraldatava matuse kulude osaliseks kompenseerimiseks ettenähtud ühekordne toetus. Riikliku matusetootuse saamise tingimused ning määramise ja maksmise kord on sätestatud „Riikliku matusetootuse seaduses“.

Matusetootust makstakse:

- Eestis registreeritud surma korral;
- Eesti alalise elaniku, tähtjalise elamisloa või elamisõiguse alusel Eestis elava välismaalase väljaspool Eestit registreeritud surma korral.

Matusetootust ei maksta:

- isiku surnuks tunnistamise korral;
- kui matusekulud hüvitatakse mõne teise seaduse (näiteks kaitseväeteenistuse seaduse alusel).

Matusetootust makstakse matuse korraldajale, st isikule, kes kannab surnu transportimise, tuhastamise või matmise ning leinatalituse kulud. Matusekorraldaja võib olla ka valla- või linnavalitsus, kui ta korraldab tundmatu või omasteta isiku matuse.

Matusetootust maksab matusekorraldaja elukohajärgne või surmaakti koostanud perekonnaseisuasutuse asukohajärgne pensioniamet. Matusetootuse suuruse kehtestab riigikogu igaks eelarveaastaks riigieelarvega. 2007. aastal on matusetootus **2600 krooni**.

Hüvitise
maksimumpiir
on 150 000
krooni

Matusetootus

Matusetootuse
suurus

Ravikindlustus

Kodanik ja tervis

Ravikindlustus

Eestis kehtib kohustuslik ravikindlustus. 13% iga töötava inimese brutopalgalt läheb maksu- ja tolliameti kaudu haigekassale ravikindlustuse eelarveks. Kohustuslikuks nimetatakse ravikindlustust Eestis seetõttu, et seadusega on tööandjale pandud kohustus maksta kõigi töötavate inimeste eest sotsiaalmaksu. Ettevõtlusega tegelevad üksikisikud peavad sotsiaalmaksu oma tulult ise maksma.

Eesti ravikindlustus on **solidaarne** – haigestumise korral ei sõlta raviteenuse maksumus, mille haigekassa inimese eest raviasutusele tasub, konkreetse inimese eest makstud sotsiaalmaksu suurusest. Töötava elanikkonna eest makstud sotsiaalmaksust tasub haigekassa ka mittetöötavate inimeste (lapsed, vanurid) ravikulud.

Vältimatut abi on Eestis õigus saada kõigil inimestel. Vältimatut abi tuleb osutada olukorras, kus abi edasilükkamine või selle andmata jätmine võib põhjustada abivajaja surma või püsiva tervisekahjustuse. Seda, kas tegu on vältimatu abiga või mitte, otsustab arst.

Kindlustatud inimesed

Ravikindlustuse seaduse järgi on õigus ravikindlustusele Eesti alalistel elanikel, tähtajalise elamisloa või elamisõiguse alusel Eestis elavatel inimestel, kelle eest makstakse või kes iseenda eest maksavad sotsiaalmaksu, samuti nende inimestega ravikindlustuse seaduse või sellekohase lepingu alusel võrdsustatud inimestel.

Kindlustuse võib saada:

- **tööandja kaudu** (nt üle ühekuulise tähtajaga või tähtajatu töö- või ametilepingu alusel töötav, avalikus teenistuses töötav isik või kaadrikaitseväelasena lepingulisse teenistusse võetud või asendusteenistuses olev isik; juriidilise isiku juhtimis- või kontrollorgani liige; üle kolmekuulise

tähtajaga või tähtajatu töövõtu-, käsundus- või muu teenuse osutamiseks sõlmitud võlaõigusliku lepingu alusel töö või teenustasusid saav isik)

- **enda eest sotsiaalmaksu makstes** (nt füüsilisest isikust ettevõtjana äriregistrisse kantud või elukohajärgses maksu- ja tolliameti piirkondlikus maksukeskuses registreeritud isik)
- **riigi kaudu** (nt kaitsejõududes ajateenistuses olev ajateenija; töötü abiraha saav isik; töötukindlustushüvitise saaja; tööturuteenuste ja -toetuste seaduse § 13 sätestatud vähemalt 80 tundi kestvas tööturukoolituses või sama seaduse § 15 sätestatud tööpraktikas osalev isik juhul, kui ta ei saa töötutoetust; kuni 3aastase lapsega lapsehoolduspuhkusel olev, mittetöötav kuni 3aastast last kasvatav vanem ja kolme- või enamalapselises perekonnas 3–8aastast last kasvatav mittetöötav isik, kes saab lapsehooldustoetust; vanemahüvitise saaja)
- **kindlustatutega võrdsustatud** (nt rase alates raseduse 12. nädalast; kuni 19aastane inimene; Eesti riikliku pensioni saav inimene; õigusaktide alusel asutatud ja tegutsevas Eesti õppeasutuses või välisriigi samaväärses õppeasutuses põhiharidust omandav õpilane kuni 21 aasta vanuseni, üldkeskharidust omandav õpilane kuni 24 aasta vanuseni, kutseõpet omandav koolikohustuse ea ületanud põhihariduseta inimene, põhihariduse või keskhariduse baasil kutseharidust omandav õpilane ning Eesti alalisest elanikust üliõpilane; lepingu alusel võrdsustatud inimene)

Kõik võimalused ravikindlustuse saamiseks ning täpsem info, kuidas haigekassas arvele võetakse ning milliseid dokumente nõutakse, on kirjas haigekassa kodulehel <http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/>

Oma ravikindlustuse kehtivust saate kontrollida kodanikuportaalist (<http://x-tee.riik.ee/portaal/>), küsida infotelefoni numbril 16 363 või haigekassa klienditeenindusest.

Alates 1. augustist 2004 kontrollitakse Eestis ravikindlustatut isikut tõendava dokumendi alusel ja sellest ajast ei väljastata ka rohelist haigekassakaarte. See tähendab, et arsti juurde minnes peab kaasas olema pass, ID-kaart või mõni muu isikut tõendav pildiga dokument. Alla 15aastased noored võivad esitada isikut tõendava dokumendi või Euroopa ravikindlustuskaardi.

Perearst

Perearst

Eestis on **perearstisüsteem**, mis tähendab, et **haigestumise korral on inimese esimene kontaktisik perearst**. Ta osutab oma nimistusse kuuluvatele inimestele üldarstiabi, annab nõu, kuidas ennetada haigusi, vigastusi või mürgistusi. **Vajaduse korral suunab perearst patsiendi eriarsti juurde** konsultatsioonile või haiglasse. Ravikindlustuse seaduse järgi on patsiendil võimalik mõne eriarsti vastuvõtule minna ka **ilma perearsti saatekirjata**.

Need eriarstid on

- naistearst
- nahaarst
- silmaarst
- hambaarst
- psühhiaater
- tuberkuloosiarst
- ägedate traumade korral kirurg või traumatoloog.

Igal ravikindlustatul on olemas perearst, kelle ta on ise valinud või kelle on talle maavanem määranud. **Perearsti võib vajaduse korral (elukoha vahetus jms) ka vahetada**. Perearsti vahetamiseks või valimiseks kirjutage avaldus uue perearsti nimel. Kui perearst ei ole teile seitsme tööpäeva jooksul keeldumisest kirjalikult teatanud, kuulute tema nimistusse hiljemalt avalduse esitamisele järgneva kuu esimesest kuupäevast. Uue perearsti nimistusse arvamisel tuleb oma uuele perearstile esitada väljavõte või koopia oma tervisekaardist eelmise perearsti juures.

Ka **ravikindlustuseta inimene** võib pöörduda oma perearsti poole abi saamiseks. Ravikindlustuseta inimene **tasub aga osutatud arstiabi eest ise**, kusjuures teenuse hinna kehtestamise õigus on perearstil. Ravikindlustuseta inimesed võiksid pöörduda ka kohaliku omavalitsuse poole abi saamiseks, sest nii mitmedki tasuvad oma piirkonna elanike perearstiabi eest. Samuti saavad ravikindlustuseta inimesed küsida nõu **perearsti nõuandetelefonilt 1220**.

Vältimatu abi eest ravikindlustuseta haige ise tasuma ei pea. Niisugustel juhtudel tasutakse perearstile riigieelarves ette nähtud vahenditest sotsiaalministeeriumi ja Eesti haigekassa lepingu alusel.

Oma perearsti nime saate kontrollida kodanikuportaalist (<http://x-tee.riik.ee/portaal/>), küsida infotelefoni numbril 16 363 või haigekassa klienditeenindusest. Täpsemalt saab lugeda perearstiabist haigekassa kodulehel <http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/perearstid/>. Samal kodulehel on ka perearstide nimekirjad maakondade kaupa.

Perearsti nõuanne 1220

Üle riigi saab helistada perearsti nõuandetelefonile 1220 ning eesti ja vene keeles küsida meditsiinilist nõu 24 tundi ööpäevas. Sellelt numbrilt saab nõu lihtsamate terviseprobleemide korral, juhiseid esmaseks abiks ning vajaduse korral ka infot tervishoiu korraldust puudutavates küsimustes.

Helistamisel ei tuvastata helistaja isikut, helistada ja nõu küsida võivad ka ravikindlustuseta inimesed. Numbrile 1220 on lauatelefonilt helistades esimesed 5 minutit helistajale tasuta, edasi kehtib kohaliku kõne hind. Mobiiltelefonilt helistades kehtib kohe helistamise algusest paketi põhine telefoniminuti hind.

Nõuandetelefon 1220 lihtsustab nõu ja abi saamist perearstilt:

- ka sellel ajal, kui enda perearst kätte ei saa;
- kui arvate, et terviseprobleem ei vaja perearsti poole pöördumist;
- kui viibite Eestis mõnes teises maakonnas;
- kui olete välismaal ega saa kohe oma perearsti poole pöörduda (välismaalt helistades +372 630 4107);
- kui vajate konsultatsiooni kellegi teise (lapse, lähedase) tervise küsimuses.

Kiirabi

Kiirabi kutsumiseks kehtib Eestis ühtne häirekeskuse telefoninumber **112**. Kiirabi osutab esmast arstiabi **kõigile** Eesti Vabariigi territooriumil viibivatele inimestele. Kiirabi poole tuleb pöörduda siis, kui haige vajab **erakorralist abi** ja tema seisund ei võimalda perearsti poole pöördumist.

Ajutise töövõimetuse hüvitis

Ajutise töövõimetuse hüvitis on rahaline kompensatsioon, mida haigekassa maksab töövõimetuslehe alusel kindlustatud inimesele, kellel jääb ajutise töövabastuse tõttu saamata sotsiaalmaksuga

Kiirabi

Ajutine
töövõimetus

Haigushüvitis**Sünnitushüvitis****Lapsendamishüvitis****Hooldushüvitis**

maksustatud tulu. Ajutise töövõimetushüvitise liigid on: haigushüvitis, sünnitushüvitis, lapsendamishüvitis, hooldushüvitis.

Ajutise töövõimetuse hüvitist makstakse töövõimetuslehe alusel inimestele, kes on kindlustatud tööandja või võlaõigusliku lepingupartneri kaudu või füüsilisest isikust ettevõtjana. Töövõimetushüvitise arvutamisel lähtub haigekassa maksu- ja tolliametist saadavatest andmetest.

Ajutise töövõimetuse hüvitise maksmine

Töövõimetuslehe väljastab arst. Lehe peab haigekassale esitama hiljemalt 90 kalendripäeva jooksul, alates töövõimetuslehel märgitud töö- või teenistuskohustuste täitmisele asumise päevast.

Töövõimetuslehe ning hüvitise määramiseks vajalikud muud dokumendid peab tööandja esitama haigekassale 7 kalendripäeva jooksul, alates inimeselt töövõimetuslehe saamise päevast.

Haigekassa maksab kindlustatud inimesele ajutise töövõimetuse hüvitist ka välisriigi arsti välja antud haigestumist tõendava dokumendi alusel (täpsemalt haigekassa kodulehel <http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/hyvitised/valisriigis/> või haigekassa infotelefonil 16 363).

Hüvitise arvestamise alus on ühe kalendripäeva keskmine tulu.

Ühe kalendripäeva keskmise tulu arvutamine

- Avalikus teenistuses töötava isiku ja töölepingu alusel töötava isiku kalendripäeva keskmine tulu võrdub töövõimetuslehel märgitud töö- või teenistuskohustuste täitmisest vabastuse alguspäeva kalendriaastale eelnenud kalendriaastal isikule arvestatud sotsiaalmaksu alusel arvutatud tulu ja arvu 365 jagatisega. Arvust 365 arvatakse maha nende päevade arv, mil inimene oli töövõimetuslehe alusel töölt vabastatud.
- Võlaõigusliku lepingu alusel töö- või teenustasusid saava isiku, juriidilise isiku juhtimisorgani liikme või FIE kalendripäeva keskmine tulu võrdub töövõimetuslehel märgitud töövabastuse alguspäevale eelnenud kalendriaastal isikule makstud sotsiaalmaksu alusel arvutatud tulu ja arvu 365 jagatisega. Arvust 365 arvatakse maha päevade arv, millal isik oli töövõimetuslehe alusel töölt ajutiselt vabastatud.

Ühe kalendripäeva keskmise tulu arvutamine, kui eelnenud kalendriaastal inimesel tulu puudus või see oli väga väike

- Kui eelnenud kalendriaastal inimesel tulu puudus, võrdub töölepinguga töötaja või avaliku teenistuja kalendripäeva keskmine tulu töötaja põhipalga ja arvu 30 jagatisega, kuid mitte üle Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga alammäära ja arvu 30 jagatise. 2007. aastal on alampalk 3600 krooni. See tähendab, et kui inimese põhipalk on suurem kuupalga alammäärast, siis võrdub ühe kalendripäeva keskmine tulu kuupalga alammäära ja arvu 30 jagatisega. Kui inimese põhipalk on väiksem kuupalga alammäärast, siis ühe kalendripäeva keskmine tulu võrdub põhipalga ja arvu 30 jagatisega.
- Kui tulu oli väga väike, võrdub võlaõigusliku lepinguga tasu saava inimese, juriidilise isiku juhtimisorgani liikme või FIE isiku kalendripäeva keskmine tulu sotsiaalmaksuseaduses kehtestatud määra (2007. aastal 2000 krooni) ja arvu 30 jagatisega. Füüsilisest isikust ettevõtja puhul kehtib eelnev ainult siis, kui tal on kohustus maksta sotsiaalmaksu avansilisi makseid.

Kalendripäeva keskmise tulu arvestamisel lähtutakse maksu- ja tolliameti esitatud sotsiaalmaksu maksmist puudutavatest andmetest.

Tabel hüvitise määramise ja maksmise kestvuse ning hüvitise protsendi kohta kalendripäeva keskmisest tulust.

Töövabastuse põhjus	Lehe tüüp	%	Mitmendast päevast makstakse hüvitist	Hüvitist makstakse
1	2	3	4	5
Haigestumine	Haigusleht	80	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva (tuberkuloosi korral kuni 240 päeva)*
Kutsehaigestumine	Haigusleht	100	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva*

1	2	3	4	5
Olme- või liiklusvigastus	Haigusleht	80	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva*
Tööõnnetus	Haigusleht	100	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva*
Tööõnnetuse tagajärjel tekkinud tüsistus või haigestumine	Haigusleht	100	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva*
Vigastus riigi või ühiskonna huvide kaitsel või kuriteo tõkestamisel	Haigusleht	100	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva*
Karantiin	Haigusleht	80	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 7 päeva*
Haige perekonnaliikme põetamine kodus	Hooldusleht	80	Esimesest päevast	Kuni 7 päeva
Alla 12aastase lapse põetamine	Hooldusleht	100 kodus, 80 haiglas	Esimesest päevast	Kuni 14 päeva
Alla 3aastase lapse või alla 16aastase puudega lapse hooldamine lapse ema haiguse või sünnitusabi osutamise ajal	Hooldusleht	80	Esimesest päevast	Kuni 10 päeva

1	2	3	4	5
Rasedus- ja sünnituspuhkus	Sünnitusleht	100	Esimesest päevast	140 päeva, mitmikute sünni või tüsistustega sünnituse puhul lisa 14 päeva**
Alla 10aastase lapse lapsendamine	Lapsendamisleht	100	Esimesest päevast	70 päeva
Üleviimine teisele tööle	Haigusleht	80 või palga vahe	Esimesest päevast, millal asuti kergemale tööle või uuele ametikohale	Haiguse korral kuni 60 päeva, raseduse korral kuni rasedus- ja sünnituspuhkuseni

* 65aastastel ja vanematel inimestel ning teatud juhtudel töövõimetuspensionäridel kuni 90 kalendripäeva eest ja ühe haiguse korral järjest kuni 60 kalendripäeva ulatuses

** Kui naine jääb sünnituslehele vähemalt 30 päeva enne eeldatavat sünnitust (töötingimuste kergendamisel või üleviimisel teisele tööle vähemalt 70 päeva enne eeldatavat sünnitust)

Ajutise töövõimetuse hüvitis **makstakse välja hüvitise saaja arvelduskontole** või hüvitise saaja haigekassas vormistatud kirjaliku avalduse alusel kolmanda isiku arvelduskontole Eestis või hüvitise saaja kulul hüvitise saaja arvelduskontole välisriigis. Hüvitis makstakse välja kuni 30 kalendripäeva jooksul, alates nõuetekohaselt vormistatud dokumentide laekumisest haigekassasse. Hüvitiselt peetakse kinni tulumaks.

Oma ajutise töövõimetuslehe seisu saab teada kodanikuportaalil (<http://x-tee.riik.ee/portaal/>) või helistades haigekassa info-telefonil 16 363.

Ajutise töövõimetuse hüvitise saamise õiguse piirangud

Kindlustatud inimesel ei ole õigus saada hüvitist, kui:

- tema või tema hooldatava haigestumise või vigastuse

põhjustas isiku tahtlus või see on tingitud joobeseisundist;

- tema või tema hooldatav isik eirab arsti määratud meditsiiniliselt põhjendatud ravi, mille tõttu tervenemine on takistatud;
- ajutine töövõimetus algab hetkel, kui kindlustatud inimene on palgata puhkusel, lapsehoolduspuhkusel, osaliselt tasustataval puhkusel või lapsendaja puhkusel;
- töövabastus hoolduslehe alusel algab ajal, kui kindlustatud inimene on põhi- ja lisapuhkusel.

Kindlustatud inimesel ei ole õigus saada hüvitist rikkumise päevast alates, kui:

- kindlustatu jätab mõjuva põhjusega määratud ajal arsti vastuvõtule minemata;
- kindlustatu täidab ajutise töövõimetusaja ajal töö- või teenistuskohustusi ja saab selle eest sotsiaalmaksuga maksustatavat tulu või tegeleb ettevõtlusega.

Kindlustatul, kellel on õigus saada sünnitus- või lapsendamishüvitist, ei ole õigus saada sama aja eest haigus- või hooldushüvitist.

Kindlustatul, kellel on õigus saada haigushüvitist, ei ole õigus saada sama aja eest hooldushüvitist.

Täpsem info töövõimetus hüvitistest

<http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/hyvitised/>

Hambaravi

Hambaravi

Kuni 19aastastele noortele on hambaravi tasuta. Tasuta hambaravi saab ainult vabariigi valitsuse kehtestatud "Eesti Haigekassa tervishoiuteenuste loetelus" nimetatud teenustele ja tervishoiuteenuse osutaja juures, kellega haigekassal on ravi rahastamise leping.

Täiskasvanutel on õigus saada tasuta vaid vältimatut abi, mida osutatakse siis, kui abi edasilükkamine või selle andmata jätmine võib põhjustada abivajaja surma või püsiva tervisekahjustuse. Seda, kas tegemist on vältimatu abiga, otsustab arst.

Vähemalt 19aastasel kindlustatul on õigus hambaravi hüvitisele. Hüvitist taotleval inimesel peab hambaraviteenuse osutamise

hetkel olema **kehtiv ravikindlustus**. Rahaline hüvitis käib patsiendiga nii-öelda kaasas. See tähendab, et **patsient võib minna hambaarsti juurde ükskõik kus**.

Üldjuhul on hambaravi hüvitis kuni 300 krooni aastas. **Rasedate** puhul maksab haigekassa hambaarsti teenuse kasutamise eest tagasi kuni 450 krooni. Alla 1aastase lapse ema saab hambaravi hüvitist aastas kuni 450 krooni. Neil inimestel, kel on **suurenenud vajadus hambaravi järele**, hüvitab haigekassa hambaravi kulud aastas kuni 450 krooni ulatuses.

Hambaravi hüvitise taotlemise avaldus ja hambaravi eest tasumist tõendav dokument (nt tšekk) tuleb saata posti teel või tuua ise haigekassa klienditeenindusse. Avalduse blanketi saab haigekassa klienditeenindusest, koduleheküljelt www.haigekassa.ee ja postkontoritest. Rasedad ja suurenenud hambaravi vajadusega inimesed peavad lisama ka arstitõendi.

Haigekassa kannab hambaravi hüvitise inimese pangaarvele hiljemalt kalendriaasta **25. juuliks** või järgmise kalendriaasta **25. jaanuariks**. Hambaravi hüvitist saab taotleda ka tagantjärele kuni 3 aasta jooksul.

Kui kindlustatul tekib kalendriaasta jooksul **õigus erinevatele hüvitistele** (näiteks rasedad, alla 1aastase lapse emad), on tal õigus taotleda hüvitist kalendriaasta eest **ühe temale soodsama määra ulatuses**.

Täpsemalt hüvitisest

<http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/hambaravi/>

Hambaproteeside hüvitamine

63aastastele ja vanematele ning vanaduspensionäridele hüvitab haigekassa **kord kolme aasta jooksul 4000 krooni** hambaproteeside maksumusest. 2003.–2006. a oli hüvitise suurus 2000 krooni. Pensionäridele, kes saavad pensioni soodustingimustel vanaduspensionide seaduse või väljateenitud aastate pensionide seaduse alusel, hüvitist ei maksta (õigus hüvitisele tekib 63aastaseks saamisel).

Hüvitise saamiseks tuleb esitada avaldus hambaproteesi tegijale, kes omakorda esitab haigekassale arve ja raviarve. Hambaproteesi tegijale inimene esialgu maksma ei pea, proteesid maksab tegijale 4000 krooni ulatuses kinni haigekassa. Summa, mis ületab 4000 krooni, peab aga inimene ise kinni maksma.

Täiendav ravimihüvitis

Kui kindlustatu on tasunud kogu hambaproteesi maksumuse ja esitanud haigekassale taotluse hambaproteesi hüvitise saamiseks, kantakse hüvitis tema pangaarvele 90 päeva jooksul pärast nõutavate dokumentide laekumist haigekassa piirkondlikku osakonda.

Kui inimene saab proteesid odavamalt kui 4000 krooni, siis ülejäänud summa eest võib ta kolme aasta jooksul teha erinevaid proteesimis- ja parandustöid.

Lisainfo haigekassa kodulehel
<http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/hambaravi/proteesid/>

Täiendav ravimihüvitis

Täiendav ravimihüvitis on rahaline hüvitis, mida arvestatakse inimese ühel kalendriaastal **soodusravimitele tehtud kulutuste alusel**.

Täiendav ravimihüvitis on rahaline hüvitis, mis makstakse pangakontole lisaks eelnevatele haigekassa makstud soodustustele, kui **inimene ise on maksnud ravimite eest rohkem kui 6000 krooni aastas**.

Kui inimene on kalendriaastas ravimite eest ise tasunud 6000–10 000 krooni, hüvitab haigekassa 6000 krooni ületavast summast 50%. Seega võib maksimaalne haigekassa poolne täiendav hüvitis sellisesse vahemikku jäävate inimese enda tehtud kulutuste korral olla kuni 2000 krooni. Kui inimene on kalendriaastas tasunud 10 000–20 000 krooni, siis hüvitab haigekassa vahemiku 6000–10 000 krooni eest 2000 krooni ja lisaks 10 000 krooni ületavast summast 75%. Ravikindlustuse seaduse järgi ei arvestata täiendavat ravimihüvitist 20 000 krooni ületavate summade pealt.

Maksimaalne täiendav hüvitis soodusravimitele tehtud kulutuste eest ühele inimesele ühes kalendriaastas võib ulatuda 9500 kroonini.

Täiendavat ravimihüvitist arvutatakse ainult soodusravimite ostmisel inimese makstud summadelt. Arvesse ei lähe haigekassa poolt eelnevalt apteegile tasutud summad ja inimese poolt retsepti pealt makstav omaosaluse alusmäär ning summad, mis ületavad piirhinda või hinnakokkuleppes märgitud hinda. **Omaosaluse alusmäärad ühe retsepti kohta on 20 krooni 100%, 90% ja 75%-lise soodustuse korral ja 50 krooni 50%-lise soodustuse korral.**

Täiendava ravimihüvitise taotlemiseks piisab, kui kindlustatud inimene või tema seaduslik esindaja on ühe korra sellekohase avalduse esitanud haigekassale.

Avalduse esitamise võimalused:

- kodanikuportaali (<http://x-tee.riik.ee/portaal/>) kaudu;
- saata avaldus posti teel klienditeenindusse;
- tuua avaldus klienditeenindusse;
- saata avaldus digitaalselt allkirjastatuna klienditeenindusse e-posti teel.

Täiendava ravimihüvitise taotlemise avalduse blanketi saab haigekassa klienditeenindusest, postkontoritest ja haigekassa koduleheküljelt www.haigekassa.ee.

Inimese soodusravimite ostmisel tasutud summade üle peab arvestust haigekassa. Kulusid tõendavaid kviitungeid haigekassale esitama ei pea.

Inimene peab hoolitsema vaid selle eest, et isiku- või pangandmete muutumise korral haigekassa sellest teada saaks.

Haigekassa kannab hüvitise saamise õiguse tekkimisel raha inimese pangakontole kalendriaasta 25. aprilliks, 25. juuliks, 25. oktoobriks ja järgmise kalendriaasta 25. jaanuariks.

Kindlustatu võib avaldust esitada kogu kalendriaasta vältel ja täiendava ravimihüvitise arvestamisel lähtutakse alati tema kogu käesoleval kalendriaastal tehtud kulutustest.

Arstiabi Euroopa Liidus ja mujal välismaal

Arstiabi ulatus ajutiselt Euroopa Liidu riigis viibides

Eesti haigekassas kindlustatud inimesed, kes viibivad teises liikmesriigis ajutiselt, saavad vajaminevat arstiabi võrdsetel tingimustel selles riigis elavate kindlustatud inimestega.

See tähendab, et **vajaminev arstiabi ei ole tasuta – maksta tuleb patsiendi omavastutustasud asukohamaa tariifide järgi**. Patsiendi omavastutustasusid patsiendile ei korvata. Seepärast soovitab haigekassa kõigil sõlmida lisaks ka **reisi-kindlustuse poliisi**.

Arstiabi
Euroopa Liidus

Euroopa ravikindlustuskaart

Enne teise liikmesriiki minemist tuleb Eesti haigekassast kaasa võtta **Euroopa ravikindlustuskaart või selle asendussertifikaat.**

Kui inimesel tekib teises riigis viibimise ajal vajadus vajamineva arstiabi järele, läheb teise riigi arsti jaoks vaja Euroopa ravikindlustuskaarti või selle asendussertifikaati. Vajadusel peab esitama ka isikut tõendava dokumendi.

Asendussertifikaadi ja kaardi alusel on inimesel täpselt samasugune õigus teises riigis viibimise jooksul vajaminevale arstiabile, kusjuures tervishoiuteenuse vajadus peab olema meditsiiniliselt põhjendatud ja arvesse tuleb võtta eeldatava viibimise kestust ja tervishoiuteenuse olemust.

Selle sätte alla ei kuulu teise riiki minek, et seal end ravida. Arstiabi vajadus peab olema tekkinud teises riigis viibimise ajal.

Euroopa ravikindlustuskaart

Ravikindlustuskaart antakse välja alla 19aastastele noortele kehtivusajaga 5 aastat, kuid mitte kauemaks kui 19aastaseks saamiseni. Vähemalt 19aastasele inimesele väljastatakse ravikindlustuskaart kehtivusajaga 1 aasta, kuid mitte kauemaks kui tema kindlustuskaitse eeldatav kestus.

Euroopa ravikindlustuskaardi asendussertifikaadi annab haigekassa välja siis, kui kindlustuskaitse kehtivus on lühem kui 3 kuud või inimesel on kiiresti vaja kindlustust tõendavat dokumenti. Euroopa ravikindlustuskaart ja asendussertifikaat kehtivad ainult koos isikut tõendava dokumendiga.

Euroopa ravikindlustuskaardi saab inimene kätte kuni 10 päeva jooksul, asendussertifikaadi aga kohe haigekassa piirkondlikus osakonnas.

Euroopa ravikindlustuskaarti saab taotleda vähemalt 15aastane inimene, kellel on pass või ID kaart. Lapsele saab kaarti taotleda kuni 18. eluaastani ka lapsevanem või esindaja.

Euroopa ravikindlustuskaardi taotlemise võimalused:

- kodanikuportaali kaudu <http://x-tee.riik.ee/portaal/>;
- tuua taotlus ise haigekassa klienditeenindusse;
- saata taotlus haigekassasse postiga;
- saata taotlus haigekassasse e-postiga digitaalselt allkirjastatuna.

Kaardi saab inimene kätte:

- lihtkirjaga sellel aadressil, mis on registreeritud haigekassa andmebaasis;
- haigekassa klienditeenindusest.

Taotluse vorm on haigekassa koduleheküljel www.haigekassa.ee, postkontorites ja haigekassa piirkondlikes osakondades. Lähemalt saab kaardist lugeda

<http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/haigekassakaart/> ja arstiabist Euroopa Liidus http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/arstiabi_val/

Info Eesti haigekassa välja antaval Euroopa ravikindlustuskaardil ja asendussertifikaadil on eesti keeles.

Riigid, kus Eesti haigekassas kindlustatud isikul on õigus arstiabile eelpool nimetatud reeglite järgi: Austria, Belgia, Bulgaaria, Hispaania, Holland, Iirimaa, Island, Itaalia, Kreeka, Küpros, Leedu, Liechtenstein, Luksemburg, Läti, Malta, Norra, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Rumeenia, Saksamaa, Slovakkia, Sloveenia, Soome, Suurbritannia, Šveits, Taani, Tšehhi, Ungari. Täpsemalt saab eri liikmesriikides valitsevatest oludest ja korrast lugeda haigekassa kodulehelt http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/arstiabi_val/riigiti/.

Plaaniline arstiabi välismaal vaid haigekassa loal

Teises riigis plaanilise arstiabi saamiseks tuleb taotleda eelnevalt haigekassa luba. Vaid haigekassa garantii saanud inimeste ravikulud katab haigekassa. Kui inimene esitab plaanilise ravi hüvitamise taotluse või raviarve hiljem, ilma eelneva kokkuleppeta, siis haigekassa ravikulusid ei korva.

Lepingulist suhet arsti ja patsiendi vahel reguleerib võlaõigusseadus.

Arsti ja patsiendi vaheline suhe

§ 758. Tervishoiuteenuse osutamise lepingu mõiste

(1) Tervishoiuteenuse osutamise lepinguga kohustub üks isik (tervishoiuteenuse osutaja) osutama oma kutsetegevuses teisele isikule (patsient) tervishoiuteenust, eelkõige vaatama patsiendi arstiteaduse reeglite järgi tema tervise huvides läbi, nõustama ja ravima patsienti või pakkuma patsiendile sünnitusabi, samuti teavitama patsienti tema tervisest ja ravi käigust ning

Tervishoiuteenus

tulemustest. Tervishoiuteenuse osutamine hõlmab ka patsiendi hooldamist tervishoiuteenuse osutamise raames, samuti muud tervishoiuteenuse osutamisega otseselt seotud tegevust.

(2) Tervishoiuteenuse osutamisel osalev kvalifitseeritud arst, hambaarst, iseseisvalt tervishoiuteenust osutav õde või ämmaemand, kes tegutseb tervishoiuteenuse osutajaga sõlmitud töölepingu või muu sellesarnase lepingu alusel, vastutab tervishoiuteenuse osutamise lepingu täitmise eest tervishoiuteenuse osutaja kõrval ka isiklikult.

§ 759. Lepingu sõlmimise erisused

Tervishoiuteenuse osutamise leping loetakse muu hulgas sõlmituks ka tervishoiuteenuse osutamise alustamisega või tervishoiuteenuse osutamise kohustuse ülevõtmisega patsiendi nõusolekul, samuti siis, kui otsusevõimetule patsiendile tervishoiuteenuse osutamise alustamine vastab tema tegelikule või eeldatavale tahtele.

§ 764. Patsiendi teabe andmise kohustus

Patsient peab tervishoiuteenuse osutajale avaldama oma parima arusaama järgi kõik tervishoiuteenuse osutamiseks vajalikud asjaolud ja osutama kaasabi, mida tervishoiuteenuse osutaja lepingu täitmiseks vajab.

§ 766. Patsiendi teavitamise ja tema nõusoleku saamise kohustus

(1) Tervishoiuteenuse osutaja peab patsienti teavitama patsiendi läbivaatamise tulemustest ja tervise seisundist, võimalikest haigustest ning nende kulgemisest, pakutava tervishoiuteenuse olemusest ja otstarbest, selle osutamisega kaasnevatest ohtudest ja tagajärgedest ning teistest võimalikest ja vajalikest tervishoiuteenustest. Patsiendi soovil peab tervishoiuteenuse osutaja esitama nimetatud teabe kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis.

(2) Tervishoiuteenuse osutaja ei või reeglina lubada patsiendi paranemist või operatsiooni edukust.

(3) Patsiendi võib läbi vaadata ja talle tervishoiuteenust osutada üksnes tema nõusolekul. Patsient võib nõusoleku mõistliku aja jooksul pärast selle andmist tagasi võtta. Tervishoiuteenuse osutaja nõudmisel peab nõusolek või selle tagasivõtmise avaldus olema vormistatud kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis.

(4) Piiratud teovõimega patsiendi puhul kuuluvad lõigetes 1 ja 3 nimetatud õigused patsiendi seaduslikule esindajale niivõrd, kui võrd patsient ei ole võimeline poolt- ja vastuväiteid vastutus-tundeliselt kaaluma. Kui seadusliku esindaja otsus kahjustab ilmselt patsiendi huve, ei või tervishoiuteenuse osutaja seda järgida. Patsienti ennast tuleb lõikes 1 nimetatud asjaoludest ja tehtud otsustest teavitada mõistlikus ulatuses.

(5) Tervishoiuteenuse osutaja ei või avaldada patsiendile käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud teavet, kui patsient keeldub teabe vastuvõtmisest ja sellega ei kahjustata tema ega teiste isikute õigustatud huve.

(6) Seadusega sätestatud juhtudel ja ulatuses ei ole patsiendi ega tema seadusliku esindaja nõusolek tervishoiuteenuse osutamiseks vajalik.

§ 768. Saladuse hoidmise kohustus

(1) Tervishoiuteenuse osutaja ja tervishoiuteenuse osutamisel osalevad isikud peavad hoidma saladuses neile tervishoiuteenuse osutamisel või tööülesannete täitmisel teatavaks saanud andmeid patsiendi isiku ja tema tervise seisundi kohta, samuti hoolitsema selle eest, et käesoleva seaduse §-s 769 nimetatud dokumentides sisalduvad andmed ei saaks teatavaks kõrvaliste isikutele, kui seaduses või kokkuleppel patsiendiga ei ole ette nähtud teisiti.

(2) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud kohustuse täitmisest võib mõistlikus ulatuses kõrvale kalduda, kui andmete avaldamata jätmise korral võib patsient oluliselt kahjustada ennast või teisi isikuid.

§ 769. Dokumenteerimiskohustus

Tervishoiuteenuse osutaja peab patsiendile tervishoiuteenuse osutamise nõuetekohaselt dokumenteerima ning vastavaid dokumente säilitama. Patsiendil on õigus nende dokumentidega tutvuda ja saada neist oma kulul ära kirju, kui seadusest ei tulene teisiti.

Tervishoid: HIV/AIDSi ja tuberkuloosi ennetamine

HIV

HIV (*human immunodeficiency virus*) ehk HI-viirus ehk inimese immuunpuudulikkuse viirus põhjustab inimesel AIDSi (*Acquired Immunodeficiency Syndrome*) ehk omandatud immuunpuudulikkuse sündroomi.

AIDS

AIDS ehk HIV-tõbi on HIV-nakkuse lõppfaas. AIDS ei ole iseseisev haigus, vaid avaldub mitmesuguste nakkushaigustena ja/või pahaloomuliste kasvajatena.

HI-viirust kandvat inimest nimetatakse HIV-positiivseks.

Kuidas HIV levib? HIV-i peamised ülekandeteed

1. Kaitsevahenditeta ehk kaitsmata seksuaalvahekord nakatunud inimesega. Eriti suure riskiga on kaitsevahendita tupe- ja pärakuseks. Kaua aega peeti suuseksi HIV-i suhtes ohutuks, kuid nüüd on arvukad uuringud näidanud, et nakkuse võib saada ka sel viisil. Risk on küll väiksem kui tupe- ja pärakuseksi korral, kuid siiski olemas.
2. Kontakt nakatunud verega
 - Viirusega nakatatud nõeltega süstimine, torke- ja löikehaavad – kõik tegevused, mille käigus nakatatud terariist või kehaeritis on kontaktis nakatumata inimese vereringega. Eriti on ohustatud narkomaanid, kes süstivad end kasutatud süstaldega.
 - Nakatunud vere ülekanne või nakatunud organi siirdamine.
 - Nn vertikaalne nakatumine ehk emalt-lapsele nakkuse levik. HIV-positiivne naine võib lapsele nakkuse edasi anda nii raseduse ajal, sünnituse käigus kui ka rinnaga toites. Õige ravi, sünnitusviisi ning rinnaga toitmise loobumise korral võib nakatumisohtu vähendada.

Tavalise põsemusi või suudluse kaudu HIV ei levi. Kui suus on haavandeid või igemed veritsevad, siis on võimalik viirusega nakatuda avatud suuga suudeldes.

HIV ei levi õhu, vee ega tolmuga, sest see pole võimeline väliskeskkonnas pikalt elama. HIV-i ei ole võimalik nakatuda tavalise kodumajapidamise, ühistranspordi ning töökeskkonna igapäevategevuses. HIV ei levi ühiste käterättide, tualettruumide, toidunõude kasutamisel. Nakkus ei levi köhides ega aevastamisel, kättpidi tervitamisel ja embamisel. HIV ei levi ka verdimevate putukate vahendusel.

Kuidas ennast kaitsta HIV-i nakatumise eest?

- **Turvaline seksuaalelu.** Ärge laske oma partneri seemnevedelikul, verel ega tupevedelikul sattuda oma kehasse suu-, tupe- või pärakuseksi ajal. Selleks kasutage kaitsevahendeid – kondoomi või turvakilet. Rasestumisvastased tabletid, pessaar või spiraal aitavad ära hoida soovimatut rasedust, kuid sugulisel teel levivate nakkuste ja HIV-i vastu need mingit kaitset ei paku. Katkestatud suguühe ei kaitse HIV-i, suguhaiguste ega raseduse eest.
- **Valige partnereid.** Kui teie partner süstib narkootikume või tal on mitu seksuaalpartnerit, siis on nakatumisoht suurem. Pidage meeles, et mitmetel sugulisel teel levivate nakkustel võivad nähtavad haigustunnused puududa. Ka igati terve väljanägemisega inimene võib olla HIV-i või mõne sugulisel teel leviva nakkuse kandja.
- **Seksist hoidumine** on kõige kindlam viis kaitsta end nii HIV-nakkuse, soovimatu raseduse kui ka sugulisel teel levivate nakkuste eest. 100% saabki kindel olla vaid siis, kui ei ole kellegagi seksuaalvahekorras.
- **Monogaamia** – olge vahekorras vaid ühe inimesega, kes on omakorda seksuaalvahekorras ainult teiega ning kes ei süsti narkootikume.
- **Ärge süstige üldse või süstige steriilse süstlaga.** Teise inimese kasutatud süstal, nõel või muu süstimise varustus on väga ohtlik HIV-nakkuse ja muude vere kaudu levivate nakkuste (hepatiitid B ja C) suhtes. Ärge kunagi süstige narkootikume kellegi teise kasutatud süstlaga!

Kui te vähegi kahtlete, siis laske end testida HIV-nakkuse suhtes!

Sugulisel teel
levivad
nakkused

HIV-testimine

Kuidas kindlaks teha HIV-nakatumist?

HIV-nakkuse diagnoos põhineb **laboratoorsetel uuringutel**. Iga-päevases praktikas kasutatakse vere uurimist. Testimise käigus otsitakse verest **HIV-vastaseid antikehi**. Nakatumata inimestel selliseid antikehi ei ole. Antikehade kindlakstegemiseks peab nakatumisest mööduma vähemalt neli kuni kuus nädalat.

Eestis on HIV-i testimine vabatahtlik ja seda võib teha ainult inimese enda nõusolekul. Kohustuslik on aga doonorvere ja siirdatavate organite testimine. Samuti on ka kõik välismaalased, kes taotlevad endale ajutist elamisluba Eestis, kohustatud tegema HIV-testi.

Kus saab Eestis HIV-testiks vereproovi anda?

Vereproovi HIV-antikehade määramiseks võib teha kõikides tervishoiuasutustes, AIDSi anonüümsetes kabinettides ja noorte nõustamiskeskustes.

1. **Anonüümsed AIDSi nõustamiskabinetid.** Kabinet on avatud kõigile vanusest ja ravikindlustuse olemasolust sõltumata. Neid kabinette on Eestis praegu kuus (vt lk 263–264). Testimine on anonüümne ja tasuta. Lisaks HIV-le saab lasta end tasuta uurida ka süüfilise suhtes.
2. **Noorte nõustamiskabinetid.** Neid on Eestis praegu 18 (vt www.amor.ee). Noorte nõustamiskabinetid teenindavad kõiki kuni 24aastasi noori.
3. **Perearst või eriarst.** Näiteks perearsti, günekoloogi või suguhaiguste arsti juures saab end samuti HIV-nakkuse suhtes testida lasta.

Mida teha, kui testi tulemus on positiivne?

Eestis jälgib, uurib täiendavalt, ravib ning nõustab HIV-nakatanud inimest infektsionist ehk nakkushaiguste arst. Seetõttu peaks iga nakatunu pöörduma talle lähimasse nakkushaiguste haiglasse (loetelu vt lk. 264) ning võtma end infektsionisti juures arvele.

Kuigi HI-viirusega nakatumisest AIDSi kujunemiseni võib kuluda kümnekond ja isegi enam aastat, ei kao viirus organismist kuhugi ning nõrgestab inimese immuunsüsteemi järk-järgult. Inimene on nakkusohtlik kogu aeg, kuigi võib end üsna hästi tunda pikka aega. Korrapärase raviga saab organismi nõrgenenud vastupanuvõimet muuta tugevamaks ja pidurdatakse haiguse

Anonüümsed AIDSi nõustamiskabinetid

Noorte nõustamiskabinetid

HIV-positiivne

süvenemist. Kahjuks ei suudeta praegu kasutusel olevate ravimitega viirust organismis lõplikult hävitada. **HIV-nakkuse ravi ja ravimid on patsiendile tasuta.**

Kindlasti võiks **võtta ühendust** ka **HIV-positiivsete tugigruppidega**, mis tegutsevad mitmel pool Eestis (loetelu vt lk. 264). Tugigruppide peamised eesmärgid on HI-viirusega nakatunud inimeste ja nende lähedaste teavitamine ja nõustamine (psühholoogiline, tervislik toitumine ning eluviisid, sotsiaalsete probleemide lahendamisele suunatud).

Kuidas kaitsta end kutsetöö käigus verega levivate nakkustekitajate eest?

Verega levivad nakkustekitajad on inimese veres leiduvad mikroorganismid, mis võivad nakatunud verega kokku puutunud teisel inimesel põhjustada nakatumise. Sagedasemad nakkustekitajad on B-hepatiidiviirus (HBV), C-hepatiidiviirus (HCV) ja eelpool käsitletud inimese immuunpuudulikkuse viirus (HIV).

Kutsetöös ohustatud on need inimesed, kellel on oma igapäevatöö ülesannete täitmise käigus oht kokku puutuda nakkusohtlike kehavedelikega, eelkõige verega (politsei- ja päästeameti töötajad, vanglaametnikud, tervishoiutöötajad jne).

Kuna inimesed ei ole kohustatud rääkima oma nakkustest (ja nad ei pruugi sellest ise ka teadlikud olla), tuleb igapäevatöös eeldada, et iga inimese veri või muud kehavedelikud on potentsiaalselt nakkusohtlikud. Seetõttu peab järgima kõiki ohutusnõudeid nakatumise vältimiseks.

- Kaitsekinnaste kasutamine. Kindad ei väldi küll torkevigastusi, kuid vähendavad ülekantava vere hulka kokkupuute ajal.
- Kätel olevate marrastuste ja haavade katmine veekindla plaastriga.
- Otsese suust suhu hingamise vältimine (suu-ninamaskid).
- Käte ja muu nahapinna pesemine vahetult pärast kontakti vere või muude kehavedelikega. Nahale sattunud materjal tuleb uhtuda rohke jooksva veega ning seejärel pesta kokkupuutunud piirkond pesuvahendi ja veega ning veel kord loputada jooksva veega. Nahka läbivate vigastuste korral tuleb uhtuda vigastuse kohta jooksva vee all, lastes oma verel vabalt haavast väljuda (haavapiirkonda ei tohi pigistada). Seejärel tuleb vigastuse koht pesta pesuvahendi ja veega ning loputada jooksva veega.

**Kutsetöös
verega levivad
nakkused**

- Limaskestade pesemine rohke voolava veega pärast kontakti verepritsmetega. Silmade loputamisel tuleks seda teha suunaga silma sisenurgast välisnurga poole, et vältida saastunud materjali sattumist teise silma.
- Teravate esemete (nõelad, noad jne) ettevaatlik käsitsemine nii kasutamise ajal kui ka pärast seda.

Töötajate kaitsevahenditega varustamine on tööandja kohustus.

On olemas vakstiin, mis kaitseb B-hepatiiti nakatumise eest. Kõik töötajad, kellel on tööalane risk nakatuda HBV-infektsiooni, peaksid olema vaksineeritud B-hepatiidi vastu. Kahjuks ei ole praegu olemas tõhusaid HIV- ja HCV-vastaseid vaktsiine.

Kui inimene on kokku puutunud nakkusohtliku materjaliga, on võimalik saada profülaktilist ravi. Eesti Infektsioonhaiguste Seltsi on sellekohased juhendid välja töötanud ning profülaktiline ravi HIV ja HBV vastu on Eestis kättesaadav (vt HIV ravijuhend 2003 – <http://www.ltkh.ee/?id=1070>).

Iga nakkusohtliku juhtumi osas tuleb teavitada oma vahetut juhti ja töökeskkonna spetsialisti, registreerida kokkupuutejuhtum ning pöörduda nakkushaiguste arsti juurde (loetelu vt lk. 264). Nakkushaiguste arst hindab nakatumisrisiki, määrab vajalikud analüüsid ning otsustab profülaktilise ravi vajaduse üle. Töötajale peab olema tagatud konfidentsiaalsus kokkupuutejuhtumi osas. Töötajal on õigus pärast kokkupuutejuhtumit jätkata tööd.

Seadused, mis puudutavad kutsetöö ohutust nakkushaiguste valdkonnas.

- Nakkushaiguste tõrje ja ennetamise seadus (<http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=264826>)
- Bioloogilistest ohuteguritest mõjutatud töökeskkonna töötervishoiu ja tööohutuse nõuded (<http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=26328>)

Tuberkuloos

Tuberkuloos

Tuberkuloos on haigus, mida tuntakse ka tiisikuse nime all. Tuberkuloositekitaja levib inimeselt inimesele õhu kaudu. Kui inimene põeb nakkusohtlikku kopsutuberkuloosi, siis köhimisel, aevastamisel, rääkimisel, laulmisel satub õhku hulgaliselt röga-piisku, mis sisaldavad tuberkuloositekitajaid. Kui teine inimene hingab sellist õhku sisse, on võimalik nakkuse ülekandumine

ühelt inimeselt teisele. Tuberkuloositekitaja kahjustab eelkõige inimese kopse, aga vahel võib esineda ka kopsuvälist tuberkuloosi. Kõik inimesed, kes tuberkuloosihaigetega kokku puutuvad, ei pruugi ise haigestuda. Haigestuvad pigem need, kelle organism on mingil põhjusel nõrgem, näiteks need, kes on nakatunud HI-viirusega, tarvitavad liigselt alkoholi või narkootikume, põevad mingeid kroonilisi haigusi (näiteks suhkurtõbe, vähkkasvajaid või kilpnäärme alatalitlust) või kes elavad niisketes ja külmades ruumides ning ei söö piisavalt täisväärtuslikku toitu.

Tuberkuloosi ei ole võimalik nakatuda kätlemisel, ühiste toidunõude, voodipesu ja tualeti kasutamise kaudu. Tuberkuloosihaigega kokku puutunud esemed (toidunõud, mööbel jne) ei vaja eritötlust.

Kopsutuberkuloosi sümptomite hulka kuuluvad köha, valu rinnus köhimisel ja hingamisel, röga eritus, veriköha. Samuti kaalulangus, väsimus, halb enesetunne, palavik ja öine higistamine. Tuberkuloosi suhtes peaksid laskma end uurida kõik need, kellel esineb eespool toodud kaebuseid ning need, kes on kokku puutunud mõne teadaoleva tuberkuloosihaigega.

Tuberkuloosi kahtlusel tuleb ühendust võtta perearstiga või pöörduda otse kopsuarsti poole (loetelu vt lk. 264–265). Kopsuarst teeb vajalikud uuringud, et teha kindlaks, kas inimene põeb tuberkuloosi või mitte. Kui inimene on tõesti haigestunud, määratakse talle ravi. Kuigi tuberkuloosist paranemine võib võtta mitmeid kuid, on ravi enamikul juhtudel väga tõhus ning inimene paraneb. Ravi tulemused on seda paremad ja kiiremad, mida varem haigus avastatakse.

Eestis on tuberkuloosi avastamiseks tehtavad uuringud ning kogu tuberkuloosi ravi kõigile inimestele tasuta, olenevata sellest, kas inimesel on ravikindlustus või mitte.

AIDSi NÕUSTAMISKABINETID

- **Tallinna AIDSi nõustamiskabinet Merimetsa Nakkuskeskuses**
Tallinn, Paldiski mnt 62, tel 645 5555
- **Tallinna AIDSi nõustamiskabinet AIDSi Ennetuskeskuses**
Tallinn, Mardi 3, tel 660 7871
- **Tartu AIDSi nõustamiskabinet Tartu Ülikooli Kliinikumi Nakkusosakonnas**
Tartu, Riia mnt 167, tel 742 7611

- **Pärnu AIDSi nõustamiskabinet SA Pärnu Haiglas**
Pärnu, Ristiku 1, tel 447 3388
- **Puru AIDSi nõustamiskabinet SA Ida-Viru Keskhaiglas**
Kohtla-Järve, Tervise 1, tel 337 8825
- **Narva AIDSi nõustamiskabinet Narva haiglas**
Narva, Karja 6, tel 356 0304

INFEKTSIONISTIDE VASTUVÕTUKOHAD

- **AS Lääne-Tallinna Keskhaigla nakkuskeskus**
Tallinn, Paldiski mnt 62, tel 659 8592
- **SA Ida-Viru Keskhaigla**
Kohtla-Järve, Tervise 1, tel 337 8798
- **SA Narva Haigla nakkusosakond**
Narva, Karja 6, 354 8802
- **SA TÜK Sisekliiniku nakkushaiguste osakond**
Tartu, Lina 7, tel 747 4250
- **SA Pärnu Haigla**
Pärnu, Ristiku 1, tel 447 3388

HIV-POSITIIVSETELE TUGIGRUPPE KORRALDAVAD ORGANISATSIOONID

- **MTÜ LIGO** (tugigrupp naistele)
Tallinn, Mardi 3, tel 660 7026
- **MTÜ ESPO Ühing** (tugigrupp kõigile, kes on nakkuse saanud sugulisel teel)
Tallinn, Mardi 3, tel 660 7707
- **MTÜ Convictus** Eesti (tugigrupp neile, kellel esinevad sõltuvusprobleemid)
Tallinn, Gonsiori 31–2, tel 641 0133
- **MTÜ Sind ei jäeta üksi** (tugigrupp kõigile HIV-positiivsetele)
Narva, Karja 6c, tel 354 8344
- **OÜ Corrigo** (tugigrupp kõigile HIV-ga inimestele)
Jaama 34, Jõhvi, tel 337 0360 (Ljudmila)

TUBERKULOOSIUURINGUID ON VÕIMALIK TEHA

- **SA PERH**
Tallinn, Hiiu 39,
registratuuri tel 651 9529

- **SA TÜK Kopsukliinik**
Tartu, Riia 167
Dr A. Albrecht, tel 731 8949
- **SA Pärnu Haigla**
Pärnu, Ristiku 1
Dr U. Moon, tel 447 3381
- **SA Ida-Viru Keskhaigla**
Kohtla-Järve, Torujõe 15
registratuuri tel 334 4300,
kopsukabineti tel 337 3821
- **SA Narva Haigla**
Narva, Karja 6, tel 354 7900
- **MTÜ Rakvere Haigla**
Rakvere, Lõuna põik 1
Dr P. Stamm, tel 322 3983
- **AS Järvamaa Haigla**
Paide, Tiigi 8
Dr Ü. Kirs, tel 384 8117
- **SA Kuressaare Haigla**
Kuressaare, Aia 25
Dr J. Suluste, tel 452 0124
- **SA Läänemaa Haigla**
Haapsalu, Vaba 6
Dr M. Ratt, tel 472 5855
- **SA Jõgeva Haigla**
Jõgeva, Piiri 2
Dr P. Kivi, tel 776 6217
- **AS Lõuna-Eesti Haigla**
Meegomäe
Dr U. Tiidla, tel 786 8591
- **AS Põlva Haigla**
Põlva, Uus 2
Dr T. Toss, tel 799 9162
- **SA Viljandi Haigla**
Pärsti vald
Dr A. Rosenfeld,
registratuuri tel 435 2050
- **AS Valga Haigla**
Valga, Peetri 2
Dr L. Praks, tel 766 5140

Kodanik ja vara Maksud¹

Riiklikud maksud

Eesti maksusüsteem koosneb riiklikest ja kohalikest maksudest. Seadused võimaldavad praegu Eestis kehtestada 8 riiklikku ning 8 kohalikku maksu. **Riiklikud maksud** kehtestab riigikogu seadusega ning need laekuvad riigieelarvesse. Osa füüsilise isiku tulumaksust ning maamaks tervikuna laekub kohaliku omavalitsusüksuse eelarvesse. Praegu kehtivad riiklikest maksudest tulumaks, sotsiaalmaks, käibemaks, aktsiisid (alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja pakendiaktsiis, alates 01.01.2008 ka elektrienergiaaktsiis), maa- maks, raskeveokimaks, hasartmängumaks ja tollimaks. Tollimak- suna on käsitatav Eesti Euroopa Liiduga liitumisel kehtestatud üleliigse laovaru tasu. **Kohalikul maksud** kehtestab iga koha- lik omavalitsusüksus volikogu määrusega kohalike maksude seaduses sätestatud korras². Kohalikud maksud (nt parkimistasu, reklaamimaks, teede- ja tänavate sulgemise maks, müügitasud, mootorsõidukimaks ja loomapidamismaks) laekuvad kohaliku oma- valitsuse eelarvesse. Kuna tulu saaja on kohalik omavalitsusüksus, siis on ka volikogu otsustada, kas ja milliseid seaduses sätes- tatud kohalikke makse kehtestada. Riiklike **maksude haldaja on maksu- ja tolliamet** (maksuhaldur). Kohalike maksude haldaja on **valla- või linnavalitsus** või muu valla või linna ametiasutus.

Kohalikud maksud

Maksude haldaja

Maksumaksja

Makse peavad tasuma nii juriidilised kui ka füüsilised isikud. Teatud juhtudel on maksumaksjad ka n-ö erisubjektid, kellel ei ole isiku staatust – nt riigiasutused. Juriidiliseks isikuks peetakse seaduse alusel loodud õigussubjekti (nt äriühing, mittetulundus- ühing, sihtasutus, kuid ka riik ja kohaliku omavalitsuse üksus). Füüsiline isik on inimene. Maksude arvestamise ja tasumisega seotud isikud on hõlmatud üldnimetusega – maksukohustuslane.

Maksukohus- tuslane

- ¹ NB! Käesolev ülevaade maksudest on koostatud ettevõtlusega mittetege- levale residendist füüsilisele isikule. Käsitlemist ei leia ettevõtjatega seon- duvad küsimused ja mitteresidentide maksustamisega seotud probleemid. Käesolevate nõuannete kasutamine toimub kasutaja enda vastutusel. Autor ei pretendeeri toodud seisukohtade täielikkusele, vaid on välja toonud enda arvates olulisema, mis puudutab residendist füüsilise isiku maksustamist.
- ² Linna- ja vallavolikogude maksumäärused on ära toodud MTA veebilehel <http://www.emta.ee/?id=1721>

Maksukorraldus

Maksukorralduse seadus (MKS) on üldseadus, mis sätestab kõikide maksude suhtes **maksumenetluse korra**, aga ka maksuhalduri (maksu- ja tolliameti) ning maksukohustuslase (maksu- maksja ja maksu kinnipidaja) õigused, kohustused ning vastutuse. Samuti reguleerib MKS maksuvaidluste lahendamise korda.

MKS-st leiab täpsed reeglid, kuidas **maksuhaldur** alustab **maksumenetlust**, kuidas **maksukohustused tuvastatakse** ning mil viisil on maksuhalduril võimalik maksuvõlg **sundtäita**, nt anda krediidiastutusele korraldus võlgniku pangakonto arestimiseks või tema kontolt raha ülekandmiseks maksuhalduri pangakontole võla summa suuruses. Samuti sätestab MKS nii maksukohustuslase kui ka maksuhalduri kasuks makstava intressi arvestamise alused. Lisaks eelnevale on MKS-is mitmesugused menetlustähtajad ning maksunõuete aegumise tähtajad (nt maksusumma määramine aegub üldjuhul 3 aastaga, tahtliku seaduserikkumise puhul 6 aastaga).

Maksukorralduse seadus ise ei sätesta ühtegi maksu. Iga konkreetne riiklik maks sätestatakse selle kohta käiva seadusega (nt tulumaksuseadus ja käibemaksuseadus). Kohalikud maksud (kehtivad üksnes valla või linna haldusterritooriumil) kehtestatakse kohaliku omavalitsusüksuse volikogu määrusega.

Füüsilist isikut puudutavad riiklike maksudena eelkõige **tulumaks, sotsiaalmaks ja maamaks**. Lisaks kehtivad sundkindlustusena **töötuskindlustus ja kohustuslik kogumispension**. Viimased on küll sundkindlustused, kuid nende suhtes rakendatakse maksukorralduse seaduses sätestatud.

Küsimused maksukorralduse seaduse kohta

Millist infot peab väljastama maksuhaldur?

Maksu- ja tolliamet annab maksumaksja taotlusel teavet, milliseid makse peab ta tasuma, maksusumma arvutamise korra ja määramise aluse kohta ning selgitusi maksudeklaratsiooni täitmise ja vaide või taotluse esitamise kohta. Samuti on maksuhalduril kohustus vajaduse korral tutvustada inimesele tema õigusi ja kohustusi maksumenetluses. Maksu- maksjal on õigus tutvuda andmetega, mida maksuhaldur on tema kohta kogunud, ning teha neist koopiaid või väljavõtteid. Maksu- ja tolliamet on kohustatud maksukohustuslase taotlusel väljastama talle kirjaliku tõendi või tegema elektrooniliselt kättesaadavaks andmed ka maksukohustuslase maksuvõlgade suuruse, samuti tema tasutud, temale tagastatud või tasaarvestatud maksusummade ja intressi kohta, mille sundtäitmise aegumistähtaeg ei ole möödunud.

Maksumenetlus

Maksuhaldur

Maksukohustuse tuvastamine

Sundtäitmine

Pangakonto arestimine

Menetlustähtaeg

Tähtaeg

Tulumaks
Sotsiaalmaks
Maamaks
Töötuskindlustus
Kohustuslik kogumispension

Enammakse***Olen ekslikult tasunud maksuhaldurile ettenähtust suurema maksusumma, kas mul on võimalik enammakstud summa kuidagi tagasi saada?***

Maksumaksjal, kes on tasunud ettenähtust suurema maksusumma, on **õigus taotleda kolme aasta jooksul enammakse tekkimise päevast arvates maksuhaldurilt enammakstud summa tagastamist** või tasaarvestamist enda mõne muu sama maksuhalduri hallatava maksu maksukohustusega. Tagastusnõue tuleb esitada maksuhaldurile kirjalikult, märkides selles nõude täitmise viisi (tasumine, tasaarvestus). Enammakstud maksusumma tagastamist võib taotleda ka maksudeklaratsioonis.

Tuludeklaratsioon***Milline on vastutus tuludeklaratsiooni esitamatajätmise või valeandmete esitamise korral?***

Kõigepealt tuleks tuludeklaratsioon viivitamata ära esitada. Maksukorralduse seaduses on sätestatud, et maksudeklaratsiooni, dokumentide, asjade või muu teabe tähtpäevaks esitamata jätmise, maksuhalduri juures enda registreerimata jätmise, maksuhaldurile valeandmete, teadvalt ebaõigete dokumentide esitamise, arvestuse pidamise nõuete eiramise, maksuhalduri korralduse täitmata jätmise või muul viisil maksuhalduri tegevuse takistamise eest karistatakse **rahatrahviga kuni 300 trahviühikut** (trahviühik on rahatrahvi baassumma, mille suurus on 60 krooni). Kui maksukohustuslane enne maksusumma määramise aegumist avastab, et tema esitatud või tema nimel **esitatud deklaratsioonis esinevate vigade või andmete puudulikkuse tõttu on deklareeritud maksusumma väiksem maksuseaduse alusel tasumisele kuuluvast maksusummast**, tuleb tal sellest viivitamata maksuhaldurit kirjalikult teavitada.

Valeandmed**Rahatrahv**

Kui maksukohustuslane ei ole tasunud maksu seaduses sätestatud tähtpäevaks, on ta kohustatud arvestama ja tasuma tähtpäevaks tasumata maksusummalt intressi. Intressi arvestatakse alates päevast, mis järgneb päevale, mil maksu tasumine seaduse järgi pidi toimuma, kuni tasumise või tasaarvestamise päevani, viimane kaasa arvatud. **Tasumata maksusummadel arvestatakse intressi 0,06% päevas.**

Intress***Kas maksuhaldur võib nõuda originaaldokumentide äraandmist?***

Üldiselt võib väita, et dokumentide esitamisel maksuhaldurile ei ole vaja ära anda originaaldokumente. Enamasti teeb maksuhaldur vajaduse korral dokumentidest ärakirjad. Juhud, kui mak-

suhaldur võib maksumaksja **originaaldokumendid ära võtta**, on **sätetatud** ammendavalt **maksukorralduse seaduses** (s.o maksuhalduri põhjendatud kahtlus, et hiljem ei ole tõendid talle kättesaadavad, see on vajalik dokumentidest väljavõtete või ära kirjade tegemiseks või kui dokumendid ja asjad viitavad arvatavalt toimepandud õigusrikkumisele).

Kas maksuametniku telefoni teel esitatud väljakutse peale peab ilmuma maksu- ja tolliametisse?

Võib minna kohale ka telefonikõne peale, kuigi seadus sätestab siiski kohustuse väljastada isiku ametiasutusse kutsumiseks kirjalik korraldus.

Kuidas toimub maksuhalduri toimingute ja haldusaktide vaidlustamine maksuhalduri asutuses ja kohtus?

Kõiki maksuhalduri haldusakte ja toiminguid saab vaidlustada ettenähtud aja jooksul **kohtuväliselt** (esitades MTA-le vaide 30 päeva jooksul haldusakti teatavaks tegemisest arvates või toimingust teadasaamisest piirkondliku struktuuriüksuse kaudu maksuhalduri keskasutusele) või **halduskohtus** (30 päeva jooksul haldusakti teatavakstegemisest või toimingust teadasaamisest arvates). Kohtusse pöördumise korral tuleb maksta riigilõivu 3% vaidlustatavast summast, kuid mitte vähem kui 80 krooni ja mitte rohkem kui 5000 krooni. Toimingu vaidlustamise korral tuleb tasuda riigilõivu 80 krooni. Vaide esitamisel ei pea maksuma riigilõivu ning vaide vormistamine ja lahendamine on kohtumenetlusest tunduvalt lihtsam. Kui vaidemenetluse tulemusena isiku taotlust ei rahuldatud, on tal õigus pöörduda halduskohtu poole. Vaidemenetlus on üldiselt soovitatav olukorras, kui vaieldakse faktilistes küsimustes, nt maksusumma arvu- tusviga. (*Eesti Maksumaksjate Liit pakub oma liikmetele tasuta õigusabi nii vaide- kui ka kohtumenetluses*).

Mida peab veel silmas pidama maksuhalduriga suhtlemisel?

Soovitatav oleks säilitada maksuhalduriga toimunud suhtlemist kajastavad dokumendid (nt kirjaümbrikud, tähitult saadetud kirjade kviitungid jne). **Olulistes küsimustes on soovitatav küsida maksuametnikult kirjalikku vastust** (maksuhalduril on selgituste ja juhendite andmise kohustus). Probleemide tekkimisel on mõistlik aegsasti pöörduda maksukonsultantide poole, et vältida kiirustamist, mille tõttu võib kannatada maksukonsultantide töö kvaliteet. **Alates 2008. aastast on võimalik maksu- ja tolliametilt küsida siduvaid eelotsuseid**, mille

Originaal-
dokument

Väljakutse

Vaidlustamine

Halduskohtus

Kirjalikku
vastus

Siduv eelotsus

korral maksu- ja tolliamet annab maksukohustuslase taotlusele MTA jaoks (maksumaksjal ei ole kohustust sellest otsusest lähtuda) siduva hinnangu tulevikus sooritatava toimingu või toimingute kogumi maksustamise kohta. Siduva eelotsuse taotluse läbivaatamise eest tuleb tasuda füüsilisel isikul 3000 krooni riigilõivu. MTA-l on õigus keelduda eelotsuse tegemisest, kui maksustatava toimingu maksustamist reguleerivate õigusnormide kohaldamine on objektiivsetel asjaoludel selge, toiming on oletuslik või toimingu eesmärk on maksudest kõrvalehoidumine. Seega on maksumaksjal siduva eelotsuse taotlemine õigustatud eelkõige olukorras, kus tegemist on keerulise ning suuremahulise tehinguga. Muul juhul võib maksuhaldurilt küsida oma küsimusele (olukorda täpselt kirjeldades) kirjalikku vastust, mis ei ole aga maksuhalduri jaoks siduv (kuid võib maksumaksja vabastada intressi maksmise kohustusest).

Tulumaks

Resident

Tulumaksuga maksustamisel liigitatakse isikud residentideks ja mitteresidentideks. **Füüsiline isik on resident**, kui tema elukoht on Eestis või kui ta viibib Eestis 12 järjestikuse kalendrikuu jooksul vähemalt 183 päeval. Residentid on piiramatult maksukohustusega isikud, st **tulumaksuga maksustatakse nende tulu, mis on saadud** maksustamisperioodil nii Eestis kui ka väljaspool Eestit **kõikidest tuluallikatest**. **Mitteresident** on Eestis **piiratud maksukohustusega isik** – tema maksab tulumaksu üksnes Eesti tuluallika tuludelt ning sellekohased maksuobjektid on tulumaksuseaduses ammendavalt sätestatud.

Mitteresident

Tulumaksuga maksustamisel liigitab kehtiv tulumaksuseadus tulud aktiivseks ja passiivseks. **Aktiivse tulu** liigid on nt palgatulu (§13) ja ettevõtlustulu (§14). **Passiivne ehk kapitalitulu** on nt kasu vara võõrandamisest (§15), renditulu ja litsentsitasu (§16), intressitulu (§17) ja dividenditulu (§18). Aktiivne tulu maksustatakse peale tulumaksu ka sotsiaalmaksuga.

Aktiivne tulu
 Palgatulu
 Ettevõtlustulu
 Passiivne tulu
 Kasu vara
 võõrandamisest
 Renditulu
 Litsentsitasu
 Intressitulu
 Dividenditulu
 Tulumaksu-
 määr
 Tulumaksu-
 vaba tulu

Tulumaksuseaduse kohaselt on **tulumaksumäär** 2007. aastal 22%, mis langeb 1% võrra aastas kuni aastani 2011. Seega on tulumaksumäär 2008. aastal 21%, 2009. aastal 20%, 2010. aastal 19% ja 2011. aastal 18%. **Tulumaksuvaba tulu** on 2007. aastal 2000 krooni kalendrikuus (24 000 aastas) ning alates 2008. aastast 2250 krooni kalendrikuus (edaspidi 2009. aastal 2500 ja 2010. aastal 2750 krooni ning alates 2011. aastast on see 3000 krooni kalendrikuus). Füüsilise isiku tulumaksu

maksustamisperiood on kalendriaasta (ajavahemik, mis algab 1. jaanuaril ja lõpeb sama aasta 31. detsembril).

Tulumaksuga maksustatakse residendist füüsilise isiku kogu tulu. Erinevate tululiikide maksustamise osas on tulumaksuseaduses erisätted:

- 1) palgatulu (§13);
- 2) ettevõtlustulu (§14);
- 3) kasu vara võõrandamisest (§15);
- 4) renditulu ja litsentsitasud (§16);
- 5) intressid (§17);
- 6) dividendid (§18);
- 7) elatis, pensionid, stipendiumid, toetused, preemiad, loteriivõidud (§19);
- 8) kindlustushüvitised ja väljamaksed pensionifondist (§-d 20, 201 ja 21);
- 9) madala maksumääraga territooriumil asuva juriidilise isiku tulu (§22).

Ülaltoodud väljamaksete tulumaksuga maksustamisel on tulumaksuseaduses sätestatud hulk **erandeid**. Samuti on erisused tulumaksu tasumise viisides. Palgatulu puhul peab tööandja maksu kinni jooksvalt (väljamakse tegemisel). Füüsilisest isikust ettevõtja arvestab ning deklareerib ettevõtlustulu ning tasub avansiliselt nii tulu- kui ka sotsiaalmaksu, lõpliku maksukohustuse määrab maksu- ja tolliamet deklareeritud andmete põhjal maksuteates. Osa kapitalitulu liikide puhul on võimalikud mõlemad variandid: tulumaks peetakse kinni või maksab tulu saaja selle ise (nt renditulu). Kui väljamakse tegija kvalifitseerub tulumaksu kinnipidajaks, siis täidab maksukohustuse väljamakse arvelt tema. Muul juhul deklareerib füüsiline isik renditulu ning tulumaksu summa määrab maksu- ja tolliamet maksuteates. Kasu vara võõrandamisest deklareerib aga isik ise ning tulumaks tasutakse maksuteate alusel.

Tuleb silmas pidada, et juhul, kui tulu ei kvalifitseeru ühegi eelnevas loetelus toodud tulu alla, siis maksustatakse see üldreegli alusel – maksustatakse residendist füüsilise isiku kogu tulu (§12 lg 1 preambula).

Palgatulu puhul kasutatakse tihti mõisteid bruto- ja netopalk. **Brutopalgana** mõistetakse palgasummat, millelt tööandja ei ole

**Maksustamis-
periood**

Brutopalk

Netopalk

veel tulusaaja eest makstavaid makse kinni pidanud (tulumaks, töötuskindlustusmaks osa 0,6% ja kohustusliku kogumispensioniga liitunute² makse 2%) ja mille summalt maksab väljamakse tegija lisaks sotsiaalmaksu 33% ja tööandja töötuskindlustusmaks osa 0,3%. **Netopalk** on seevastu palgasumma, millest on maksukohustused maha arvestatud, seega saab töötaja kätte netopalka.

Näide. Inimene võetakse tööle brutopalgaga 10 000 krooni. Isik on liitunud kohustusliku kogumispensioniga ja esitanud töökohas avalduse maksuvaba tulu rakendamiseks. Töötaja netopalka arvutamiseks peab tööandja töötaja brutopalgast lahutama sundkindlustusmaksed – töötuskindlustuse makse osa (0,6% brutopalgast ehk 60 krooni) ja kohustusliku kogumispensionimakse (2% brutopalgast ehk 200 krooni). Seejärel tuleb tööandjal maksuvaba tulu (2000 krooni) ning juba maha arvatud sundkindlustusmaksed (200 + 60, kokku 260 krooni) arvestades kinni pidada tulumaks (2007. a 22% 7740-st on 1702,80 krooni). Seega saab töötaja kätte (10 000 – 60 – 200 – 1702,80) 8037,20 krooni. Samas ei tohi ära unustada, et tööandja peab brutosummalt tasuma riigile sotsiaalmaksu (33% brutosummalt ehk 3300 krooni) ja tööandja töötuskindlustuse makse osa (0,3% brutosummalt ehk 30 krooni). Seega on tööandja palgakulu kokku 13 330 krooni.

Mahaarvamised

Füüsilise isiku tulust tehtavad mahaarvamised

Tulust tehtavad mahaarvamised võib jagada kaheks:

- 1) füüsilise isiku kohustuslikud maksed (kinnipeetud elatis, töötuskindlustuse makse, kohustusliku kogumispensionimakse);
- 2) maksusoodustused, mille mahaarvamise õigus on jäetud füüsilisele isikule (eluasemelaenu intressid, koolituskulud, kingitused, annetused, täiendava kogumispensionimaksed).

Mahaarvamiseõiguse kasutamiseks peab isikul olema vajalikus suuruses maksustatav tulu. Mahaarvatavad kulud tuleb mahaarvamiseks tuludeklaratsioonis kajastada ja neid **kulusid peab saama dokumentaalselt tõendada.**

² Isikud, kes on sündinud 1983. a või hiljem, muutuvad 18-aastaseks saamisel automaatselt kogumispensionide seaduse mõistes kohustatud isikuteks. Maksekohustus tekib 18-aastaseks saamisele järgneva aasta 1. jaanuaril.

Millistelt väljamaksetelt on kohustatud tasuma (kinni pidama) tulumaksu füüsilise isiku eest väljamakse tegija? Millal peab füüsiline isik tulumaksu ise tasuma?

Enamike füüsilistele isikutele tehtavate väljamaksete puhul täidetakse tulumaksukohustus **maksu kinnipidamise teel**. Kinnipidamist ei saa rakendada füüsilise isiku ettevõtlustulu ja vara võõrandamisel saadud kasu korral. Seejuures lubatakse nendest tuludest teha mahaarvamisi (tulumaksuseaduse §-d 32–35 ja 37). Renditasudelt ja litsentsitasudelt peetakse teatud juhul tulumaks kinni, kuid tulu saaja võib neid soovi korral deklareerida ka ettevõtlustuluna (tulu saajal on sellisel juhul võimalus teha tulust mahaarvamisi, kuid samal ajal peab ta arvestama sotsiaalmaksu tasumise kohustuse tekkimisega ja kohustusega registreerida ennast füüsilisest isikust ettevõtjaks) ning täita maksukohustus ise.

Kui füüsiline isik saab tulu selliselt isikult, kellel ei ole maksu kinnipidaja kohustusi (nt teine füüsiline isik, kes ei ole ettevõtja) või ei peeta tulumaksu muul alusel kinni, siis peab füüsiline isik tulumaksukohustuse ise deklareerima ja tasuma. Tulumaksukohustuse arvutab deklaratsiooni alusel maksu- ja tolliamet, kes koostab maksukohustuse kohta ka sellekohase maksuteate. **Ettevõtlusega mittetegelev füüsiline isik ei pea ise deklareerima ega tasuma sotsiaalmaksu, töötuskindlustusmaksu ega kogumispensioni makset.** Need maksukohustused täidab tööandja.

Mida peab füüsiline isik maksuvaba tulu arvestamiseks tegema?

Maksuvaba tulu mahaarvamiseks peab isik esitama tulumaksu kinnipidajale (nt tööandja) kirjaliku avalduse. Seejuures saab **maksuvaba tulu maha arvata ainult ühe tööandja juures**. Maksuvaba tulu arvestatakse seejuures nii palgatulu puhul kui ka muu võlaõigusliku teenuse osutamise lepingu, üüri ja renditasu ning pensioni, vanemahüvitise jm väljamaksete puhul.

Mis on ettevõtlustulu ja mida ma pean selle saamisel silmas pidama?

Ettevõtlustulu on ettevõtlusest saadud sissetulek. Ettevõtlus on isiku iseseisev majandus- või kutsetegevus, mille eesmärk on tulu saamine kauba tootmisest, müümisest või vahendamisest, teenuse osutamisest või muust tegevusest, kaasa arvatud loominguline või teaduslik tegevus. Enne ettevõtlusega tegelemise alustamist on füüsilisel isikul kohustus registreerida ennast

Maksu kinnipidamise

Maksuvaba tulu

Ettevõtlustulu

äriregistris või maksu- ja tolliameti piirkondlikus struktuuriüksuses füüsilisest isikust ettevõtjana.

Ettevõtlustulu maksustamisel peab arvestama, et tulu teenimiseks tehtud kulud arvatakse lõpliku maksukohustuse leidmiseks ettevõtlustulust maha. Mahaarvatavad kulud peavad olema dokumentaalselt tõendatud.

Ettevõtlustulu maksustatakse nii tulu- kui ka sotsiaalmaksuga. Kui ettevõtja on liitunud kohustusliku kogumispensioni süsteemiga, siis peab maksma ka kogumispensioni makset, kuid töötuskindlustusmaksleid ettevõtlustulult ei maksta.

Füüsilise isiku tulumaks vara võõrandamisest saadud kasult

Tulumaksuga maksustatakse kasu võõrandatava ja varaliselt hinnatava eseme või muu varalise õiguse **müügist või vahetamisest**. Oluline on seejuures, et tulumaksuga ei maksustata mitte kogu müüdava asja hinda, vaid üksnes müügist saadud kasu. **Kasu** on vara müügihinna ja soetamismaksumuse vahe. **Soetamismaksumus** sisaldab kõiki dokumentaalselt tõendatud kulusid, mida isik on vara omandamiseks ning selle parendamiseks ja täiendamiseks teinud, sealhulgas makstud komisjonitasusid ja lõivusid. Müügi või vahetamisega otseselt seotud kulud arvatakse samuti tulemist maha. Kui vara müügist saadakse kahju, siis maksukohustust ei teki. Kui kahju tekib **väärtpaberite võõrandamisel**, siis saab kahju maha arvata tulevastel perioodidel tekkivast väärtpaberi võõrandamisel saadavast kasust.

Millist kasu ei maksustata tulumaksuga?

Tulumaksuga ei maksusta näiteks füüsilise isiku³:

- 1) vastuvõetud pärandvara;
- 2) omandireformi käigus tagastatud vara;
- 3) tulu omandireformi käigus tagastatud maa võõrandamisest;
- 4) sundvõõranditasu ja hüvitisi sundvõõrandamisel;
- 5) teiselt inimeselt või residendist juriidiliselt isikult saadud kingitusi ja annetusi;
- 6) kindlustuslepingu alusel saadud kindlustushüvitisi;

³ NB, loetelu ei ole ammendav.

Müümine

Vahetamine

Kasu

Soetamis-
maksumus

Väärtpaber

- 7) tulu isiklikus tarbimises oleva vallasasja võõrandamisest;
- 8) suvila kui vallasasja müüki, kui see on olnud omanduses üle 2 aasta;
- 9) kasu kinnisasja (nt korteriomandi) või ehitise müügist, kui müüja kasutas eluruumi enne müüki oma alalise või peamise elukohana jne.

Füüsiline isik saadud kingitustelt tulumaksu tasuma ega kingitusi deklareerima ei pea

Tuludeklaratsioon

Tuludeklaratsioon on maksuhaldurile esitatav dokument, kuhu märgitakse üles kõik eelmise kalendriaasta jooksul teenitud tulud ja neilt makstud tulumaks. Maksu- ja tolliamet täidab tema käsutuses olevate andmete põhjal füüsilise isiku deklaratsiooni ning teeb **eeltäidetud deklaratsiooni** maksumaksjale kättesaadavaks. Asjaomast deklaratsiooni võib isik õigsuse korral aktsepteerida või vajaduse korral korrigeerida ja esitada täiendatud deklaratsiooni. Tuludeklaratsioon tuleb esitada eelkõige täiendava tulumaksu tasumiseks ning maksusoodustuste või mahaarvamiste rakendamiseks ning muul juhul seda ei esitata.

Tuludeklaratsiooni ei pea residendist füüsiline isik esitama kui:

- 1) tema tulu ei ületanud maksuvaba tulu määra (2007. a 24 000 kr aastas) koos täiendava maksuvaba tuluga pensioni puhul (2007. a 36 000 kr aastas) ning tööõnnetus- või kutsehaigushüvitisega (täiendavalt kuni 12 000 kr aastas);
- 2) kelle maksustamisperioodi tulult ei ole vaja täiendavalt tulumaksu tasuda (v.a FIE ja maksustamisperioodil väärt-pabereid võõrandanud isik, kes soovib võõrandamisest saadud kahju edasi kanda järgmistele maksustamisperioodidele⁴.)

⁴ Enammakstud tulumaksu tagasisaamiseks tuleks tuludeklaratsioon esitada juhul, kui tasult on küll tulumaks kinni peetud, kuid ilma maksuvaba tulu arvesse võtmata.

Tuludeklaratsioon

Eeltäidetud deklaratsioon

Juurdemakse

Tagasimakse

Abikaasa

Vabaabielu

Deklaratsiooni peab aga kindlasti esitama isik, kelle välismaal teenitud tulu on tulumaksuseaduse järgi maksuvaba (vt „Välisriigid ja tulumaks“), samuti isik, kes on saanud välisriigist dividende, mida Eestis ei maksustata või kes on saanud sellist tulu, mida välislepingu kohaselt Eestis ei maksustata.

Silmas tuleb pidada, et kui väljamaksetelt ei ole tulumaksu kinni peetud või kinnipeetud tulumaksu summa on väiksem seaduses ettenähtust, on füüsiline isik kohustatud esitama tuludeklaratsiooni. Tuludeklaratsioon esitatakse maksu- ja tolliameti piirkondlikule struktuuriüksusele hiljemalt maksustamisperiodile järgneva aasta 31. märtsiks. Maksu- ja tolliameti e-teenuse vahendusel on tuludeklaratsiooni võimalik esitada alates maksustamisperiodile järgneva aasta 15. veebruarist.

Tuludeklaratsiooni alusel väljastab maksuhaldur vajaduse korral füüsilisele isikule maksuteate juurde- või tagasimakse kohta, näidates selles ka maksuhalduri pangakonto andmed ja raha ülekandmisel märgitava viitenumbri. Juurdemakse või tagasimakse tuleb üldjuhul teha 1. juuliks. Füüsiline isik, kes deklareeris ettevõtlustulu või kasu vara võõrandamisest, on kohustatud tasuma talle saadetud maksuteates näidatud juurdemakse hiljemalt maksustamisperiodile järgneva kalendriaasta 1. oktoobriks. Samaks ajaks tagastatakse ka enamakstud maksusumma maksumaksjale.

Tuludeklaratsiooni saavad **seaduslikud abikaasad** esitada ühiselt. **Vabaabielus** elavad isikud ühist tuludeklaratsiooni esitada ei saa, samuti ei saa ühist tuludeklaratsiooni esitada, kui abielu on lahutatud maksustamisperiodil. Ühise deklaratsiooni **esitamine on kasulik** näiteks siis, kui ühel abikaasadest on sisetulek liialt väike kõikide tulumaksuseadusest tulenevate mahaarvamiste tegemiseks. Sellisel juhul saavad abikaasad tulust tehtavaid mahaarvamisi ja oma tulu summeerida, seega efektiivsemalt maksusoodustusi kasutada ja rohkem tulumaksu tagasi taotleda.

Tuludeklaratsiooni saavad seaduslikud abikaasad esitada ühiselt

Välisriigid ja tulumaks

Kui füüsiline isik saab välisriigis töötamise eest töötasu, siis ei maksustata seda tulu Eestis **tulumaksuga**, kui on **täidetud korraga** kõik alljärgnevad tingimused:

- 1) isik on viibinud töötamise eesmärgil välisriigis vähemalt 183 päeval 12 järjestikuse kalendrikuu jooksul;
- 2) välisriigis on nimetatud tulu olnud isiku maksustatav tulu ning see on dokumentaalselt tõendatud ja tõendil on näidatud tulumaksu summa (ka siis, kui summa on null).

Teistel juhtudel liidetakse kõik välisriikides saadud tulud isiku maksustatavale tulule ning tasumisele kuuluvast tulumaksust arvatakse maha nimetatud tuludest välismaal tasutud või kinnipeetud tulumaks. Kui välisriigis saadud tulult arvatud Eesti tulumaks on suurem välisriigis tasutud tulumaksust, siis on isik kohustatud Eestis tulumaksuna tasuma välisriigi tulumaksu ja Eesti tulumaksu vahe.

Maha arvatakse ka välisriigis tasutud sotsiaalkindlustusmaksed, kui nende tasumine oli kohustuslik. Kui selline väljamakse on tasutud Eestis tulumaksuga mittemaksustatava tulu arvel, siis seda maha ei arvata.

Küsimused füüsilise isiku tulumaksu kohta

Kas ajateenija toetus on tulumaksustatav tulu?

Tulumaksuga **ei maksustata** seaduse alusel makstavat ajateenija toetust, kaasa arvatud ajateenistusest vabastamisel makstavat ühekordset toetust.

Kas töötutoetust maksustatakse tulumaksuga?

Töötutoetust tulumaksuga **ei maksustata**.

Kas riigi makstavat rahalist toetust peab arvestama kui maksustatavat tulu ja selle pealt tulumaksu maksma?

Toetusi, mida saadakse seaduse alusel, üldjuhul tulumaksuga **ei maksustata**.

Kas kuriteoohvrile makstavatelt hüvitistelt tuleb tulumaksu maksta?

Kuriteoohvritele seaduse alusel makstavaid hüvitisi tulumaksuga **ei maksustata**.

Ajateenija
toetus

Töötutoetus

Toetus

Kuriteoohvrile
makstav
hüvitis

Stipendium***Kas ülikoolis makstavalt stipendiumilt tuleb tulumaksu maksta?***

Seaduse alusel või riigieelarvest makstavaid stipendiume tulumaksuga **ei maksustata**. Samuti ei maksustata stipendiumi, mida ülikool maksab selles ülikoolis õppijale.

Pensionär***Kuidas maksustatakse pension?***

Pension on maksustatav tulu, kuid Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigi seaduse alusel makstavat pensioni, nimetatud riigi õigusaktides sätestatud kohustuslikku kogumispensioni või tulenevalt sotsiaalkindlustuslepingust pensioni saava residendist füüsilise isiku tulust arvatakse täiendavalt maha maksuvaba tulu nimetatud pensionide summa ulatuses, kuid mitte rohkem kui 36 000 krooni maksustamisperiodil. Lisaks on pensionäril võimalik iga-aastast maksuvaba tulu osa rakendada (2007. a 24 000 kr aastas). Tähelepanu väärib asjaolu, et pensioniametil on õigus üldine maksuvaba tulu (24 000 kr aastas) pensioni väljamakselt maha arvata ainult pensionäri isikliku kirjaliku avalduse alusel. Seega, kui mittetöötav pensionär sellist avaldust esitanud ei ole, siis on pensioniamet kohustatud ka 3000 krooni ületavalt pensioni summal tulumaksu kinni pidama ning tulumaksu tagastamiseks esitab sellisel juhul pensionär tuludeklaratsiooni. Kui pension ületab nii maksuvaba tulu kui ka täiendava mahaarvamise pensioni puhul, kuid tulumaks on sellelt korrektselt kinni peetud, siis tuludeklaratsiooni ei esitata (vt „Tuludeklaratsioon“).

Täiendav maksuvabastus***Mul on kolm alaealist last. Kas täiendavat maksuvabastust (2007. aastal 24 000 krooni) saab iga lapse kohta või saab kasutada ainult ühte lisamaksuvabastust?***

Lapse üks vanem, eestkostja või muu last ülalpidav isik, kes peab üleval kahte või enam alaealist last, võib **alates teisest lapsest** maksustamisperiodi tulust maha arvata täiendava maksuvaba tulu **iga kuni 17aastase lapse kohta**. Seega ei saa seda soodustust rakendada esimese lapse puhul, küll aga alates teisest lapsest. Seega on teie maksuvaba tulu suurus koos teie enda osaga kokku 72 000 krooni (3 × 24 000). Maksusoodustuse kasutamiseks peab esitama tuludeklaratsiooni. 1. jaanuaril 2008. a jõustuv tulumaksuseaduse redaktsioon võimaldab 2009. a esitatavas deklaratsioonis juba alates esimesest lapsest täiendavat maksuvaba tulu rakendada.

Kingitus***Kas sugulaste kingitud auto tuleb deklareerida?***

Füüsiline isik **ei pea** saadud kingitustelt tulumaksu tasuma ega kingitusi deklareerima.

Pärisin sugulaselt eluruumi, mille müüsin hiljem maha. Kas ma pean saadud kasult maksma tulumaksu?

Maksudohustus sõltub sellest, kuidas on päranduseks saadud eluruumi kasutatud. **Kui päritud eluruumi kasutati kuni müümiseni oma alalise või peamise elukohana**, siis saadud kasu tulumaksuga ei maksustata. Kasutamise ajaline kestus ei ole seejuures oluline (v.a suvila ja aiamaja korral, mis peab olema olnud isiku omandis 2 aastat). Muul juhul maksustatakse. Seejuures on pärimise teel saadud vara soetamismaksumus 0, kuna kulutusi vara soetamiseks ei ole tehtud (v.a kui nt ümberregistreerimisega kaasnesid mingid kulud, nt notaritasu või riigilõiv).

Mulle on tagastatud omandireformi käigus maa. Kas maa müügist saadud tulult tuleb maksta tulumaksu?

Omandireformi käigus tagastatud maa võõrandamisest saadud kasu on **maksuvaba**.

Kas sõiduauto müügist saadav kasu maksustatakse tulumaksuga?

Kui kasutatud sõiduauto oli **isiklikus tarbimises** (st ei kasutatud nt ettevõtlustulu saamiseks), siis auto müügist saadud kasult **tulumaksu ei maksta**.

Olen õppurina võtnud õppelaenu ja maksnud õppelaenu intressid aasta lõpus. Kas ma saan nende pealt tulumaksu tagasi, kui ma esitan tuludeklaratsiooni, kuigi ma tööl pole käinud?

Kui isikul maksustatavat tulu ei olnud, siis tehtud kulutustelt (nt õppelaenu intressid) ta tulumaksu tagasi ei saa, sest tulumaksu tagasisaamise eelduseks on tulumaksu maksmine riigile. Samas on teisel isikul, nt vanemal või ülalpidajal õigus maksustamisperioodi tulust maha arvata maksustamisperioodil tasutud **alla 26 aasta vanuse ülalpeetava koolituskulud** või ühe alla 26 aasta vanuse Eesti alalise elaniku koolituskulud (sh õppelaenu intressid). **Maha saab arvata koolituskulud**, mis on kantud õppimise eest:

- 1) riigi või kohaliku omavalitsusüksuse haridusasutuses;
 - 2) avalik-õiguslikus ülikoolis;
 - 3) koolitusluba omavas erakoolis;
 - 4) samaväärses välismaa õppeasutuses.
- (Vt ka abikaasade ühise deklaratsiooni kohta käivat „Tuludeklaratsioon“).

Eluruum

Omandireform

Maa

Sõiduauto

Koolituskulud

Koolitusluba	<p>Käisin autokoolis ja tasusin ise kulud. Kas saan need kulud oma tulust maha arvata?</p> <p>Kui koolitajal oli koolitusluba, siis võib sellised kulud oma tulust maha arvata.</p>
Elatis	<p>Kui maksan oma naisele elatist (nn alimendid), kas saan siis need oma maksustatavast tulust maha arvata?</p> <p>Füüsilisel isikul on õigus maksustamisperioodi tulust maha arvata elatis, mille ta on maksustamisperioodil füüsilisele isikule maksnud, kui elatist makstakse kohtuotsuse, kohtumäärusega kinnitatud kokkuleppe või pooltevahelise notariaalselt kinnitatud kokkuleppe alusel. Sellisel juhul maksab elatise saaja elatiselt ise tulumaksu (tulumaksu peab väljamakse tegija kinni). Kui elatist makstakse teistsuguse pooltevahelise kokkuleppe alusel, siis ei saa elatise maksja neid oma tulust maha arvata ja seega pole see ka elatise saaja jaoks maksustatav tulu.</p>
Üürile andmine	<p>Üürisin suvel oma korterit välja. Kas saadud tulult peab maksma tulumaksu?</p>
Rendile andmine	<p>Jah, tulumaksuga maksustatakse tulu kinnis- või vallasasja või selle osa üürile või rendile andmisest. Rentniku või üürniku asja kasutamisel tekkinud kulude hüvitamisel vastavat hüvitise osa tuluks ei peeta (nt elektri või vee eest tasu maksmine). Sellised kokkulepped peaksid sisalduma lepingus.</p>
Hoiuseintress	<p>Sain pangast oma arveldusarvelt intresse, kas need tuleb deklareerida?</p>
Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigi krediitiasutuselt (nt pank) saadud hoiuseintresse tulumaksuga ei maksustata ega deklareerita. Seevastu maksustatakse tulumaksuga kõik laenudelt, väärt-paberitelt või muudelt võlakohustustelt saadud intressid.	
Eluasemelaenu intress	<p>Kas ma saan maha arvata oma eluaseme ostuks või laiendamiseks või rekonstrueerimiseks võetud laenu intressid?</p> <p>Füüsiline isik saab oma tulust maha arvata endale eluaseme soetamiseks (st nii ostmiseks kui ka ehitamiseks) võetud laenu intressid, samuti nn rekonstrueerimiseks võetud laenult tasutud intressid, kui ehitus püstitatakse, laiendatakse ja rekonstrueeritakse ehitusloa või ehitusprojekti alusel. Seega on mahaarvamise tingimuseks ehitusloa või ehitusprojekti olemasolu. Mahaarvatavate intresside summa ei tohi ületada 50 000 kr või üle 50%</p>

maksumaksja sama maksustamisperioodi tulust, millest on tehtud ettevõtlusega seotud mahaarvamised.

Maamaks

Maamaks on maa maksustamishinnast lähtuv maks, millega maksustatakse maad . Maamaksu maksab üks alltoodud isikutest:

- 1) maa omanik (v.a kui maa on koormatud hoonestusõiguse või kasutusvaldajaga);
- 2) kui maakasutus ei ole maareformi seadusega ettenähtud korras ümber vormistatud, siis maa kasutaja;
- 3) hoonestaja;
- 4) kasutusvaldaja.

Maamaksukohustuse tekkimiseks peavad olema täidetud kolm tingimust:

- 1) maatükile on määratud maksustamishind ning sellekohane haldusakt on isikule kätte toimetatud;
- 2) kohalik omavalitsusüksus on kehtestanud maksumäära ning
- 3) maksuhalduri piirkondlik struktuuriüksus on saatnud maksumaksjale maksuteate.

Maksumaksja peab maamaksu tasuma maksuteate alusel 1/3 suuruste osadena **15. aprilliks, 15. juuliks ja 15. oktoobriks**. Maksumäärad võivad olla kehtestatud olenevalt kohalikest omavalitsusüksusest vahemikus 0,1% kuni 2,5% maa maksustamishinnast aastas (haritava maa ja loodusliku rohumaa maamaksu määr on vahemikus 0,1–2,0%). **Maksumäära kehtestab kohaliku omavalitsuse volikogu** hiljemalt maksustamisaasta 31. jaanuariks (kui selleks ajaks ei ole maksumäära kehtestatud, siis rakendatakse eelmise aasta määra). Maksumaksjad, kes ei ole maamaksuteadet 15. aprilliks kätte saanud, on kohustatud sellest 30 päeva jooksul teavitama maa asukohajärgset maksuhalduri piirkondlikku struktuuriüksust. Kui maa omanik või kasutaja vahetub jooksva aastal enne 1. juulit, siis tekib uuel omanikul või kasutajal maksukohustus 1. juulist. Kui aga pärast esimest juulit, siis lasub terve aasta maksukohustus endisel omanikul või kasutajal.

Kohalik omavalitsus võib teatud tingimustel vabastada maamaksust pensioni saaja tema kasutuses olevalt elamumaalt linnas

Maamaks

Maksustamishind

Maksumäär

Maksuteade

kuni 0,1 ha või vallas kuni 1,0 ha ulatuses ning represseeritu ja represseerituga võrdsustatud isiku tema kasutuses oleva elamumaa osas. Isiku taotluse vaatab isiku kirjaliku avalduse alusel läbi ja otsustab valla- või linnavalitsus volikogu kehtestatud ulatuses ja korras.

Ülevaate koostamisel kasutatud kirjandus

1. Lasse Lehis, Martin Huberg, Madis Uusorg. 2007. Eesti maksuseadused koos rakendusaktidega. Tartu: OÜ Casus.
2. Maksu- ja tolliamet: korduma kippuvad küsimused. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.emta.ee/?id=3168>.

Kust on võimalik saada lisainformatsiooni?

Maksualast teavet füüsiliste isikute maksustamise kohta saab maksu- ja tolliameti telefoninumbri 8800 811 ja e-posti aadressilt fyysisik@emta.ee (maamaksu kohta saab infot telefoninumbri 8800 816 või e-posti aadressilt maa@emta.ee). Üldinfot saab numbrilt 1811.

Lisainfo, nagu maksuhalduri tulukontode numbrid, deklaratsioonivormid, õigusaktide kommentaarid, korduma kippuvad küsimused jms, on kättesaadav maksu- ja tolliameti kodulehel: <http://www.emta.ee>

Maksu- ja tolliameti keskuse aadress:
Narva mnt 9j, 15176 Tallinn
telefon 683 5700
faks 683 5709
e-post emta@emta.ee

Samuti leiab maksualast teavet rahandusministeeriumi kodulehelt: <http://www.fin.ee>

Suur-Ameerika 1, Tallinn 15006
telefon 611 3558
faks 696 6810
e-post info@fin.ee

Maksuõigusaktid on kättesaadavad kodulehelt <https://www.riigiteataja.ee>

Olulisemad maksuõigusaktid füüsilisele isikule on:

1. tulumaksuseadus;
2. maksukorralduse seadus;

3. maamaksuseadus;
4. sotsiaalmaksuseadus;
5. töötuskindlustuse seadus;
6. kogumispensionide seadus;
7. kohalike maksude seadus.

Mittetulundusühingu Eesti Maksumaksjate Liit kohta saab teavet kodulehelt <http://www.maksumaksjad.ee>

Maksumaksjate Liit annab oma liikmetele tasuta õigusabi (sealhulgas õigusabi maksuhalduri haldusakti ja toimingu vaidlustamisel).

MTÜ Eesti Maksumaksjate Liit
Ahtri 6a 10151 TALLINN
telefon 626 4190
faks 626 4199
e-post info@maksumaksjad.ee

Riigi õigusabi

Riigi õigusabi

Õigusriiki iseloomustab muu hulgas võimalus õigusprobleemide korral kohtusse pöörduda. Üksnes sellest jääb siiski väheks – enamik inimesi ei tunne seadusi nii hästi, et end ise kohtus esindada, advokaadi palkamine aga on kallid. Siin tuleb appi riik, kes võimaldab õigusabi saada ka neil, kellele advokaadi palkamine üle jõu käib.

Riigi õigusabi antakse kohtuasjade ajamiseks ja õigusnõustamiseks (sh dokumentide koostamiseks) nii tsiviil-, haldus- kui ka kriminaalasjades. Sisuliselt tähendab see võimalust senisest enam saada advokaadilt kvaliteetset õigusabi.

Riigi õigusabi antakse makseraskustes inimesele:

- tsiviil-, kriminaal- ja halduskohtumenetluses ning kohtulikus väärteomenetluses;
- kohtueelses menetluses, täitemenetluses ja haldusmenetluses;
- õigusdokumendi koostamiseks ja muuks õigusalaseks nõustamiseks või esindamiseks.

Et riigi pakutava õigusabi kvaliteet oleks tagatud, osutavad riigi õigusabi üksnes advokaadid. Samuti on advokaadibürood kohustatud riigi õigusabi saamise kohta selgitusi andma ilma selle eest tasu võtmata.

Riigi õigusabi on riigi kulul õigusteenuse osutamine, mis ei tähenda siiski tingimata tasuta teenust. Pigem võib seda võrrelda protsendita laenuga: esialgu maksab õigusteenuse eest riik, kuid on võimalik, et teil tuleb hiljem riigi õigusabi kulud osaliselt või täielikult hüvitada.

Riigi õigusabi ei anta, kui olete ise võimeline oma õigusi kaitsma või teil on piisavalt vara ja sissetulekuid õigusabikulude tasumiseks, samuti äriavaldluse või mittevaralise kahju hüvitamise korral ja muudel **riigi õigusabi seaduse** §-s 7 loetletud juhtudel (seaduse leiab seaduste andmebaasist www.riigiteataja.ee).

Riigi õigusabi ei anta

Kuidas taotleda riigi õigusabi?

1. Otsustage, kas vajate riigi õigusabi

Riigi õigusabi on mõtet taotleda, kui:

- 1) te vajate õigusnõu või kohtus esindamist, sest teil on tõsine õiguslik probleem, ning te ei ise suuda oma õigusi selles asjas kaitsta;
- 2) vajalik õigusabi maksab eeldatavalt rohkem kui teie kahe kuu sissetulek, millest on maha arvatud maksud, sünd-kindlustuse maksed ja ülalpidamiskohustuse täitmiseks vajalik summa;
- 3) teil pole õigusteenuse eest tasumiseks raha või ei jääks pärast õigusteenuse eest maksmist enam piisavalt raha toimetulekuks (nt eluasemekulude ja toidu jaoks) ning samuti ei ole teil vara, mida müües saaksite õigusteenuste eest ise tasuda (varana ei arvestata eluruumi ja vajalikku sõiduvahendit).

2. Täitke riigi õigusabi taotlus

Riigi õigusabi saamiseks tuleb esitada

- eestikeelne kirjalik taotlus;
- teatis oma majandusliku seisundi kohta.

Nii taotluse kui ka teatise näidisvorme saab kohtutest, advokaadibüroodest ning justiitsministeeriumi kodulehelt www.just.ee.

Võimaluse korral lisage teatise juurde ka muud tõendid, mis teie majanduslikku seisundit iseloomustavad (nt tõend töötü abiraha või sotsiaaltoetuste saamise kohta vms). Kui teil on olemas eelnev kokkulepe advokaadiga teie esindamiseks, lisage taotlusele advokaadi nõusoleku kinnitus.

3. Tasuge riigilõiv

Kui taotlete riigi õigusabi väljaspool kohtumenetlust ja te pole kriminaalmenetluses kahtlustatav, peate taotluse esitamise eest maksa riigilõivu 200 krooni. Muudel juhtudel riigilõivu maksuma ei pea.

Riigilõivu saab tasuda konkreetse kohtu arvelduskontole, mille saate kohtust või kohtu kodulehelt (leiate www.just.ee).

4. Esitage kohtule õigusabi taotlus

- Tsiviilasja kohtueelses menetluses, haldusmenetluses või väärteoasja kohtuvälises menetluses, õigusdokumendi

Õigusabi
taotlus

Riigilõiv

koostamisena või muu õiguslase nõustamise või esindamiseks õigusabi soovides tuleb taotlus esitada maa-kohtule, mille tööpiirkonnas te elate või kus õigusteenust eeldatavalt osutatakse.

- (Hagi)avalduse või halduskohtumenetluses või väärteoasja menetluses kaebuse koostamisel õigusabi saamiseks esitage taotlus kohtule, mille pädevusse asi kuulub.
- Menetlusosalisena tsiviil-, haldus- või väärteoasja kohtumenetluses peate taotluse esitama kohtule, mis asja menetleb.
- Kriminaalmenetluses kannatanuna või tsiviilkostjana – riigi õigusabi osutamise otsustab asja menetlev kohus või kriminaalasja kohtueelses menetluses maakohus, mille pädevuses on kriminaalasja menetleda.
- Kui soovite vaidlustada kohtus kohtutäituri otsust ning soovite, et kohtumenetluses esindaks teid advokaat, tuleb teil esitada riigi õigusabi taotlus maakohtule, mille tööpiirkonnas kohtutäituri büroo asub. Soovi korral saate valida enne riigi õigusabi taotluse esitamist advokaadi, kes abistab teid kohtule kaebuse koostamisel. Riigi õigusabi taotluse rahuldamisel maksab riik teie eest advokaadikulud.

Kohus

5. Kohus otsustab riigi õigusabi andmise

Kui kohus rahuldab õigusabi taotluse, määrab ta teile õigusabi osutava advokaadi. Kui te olete juba advokaadiga teie esindamise asjus kokku leppinud, määrab kohus sellesama advokaadi.

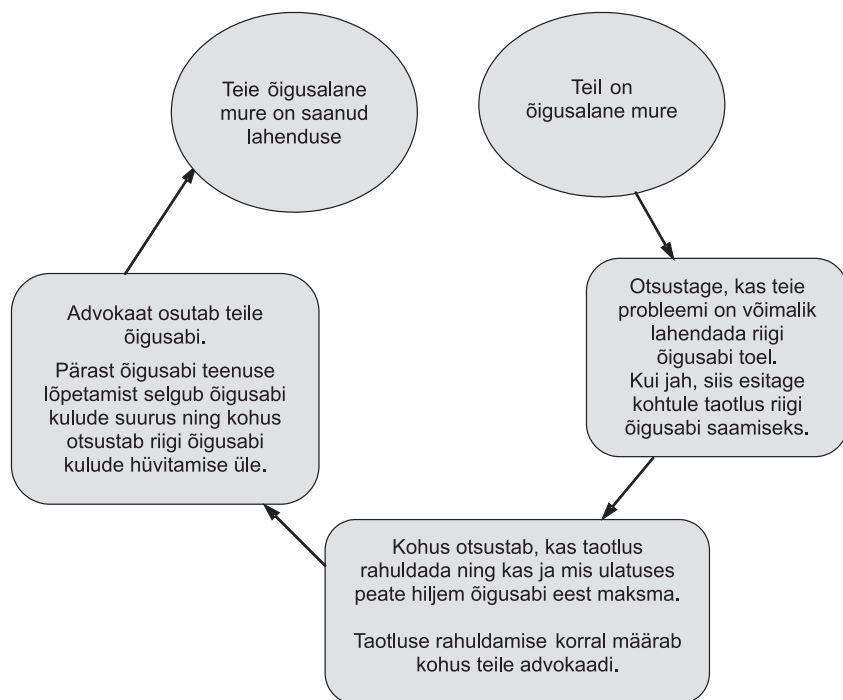
Samuti otsustab kohus, kas peate hiljem riigi õigusabi kulud riigile tagasi maksma või ei. Kui peate, siis määrab kohus, kas kuludest tuleb maksta mingi osa või kõik kulud.

Advokaat

6. Pöörduge advokaadi poole

Pöörduge teile kohtu määratud advokaadi poole, kes seejärel osutab teile õigusabi teenust.

Lisateavet riigi õigusabi kohta leiab ka justiitsministeeriumi kodulehelt www.just.ee, täpsemat teavet riigi õigusabi seaduse kohta saab seaduste andmebaasist www.riigiteataja.ee.

Kaupleja
Isiklik
tarbimine
Tarbija
Kaup
Teenus
Tarbija-
kaitseamet

Tarbijakaitse

Tarbijaõigused

Kui osta mingi toode või teenus kauplejalt isiklikuks tarbimiseks, käitatakse tarbijana ja rakendub tarbijakaitseseadus. Harilikult jäävad tarbijad ostetud kaupade ja teenustega rahule, vahel aga juhtub, et ostud ei ole kvaliteetsed või ei vasta lubatud tingimustele. Probleeme on kergem lahendada, kui teatakse oma õigusi. Kui kauplejaga ei õnnestu tekkinud probleemile lahendust leida, võib abi saamiseks pöörduda tarbijakaitseametisse. Tarbijakaitse ülesanne on turusuhetes nõrgema poole ehk tarbija huvide esindamine. Tehinguid, mis sõlmitakse kahe juriidilise isiku või kahe eraisiku vahel, ei lahendata tarbijakaitset puudutavate õigusaktide alusel.

Tarbijakaitseametil on kolm põhiülesannet tarbija elu ja tervise ning majanduslike huvide kaitse tagamisel:

- turujärelevalve teostamine;
- tarbija kaebuste lahendamise;
- tarbijate informeerimine, nõustamine ning koolitus.

Kui müüjaga ühist keelt ei leita, võib pöörduda tarbijakaitseametisse

Nende ülesannete täitmiseks on tarbijakaitseamet esindatud üle Eesti kõikides maakondades.

Tarbijakaitseameti kodulehekülg www.tka.riik.ee. Lisateave info-telefonil 620 1707 või e-posti aadressil info@consumer.ee.

Tarbijakaitseaduses on sätestatud tarbijate põhiõigused:

- 1) nõuda ja saada kaupa või teenust, mis vastab nõuetele, on ohutu tarbija elule, tervisele ja varale ning mille omamine ja kasutamine ei ole keelatud;
- 2) saada pakutavate kaupade ja teenuste kohta vajalikku ja tõest teavet teadliku valiku tegemiseks ning õigeaegset teavet kauba või teenusega seotud riskide kohta;
- 3) saada tarbijaõigus- ja tarbimisalast teavet;
- 4) saada nõu ja abi, kui tema õigusi on rikutud;
- 5) nõuda endale tekitatud varalise ja mittevaralise kahju hüvitamist;
- 6) taotleda oma huvide arvestamist ning olla oma ühingute ja liitude kaudu esindatud tarbijapoliitikat kujundavate otsuste tegemisel.

Tarbijakaitseaduse järgi

- vastutab müüja nende kaupade ja teenuste eest, mida ta müüb;
- peab kaup olema ohutu ja tavaliselt eeldatavate tarbimisomadustega;
- peab müüja andma tarbijale kauba kohta tõest infot.

Seadus kehtib iga kauplusest, tänavalt, turult, kataloogi- või postimüügist ostetud kauba või teenuse puhul.

Teadmiseks tarbijale

- Probleemide ennetamiseks tuleb tarbijal alati korralikult läbi lugeda kaubaga kaasa antud kasutamishend ja panna tähele hooldustingimärke, et kaupa kasutataks sihipäraselt ega rikutaks oma oskamatusesega. Kauba või teenuse omaduste ja kasutamistingimuste kohta tuleb teavet küsida **enne ostu sooritamist**.
- Soovi korral saab tarbija kontrollida enne kauplusest lahkumist ostetud kauba kaalu ja mõõdu õigsust. Selle võimaluse peab kindlustama müüja.

Müüja

Kauba ümber-
vahetamine

- Kaupmees ei tohi seada tingimust, et ühe kauba ostmisel peate ostma teise kauba. Näiteks kui kaupluses on kinkepakk kahest raamatust, peab saama neid raamatuid ka eraldi osta.
- Kui tarbija ei ole teabe ebatõesuse või selle puudumise tõttu kasutanud kaupa sihipäraselt ja on saanud kahju, peab müüja kahju hüvitama.
- Kui olete ostnud või tellinud kaupa või teenust ja hiljem avastanud, et vaatamata õigele kasutamisele ja hooldusele on ilmnenud mingi viga, on teil õigus esitada müüjale kaebus.
- Et kõiki hilisemaid probleeme oleks lihtsam lahendada, säilitage kindlasti ostudokumendid (ostutšekk, leping jne), mis tõendavad, et olete ostu teinud just sellest poes või teenindustevõttest. Ilma müüki tõendava dokumendita võib hilisemate pretensioonide lahendamine olla raske.

Tavapärasest kaupluses sooritatud ostu puhul **ei ole tarbijatel Eestis seaduslikku alust nõuda kvaliteetse kauba ümbervahetamist või selle eest raha tagastamist**. Alati tasub aga müüja käest enne ostmist küsida, kas ja millistel tingimustel on võimalik ostetud eset ümber vahetada või tagastada, kui peaks selguma, et see mingil põhjusel ei sobi. Samas tuleb meeles pidada, et ilma puuduseta kauba ümbervahetamise või raha tagastamise võimaldamine on müüja jaoks vabatahtlik.

Hind

Hind

Müügihind

Iga müügiks välja pandud kauba peal või vahetus läheduses peab olema hind, millega see kavatsetakse müüa ehk kauba **lõplik müügihind**. Välja pandud hind peab olema lõpphind, mis sisaldab ka käibemaksu. Kui soovite osta kaupa, mille kogust mõeldakse kilogrammides (nt kohv, leib), liitrites (nt piim, šampoon) või meetrites (nt lõng), siis peab lisaks pakutava koguse müügihinnale olema avaldatud ka kauba **ühikuhind** ehk kilogrammi, liitri või meetri hind. See aitab tarbijal kaupu paremini valida ning hindu võrrelda, sest sama tüüpi toode (nt leib) võib olla pakendatud 380, 425 või 500 grammisesse pakendisse. Kaubale märgitud hinda peab olema võimalik eemaldada kaupa kahjustamata.

Ühikuhind

Ka teenuste puhul peab kaupleja tarbijat teavitama **teenuse müügihinnast**. Kui teenuse müügihinda ehk lõpphinda ei ole võimalik eelnevalt kindlaks määrata (nt taksosõidu puhul), teavitab kaupleja tarbijat teenuse hinna komponentidest, tariifidest või hinna arvutamise alustest nii, et tarbijal on võimalik teenuse müügihinda

piisava täpsusega arvutada. Teenuste hinnakiri peab olema välja pandud tarbijale nähtavale kohale.

Restoranis, baaris, kohvikus jne, tuleb esitatav arve koostada menüüs näidatud hindade alusel. Teenustasu ei ole lubatud arvele eraldi lisada. Meeldiva teeninduse eest kelnerile või ettekandjale lisatasu, nn jootraha andmine on aga kliendi otsustada. Toitlustuskohtade peasissekäigu läheduses peab olema pakutavate roogade ja jookide hinnakiri, et enne sisseastumist oleks võimalik valida endale meelepärane ja rahakotile sobiv söögikoht.

Ostu tõendav dokument

Müüja peab tarbijale tasumisel andma **maksmist tõendava dokumendi** ehk tšeki, kus peavad olema kirjas järgmised andmed:

- 1) kaupleja nimi või ärinimi ja tegevuskoha aadress;
- 2) müügikuupäev;
- 3) iga kauba või teenuse hind ja tasutud summa.

Kui tasutav summa on väiksem kui 300 krooni, antakse nimetatud dokument tarbija nõudmisel. Ostutšekk tuleb kindlasti säilitada, sest selle alusel on tarbijal õigus esitada kauba või teenuse puuduste osas kauplejale kaebus. Garantiiga kauba puhul peab tarbija saama kirjaliku tõendi garantii ning selle tingimuste kohta.

Märgistus

Kauba märgistus peab olema eestikeelne, kergesti mõistetav ja kantud nähtavale kohale selliselt, et ta oleks: **kergesti nähtav**,

Kaubale, mille kasutamine võib tekitada mis tahes ohtu, peavad olema lisatud ka ohutusele viitavad märgid

Ostu tõendav dokument

Märgistus

selgelt loetav, vastupidav ning ei tohi olla varjatud, peidetud või kaetud muu sildil oleva graafilise materjali või tekstiga.

Mürgistuse vajadus oleneb eelkõige kauba liigist, omadustest ja otstarbest. Seega tuleb tarbijakaitseaduse järgi enamikele kaupadele peale kauba nimetuse märkida ka kauba kogus või mõõtmed, kauba koostis ja koostisosade kogused. Samuti juhised kauba kasutamiseks, pesemiseks, puhastamiseks ja hooldamiseks, aga ka hoiatused ja ettevaatusabinõud kauba kasutamisega seotud ohtude vältimiseks, kauba säilimisaeg või põhilised tehnilised andmed kauba kohta. Samas leidub ka kaupu, millel piisab vaid kauba nimetuse märkimisest ning seda siis, kui selle puudumine võib tarbijat eksitada, näiteks raamatud, pastapliiatsid jms. Paljude kaupade mürgistust reguleerivad eriseadused või õigusaktid. Näiteks on eraldi märgistamise reeglid kehtestatud toidu-kaupadele, jalatsitele, rõivastele, kemikaalidele jne.

Harilikult jääte ostetud kaupade ja teenustega rahule, vahel harva juhtub, et ostud ei ole kvaliteetsed

Kui kaupmees müüb **puudustega või kasutatud kaupa**, peab kauba juures olema kindlasti sellekohane teave. See annab ostjale võimaluse teha teadlik valik. Peale kirjaliku teabe peab müüja oskama anda täiendavat suulist teavet kauba omaduste, rahvusvaheliselt kasutatavate tingmärkide jms kohta.

Lisaks kauba mürgistusele, on tarbijakaitseaduse alusel tehniliselt keerukale, ohtlike aineid sisaldavale või kasutamisel erioskust nõudvale kaubale (nt kokkupandav mööbel, valgustid, kodutehnika jne) tootja kohustatud lisama **kasutusjuhendi**.

Tootja kasutusjuhendisse lisatud info peab olema tõlgitud eesti keelde selles ulatuses, et see sisaldaks tarbijale vajalikku teavet kauba õigeks ja sihipäraseks kasutamiseks ning ka selle õigeks hooldamiseks. Seega peaks tarbija saama nii originaaljuhendi kui ka eesti keelde tõlgitud kasutusjuhendi.

Arveldamine

Viiesendiste emiteerimise lõpetamisega ning sellest tuleneva viiesendiste vähesusega käibes, on kauplejal kaubandustegevuse seaduse järgi lubatud arveldamisel kauba või teenuse lõpphinda ümardada 10 sendiga täisarvuliselt jaguva summani:

- 1) ülespoole, kui enne ümardamist oleks kauba või teenuse lõpphind lõppenud viie või enama sendiga;
- 2) allapoole, kui enne ümardamist oleks kauba või teenuse lõpphind lõppenud vähem kui viie sendiga.

Näide. Kui kassas kujuneb ostetud kaupade kogumaksumuseks 80 krooni ja 5 senti, võib müüja ümardada arve summani 80 krooni ja 10 senti. Kui aga arve on 20 krooni ja 3 senti, tuleb see ümmardada 20 krooniks.

Samas on viiesendised endiselt Eesti Vabariigis kehtiv rahaühik ning seega võib viiesendiste müntidega ka arveid tasuda.

Lepingute sõlmimine

Lepingute sõlmimisel (sh laenulepingud, pakettreisilepingud, kindlustuslepingud, järelemaksulepingud, mobiilsideteenuse lepingud) peab olema väga tähelepanelik. Esmalt valige teenusepakujate hulgast endale sobiv ja veenduge selle usaldusväärsuses. Enne lepingu allkirjastamist tuleb hoolikalt tutvuda lepingutingimustega. Veenduge, et need on arusaadavad. Kui ei ole, siis paluge asjatundjal neid selgitada. Lepinguga tutvudes pöörake erilist tähelepanu väikses kirjas olevale infole. Just selles osas on lepingu sõlmijad hooletud ja võivad endale pahaaimamatult ebasoodsaid lepinguid sõlmida.

Kuidas käituda, kui ostetud kaup või teenus ei vasta lepingutingimustele?

Kui ostetud kaubal ilmneb vaatamata õigele kasutamisele ja hooldusele mingi puudus (nt lakkab ostetud teler töötamast, uuel mööblil ilmnevad defektid, turismireisil ei pakutud lubatud tingimusi), siis tuleb pöörduda viivitamata kauplusse või teenindusettevõttesse tagasi, et seal probleem lahendada.

Arveldamine

Ümardamine

Lepingu
sõlmimine

Kaebus

Et kõiki hilisemaid probleeme oleks lihtsam lahendada, tuleb kindlasti säilitada ostudokumendid (ostutšekk, leping jne), mis tõendavad, et ost on tehtud just sellest poes või teenindustest võttes. Ilma müüki tõendava dokumendita võib müüja või teenindaja probleemi lahendamata jätta.

Puudusega kauba või teenuse puhul on tarbijal õigus esitada kauplajale kaebus **kahe aasta jooksul** alates ostmise päevast. Puuduse tekkimise põhjuste tõendamise kohustus on **esimesel kuuel kuul** pärast ostu sooritamist **müüjal** ja **pärast kuue kuu möödumist** otsustatakse tõendamise üksikasjad **kokkuleppel**. Tarbijal on õigus esitada müüjale kaebus **kahe kuu jooksul** mittevastavuse avastamisest arvates.

Kuidas kaebust esitada?

Probleemi ilmnemisel tuleb pöörduda kohe müüja poole. Kui suulise kaebuse peale ei reageerita, tuleb esitada kaebus kirjalikult ja lisada juurde koopia müügidokumendist.

Kaebuses tuleb märkida:

- 1) oma nimi ning kontaktandmed;
- 2) kaebuse esitamise kuupäev;
- 3) kaubal või teenusel esinev puudus;
- 4) kauplajale esitatav nõue ehk omapoolne soovitatav lahend.

Müüja on kohustatud tarbijakaitseaduse alusel kaebuse vastu võtma ja 15 päeva jooksul alates kaebuse saamisest selle läbi vaatama. Kliendil on õigus nõuda müüjalt kirjalikku märget kaebuse vastuvõtmise kohta. Kui müüja keeldub kaebust lahendamast või klient ei ole nõus müüja pakutud lahendiga ja leiab, et tema õigusi on rikutud, võib abi saamiseks pöörduda tarbijakaitseametnike poole.

Mida on tarbijal õigus müüjalt nõuda?

Tarbijal on õigus **puudusega kauba korral**:

- nõuda esmalt asja tasuta parandamist või selle asendamist uue kaubaga
- nõuda ostuhinna alandamist või
- lepingust taganeda, kui:
 1. müüjal ei ole võimalik kaupa parandada või asendada;
 2. parandamine ebaõnnestub;
 3. müüja ei ole kauba puudust mõistliku aja jooksul kõrvaldanud;
 4. müüja on õigustamatult keeldunud asja parandamast või asendamast.

Puudusega kaup

Kauba puuduse kõrvaldamisega seotud kulutused nagu posti-, veo-, tööjõu- ja materjalikulu peab tasuma müüja.

Puudusega teenuse korral on tarbijal õigus nõuda:

- teenuse hinna alandamist;
- puuduse tasuta kõrvaldamist;
- samast või sama kvaliteediga teisest materjalist uue asja valmistamist või uue teenuse osutamist.

Kui tegemist on olulise lepingutingimustele mittevastavusega (olulise puudusega), siis saab lepingust taganeda ja nõuda teenuse osutamise eest tasutud summa tagastamist.

Mida peetakse oluliseks puuduseks?

Oluliseks puuduseks peetakse seda, kui:

- töö parandamine või uue töö tegemine ei ole võimalik või ebaõnnestub;
- kui töövõtja keeldub õigustamatult tööd parandamast;
- uut tööd tegemast või ei tee seda mõistliku aja jooksul;
- kui töö parandamise või uue töö tegemisega tekitati tarbijale põhjendamatuid ebamugavusi.

Neil juhtudel ei pea tellija määrama töövõtjale täiendavat tähtaega ning võib muu hulgas lepingust taganeda.

Näited

Näide 1. Jalatsitel tulid tallad liimist lahti. Neid on võimalik parandada ning kui tegemist ei ole jalatsite väärkasutamisest või -hooldamisest tuleneva puudusega, korraldab müüja jalatsite parandamise.

Näide 2. Äsjaostetud televiisor plahvatab tootmisdefekti tõttu. Asja parandamine ei ole võimalik ning kaupluses pole enam samasuguseid televiisoreid. Müüja võib pakkuda televiisori asendamist uue samaväärsega. Kui aga tarbija nõuab raha tagasi, siis peab müüja selle nõude rahuldama.

Näide 3. Äsjaostetud autol läks kütuse sissepritsesüsteem tootmisdefekti tõttu rikki. Autosalong, kust auto oli ostetud, teatas tarbijale, et see on parandatav viga, kuid võtab aega kolm kuud. Et mitte tekitada ostjale põhjendamatuid ebamugavusi, tuleb maksta ostjale raha tagasi juhul, kui ta seda nõuab.

**Puudusega
teenus**

Näide 4. Kaupluses on müügil viimane muusikakeskus, mille magnetofoni lindistusrežiim ei tööta. Tarbija, olles seisukohal, et ta midagi lindistada ei kavatse, tahab just sellist keskust ja ostabki selle ära. Ostutšeki tagaküljele kannab müüja märkuse "Magnetofoni lindistusrežiim ei tööta". Mõne aja pärast tekib tarbijal siiski soov lindistamiseks. Ta pöördub kaupluse poole ja nõuab keskuse parandamist. Kauplus keeldub sellest ja täiesti põhjendatult, sest mittetöötav lidistusrežiim oli tehingu sõlmimise tingimus. Kui muusikakeskusel oleks aga ilmnenud mingi muu puudus, siis oleks tarbijal täielik õigus esitada pretensioon ilmnenud puuduse kohta.

Näide 5. Osteti kallid muusikakeskus, mis läks kuu aja jooksul rikki. Kas tarbija peab nõustuma garantiiremondiga või võib nõuda uut kvaliteetset muusikakeskust? Kui tegemist on tootmisdefektiga, on ostjal võlaõigusseaduse alusel õigus nõuda esmalt asja tasuta parandamist või asja asendamist. Kumma variandi kasuks otsustada, oleneb ostja ja müüja vahelisest kokkuleppesest. Kindlasti loeb ka müüja kui asjatundja arvamus, sest müüja kannab kõikvõimalikud materiaalsed kulud seoses asja parandamisega või asendamisega. Kui defekti saab kõrvaldada ja sellega ei kaasne müüjale ebamõistlike kulusid, siis tõenäoliselt asi parandatakse. Kui aga defekti ei saa kõrvaldada, asja parandamine ei ole otstarbekas või tekitab ostjale põhjendamatuid ebamugavusi, siis asi asendatakse.

Näide 6. Tarbijal läks ostetud asi (nt külmkapp) katki. Müüja otsustas kauba asendada. Paari nädala möödudes läheb asi uuesti katki. Kas tarbijal on õigus oma raha tagasi küsida?

Kui asja asendamine ebaõnnestub, siis peetakse seda müüja-poolseks oluliseks lepingurikkumiseks, mille korral on ostjal õigus taganeda lepingust ja saada raha tagasi.

Näide 7. Tarbija ostis näidise (tootekataloog) järgi kauplusest mööbli komplekti. Mööbel toimetati koju ja selgus, et mööbel ei vasta näidisele ning mööbli komplektil ei ole kokkulepituid omadusi. Kas on võimalik sel juhul taganeda lepingust ja küsida oma raha tagasi?

Tegemist on asja lepingutingimustele mittevastavusega. Tarbija võib nõuda asja asendamist. Kui müüja ei täida mõistliku tähtsaja jooksul tarbija nõudmist, on tarbijal õigus nõuda lepingu lõpetamist ja küsida raha tagasi. Kui asi erineb oluliselt näidisest, võib tarbija kasutada ka kohe lepingust taganemise õigust.

Näide 8. Kas kasutatud kaupadele (nt mobiiltelefonid) kehtib mingisugune garantii ja kas müüja on kohustatud seda garantiid andma?

Kasutatud kaupadele laieneb seaduses sätestatud pretensiooni esitamise tähtaeg (2 aastat), kuid sealjuures tuleb kindlasti lähendada ka mõistlikkuse põhimõttest ja arvestada kasutatud kauba kulumist. Kui müüja soovib, võib ta kasutatud kaubale müügigarantii anda, kuid kohustust ei ole.

Pretensiooni ei ole mõtet esitada, kui:

- kaup on olnud igapäevaselt pidevalt kasutuses (nt jalats) ja sellest tulenevalt lihtsalt ära kulunud;
- kaupa on kasutatud ebaõigetes kasutustingimustes või ei ole järgitud kasutusjuhendis toodud nõudeid;

Näide. Kauplusse toodi tagasi kiledressid. Puudusena näidati tekkinud auke, kuid tegelikult oldi neid dresse kandes istunud lõkkele liiga lähedal ja vaatlusel selgus, et augud on tekkinud sulamise tagajärjel. Sellises olukorras ei eeldata, et tegemist on tootmisdefektiga. Samuti ei kehti eeldus ka näiteks juhul, kui kutsikas on jalatsid katki närinud.

- kaupa on valesti hooldatud, mille tulemusena on kaup mehaaniliselt kahjustatud.

Näide. Tarbija pesi mantlit pesumasinas, kuigi kauba märgistuse kohaselt tohtis eset vaid keemiliselt puhastada. Vale pesu tagajärjel oli mantel muutunud kasutamiskõlbmatuks.

Kui pikk on aeg müügigarantii ja pretensiooni esitamise tähtaja vahel?

Võlaõigusseadusest tulenevale kaheaastasele tähtajale, mille jooksul vastutab müüja asja lepingutingimuste mittevastavuse eest ning tarbijal on õigus esitada müüjale kaebus kauba või teenuse kvaliteedi osas, võib müüja täiendavalt anda kaubale või teenusele ka müügigarantii. **Müügigarantii** on müüja (samuti tootja, vahendaja) lubadus, millega antakse tarbijale seaduses sätestatust soodsam seisund, nt pakub müüja garantiiremondi ajaks asendustoodet, ööpäevaringset garantiiteenindust, kolme aastast garantiid vms. Seega on mõiste “müügigarantii” või “garantii” kasutamine ebaseaduslik, kui see ei anna tarbijale midagi enam, kui seaduses sätestatud pretensiooni esitamise õigusega ette nähtud. Müüja, tootja või vahendaja antud garantii

Pretensioon

Müügigarantii

Garantii

ei võta tarbijalt ära seaduslikke õigusi, sh õigust esitada preten- sioon asjal puuduste ilmnemisel kahe aasta jooksul. Tarbijat peaks ostu tegemisel müügigarantii tingimustest ja olemusest informeerima.

Näide. Tarbija ostis muusikakeskuse, millele müüja andis 3aas- tase müügigarantii, mis sisaldab tasuta parandamist tootmisvea ilmnemisel. Seega esimese kahe aasta jooksul laienevad tarbi- jale kõik võlaõigusseadusest tulenevad õigused, kui müüja rikub müügilepingut. Ülejäänud ühe aasta jooksul tuleb nõustuda asjaoluga, et müüja ainult parandab, raha tagasi küsimise ega toote asendamise õigust ei ole.

Kui probleemi lahendamisel on tekkinud arusaamatusi ja kauple- ja pakutud lahend ei rahulda tarbijat, võib pöörduda tarbijakaitse- ametisse ja seejärel vajaduse korral **tarbijakaebuste komisjoni** poole. Tarbijakaebuste komisjoni näol on tegemist kohtuvälise institutsiooniga, kes töötab erapooletult tarbijakaitseameti juures ning lahendab osapoolte jaoks tasuta tarbija ja müüja vahelisi vaidlusi. Viimane samm oma õiguste kaitseks on pöörduda koh- tusse, sest on probleeme, mida ei ole võimalik või ei õnnestu kohtuväliselt lahendada.

Tarbijakaitse komisjon

Kohtuvälise institutsioon

Ülepiiriline ost

Ülepiirilised ostud

Järjest enam ostavad tarbijad kaupu ja teenuseid ka teistest Euroopa Liidu riikidest – kas äri- või puhkuseraisil olles või hoopis teises riigis registreeritud Interneti-kaubamajast. Väga palju ostavad Eesti kaupmeeste käest ka siia reisivad välis- maalased. Kuigi EL-i õigusest tulenevalt on kehtestatud tarbi- jakaitset puudutavad miinimumnõuded kõikide liikmesriikide seadusandluses, on tarbijail sageli raske teises riigis asuva kauplejaga probleeme lahendada. Selliste ülepiiriliste ostudega seotud probleemidega tegelemiseks on loodud terves Euroopas spetsiaalsed tarbijakaitsekeskused, mis moodustavad koostöö- võrgustiku European Consumer Centre Network. Eestis aitab tarbijaid ebaõnnestunud ülepiiriliste ostude korral tarbijakaitse- ameti juurde loodud spetsiaalne EL-i tarbija nõustamiskeskus. Igakülgset teavet ülepiiriliste ostudega seotud küsimustes leiab keskuse koduleheküljelt www.consumer.ee.

Toidukaup

Kuidas osta toidukaupu?

Kõikide kaupade ostmisel tuleb pöörata tähelepanu toote märgis- tusele. Väga tähtis on see aga toidukaupade puhul. Toidukaupa- de ja mõnede tarbekaupade (näiteks kosmeetika, tarbekeemia)

tarvitamine on ajaliselt piiratud. Sel juhul kannab tootja kaubale sellekohase märgistuse, mille abil saab teada, kui kaua säilivad kauba parimad omadused õigetele hoiutingimustel.

Toiduainete ostmisel peab jälgima kahte tähtaega – “parim enne” ja “kõlblik kuni”, mis esitatakse toidu müügipakendil või lahtise toote puhul müügikohas.

Märgistusega “**parim enne**” tagab tootja parimate omaduste säilimise nimetatud ajani. Minimaalse säilimisaja viimane päev, kuu või aasta arvestatakse säilimisaja sisse. Toidukaubad märgistusega “parim enne” säilivad hoiutingimuste järgimisel kvaliteetsena vähemalt näidatud kuupäevani. Kui kaupmees on kindel, et kaup, mille “parim enne” tähtaeg on möödunud, on ohutu, võib ta seda ka hiljem müüa. Kuid siis peab ta asetama selle kauba teistest eraldi ning lisama kaubale selge teatise, et “parim enne” tähtaeg on möödunud.

Minimaalset säilimisega ei pea märkima värsketel töötlemata puuviljadel, marjadel ja köögiviljadel, maitsestatud või värvitud suhkrust või nendest mõlemast koosnevatel kondiitritoodetel, äädikal, soolal, suhkrul, jäätise üksikportsjonil ja närimiskummil.

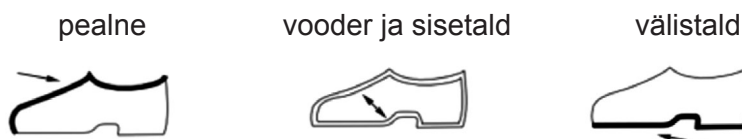
Kui kaubal on märgistus “kõlblik kuni”, siis on tegu kiiresti rikneva toidukaubaga, mida tohib müüa ja tarvitada vaid selle kuupäevani. Märgitud tähtpäev arvatakse säilimisaja sisse.

Tähisega “**kõlblik kuni**” märgistatud kaupa ei tohi pärast tähtaja möödumist mingil juhul müüa, sest kiirestiriknevates toidukaupades võivad säilimisaja möödumisel hakata arenema tervisele ohtlikud mikroorganismid ja toimuda olulised muutused toidu koostises.

Kuidas osta jalatseid?

Jalatsite otstarbekohane valik, õige ja korrapärane hooldus ning õigeaegne remont hoiab ära enneaegse lagunemise.

Jalatsite märgistamise nõude järgi peavad jalatsitel olema näidatud pealsete, voodri ja talla valmistamisel kasutatud materjalid järgmises järjekorras:

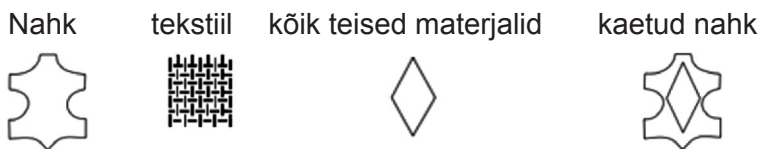

Parim enne

Kõlblik kuni

Jalatsid

Materjali märgistatakse järgmiste tähistega:

Kaebuse esitamine

Kui olete ostnud jalatsid ning vaatamata õigele kandmisele ja hooldusele on ilmnenud mingi viga, siis pöörduge viivitamata kauplusesse tagasi, et seal oma probleem lahendada. Üldiselt ilmnevad jalatsite vead õigel kandmisel ühe kuu jooksul, kuid varjatud tootjapraak võib välja tulla ka hiljem.

Kuidas osta rõivaid ja teisi tekstiilkaupu ning vältida vigu keemilise puhastuse kasutamisel?

Rõivaste ja tekstiilitoodete ostmisel on mõttekas esitada endale järgmised küsimused.

- **Kas kaup on varustatud märgistusega kiusisalduse kohta?** Laske meetrikaupa ostetaval kaupadel märki- da kiusisaldus täiendavalt ostutšekile.

Pesemine	Kõrgeim temp. 95°C Normaalne toiming		Kõrgeim temp. 70°C Mõõdukas toiming		Kõrgeim temp. 60°C Normaalne toiming		Kõrgeim temp. 60°C Mõõdukas toiming		Kõrgeim temp. 50°C Mõõdukas toiming		Pesemine keelatud	
	Kõrgeim temp. 40°C Normaalne toiming		Kõrgeim temp. 40°C Mõõdukas toiming		Kõrgeim temp. 40°C Eriti mõõdukas toiming		Käsi pesu, kõrgeim temp. 40°C 					
Rõhtkriips tingmärgi all tähendab õrnadele toodetele kavandatud pesemistoimingut, katkendlik rõhtkriips eriti mõõdukast toimingut. Kui pesumasinal sellised toimingud puuduvad, siis vähendatakse ühekorraga pestava pesu hulka												
Kloorpleegitamine 				Kloorpleegitamine lubatud 				Kloorpleegitamine keelatud 				
Triikimine 	Triikimine temp. mitte enam kui 300°C 		Triikimine temp. mitte enam kui 200°C 		Triikimine temp. mitte enam kui 100°C 		Triikimine keelatud 					
Keemiline puhastamine 	Normaalne keemiline puhastamine 				Mõõdukas keemiline puhastamine 				Keemiline puhastamine keelatud 			
	Tähed teavitavad keemiliste puhastuste töökodadele sobivad lahustid ja puhastusviisid. Rõhtkriips märgi all tähendab õrnadele toodetele kavandatud mõõdukamat toimingut											
Kuivatamine 	Normaalne kuivatamine 		Kuivatamine madalal temperatuuril 						Trummelkuivatus keelatud 			

Rõivad

Keemiline puhastus

- **Kas kaup on varustatud hooldustähistusega?** Kui seda ei ole, langeb risk toote vale hooldamise eest ostjale.
- **Kas riie on pestav?** Vaadake lubatud maksimaalset pesemistemperatuuri.
- **Kas rõivast saab pesta või keemiliselt puhastada?** Kui ei, siis on ta lihtsalt äraviskamisartikkel, mida ei maksa osta. Kas etiketil on selliseid toote erilist hooldust nõudvaid termineid nagu “eraldi pesta”, “annab värvi”, “lokaalne plekieemaldus ei ole võimalik” jne? Enamasti näitavad need halbu värvipüsivusi, mis ei avaldu üksnes toote pesemisel, vaid mida võib märgata ja mis võivad jätta endast jälje ka toote kandmisel. Seetõttu võivad sellised riided kujutada ohtu ka tervisele.
- **Kas rõivad on kaunistatud või töödeldud eriliste lisanditega nagu nahast narmad, pärlid jt?** Sel juhul tuleb arvestada probleemidega toote hooldamisel.
- **Kas rõivas on küllalt vastupidavalt valmistatud?** Kontrollige, et õmblused ja palistused oleksid piisavad, korrektselt puhastatud ja sirged.

Vahel juhtub, et klient ei jää keemilise puhastuse töökoja teenustega **rahule**. Rõivaid kätte saades avastab ta seal plekke ja defekte (kulunud kohti, isegi auke), mida varem ei olnud. Üldjuhul nõuab tarbija kompensatsiooni rikunud rõivaste eest, kuid ka teenindaja jääb endale kindlaks: ta on rõivast puhastanud hooldustähistuse järgi. **Seega tuleb lepingutingimustes eelnevalt kokku leppida, et hilisemaid arusaamatusi vältida.** Keemilise puhastamise teenusega osutamise lepingu tüüptingimused peavad olema teenuse osutamise kohas väljas tarbijale nähtavas kohas.

Pretensioonide esitamine

Nagu kõikide kaupade ja teenuste osas, on ka siin tarbijal õigus teenuse kvaliteedi kohta pretensioon esitada. Klient peaks töö kättesaamisel eseme kohe üle vaatama ja vajadusel viivitamata töö tegemise kohta pretensiooni esitama.

Vale hooldustähistuse tõttu tekkinud defekti eest vastutab tarbija ees müüja, sest tootja peab varustama esemed õige märgistusega.

Kuidas osta kaupu väljaspool äriruume ning sidevahendi kaudu?

Kaupa on võimalik tellida ja osta mitmel viisil. Lisaks tavapärasele kaupluses kauba valimisele ning ostmisele muutub järjest populaarsemaks võimalus tellida kaupu postimüügi, telefoni, Interneti või TV-poodide kaudu. Samuti on levinud kaupade pakkumine, kus müüja külastab kodusid, korraldab tänaval või kontorites esitlusüritusi kauba tutvustamiseks ning müümiseks.

Olukorras, kus tarbija ja müüja isiklikult ei kohtu (nt internetikaubamajad, TV-poed), on tarbijal õigus teatud aja jooksul kaup tagasi saata, sest tal ei olnud võimalik tootega tutvuda nii põhjalikult kui tavalises kaupluses. Samuti on tarbijal õigus raha tagasi küsida kauba eest, mis on ostetud väljaspool müüja äriruume (välja arvatud, kui tarbija on eelnevalt avaldanud soovi müügi korraldamiseks tema kodus või kontorisis).

Koduukseleping

Koduukseleping

Koduukselepinguga on tegemist, kui kaupleja müüb või pakub tarbijale müügiks kaupu või teenuseid tarbija eluruumis või töökohas (välja arvatud, kui tarbija on selleks eelnevalt soovi avaldanud), ühissõidukis, tänaval või vabaajaüritustel ehk väljaspool pakkuja äriruume.

Näide 1. Tänaval astub teie juurde inimene, kes pakub teile müüa soodsaid pääsmeid ujulasse.

Näide 2. Teie ukse taha ilmub müügiagent, kes soovib teile esitleda tolmuimejat, mis on küll kallim tavapoes müüdavatest tolmuimejatest, kuid mille omadused on pakkuja sõnul väga head.

NB! Koduukselepingu kohta sätestatud ei kohaldata lepingule, mille puhul tarbija tasub lepingus ettenähtud tasu lepingu sõlmimisel ja tasu ei ületa rahasummat, mis võrdub 15 euroga (vt kurssi Eesti Panga kodulehelt).

Taganemisõigus

Tarbija teavitamine taganemisõigusest

Pakkuja peab tarbijale kirjalikult teatama, et tarbijal on õigus lepingust taganeda, samuti teatama taganemise viisi ja tähtaja, märkides teates oma nime ja aadressi ning teate saatmise või andmise aja. Koduukselepingu sõlmimisel tarbijale antava teatise vorm on Eestis kinnitatud majandus- ja kommunikatsiooniministri määrusega. Pakkuja peab tõendama aja, millal tarbija teate kätte sai.

Õigus lepingust taganeda

Tarbija võib koduukselepingust taganeda **14 päeva jooksul** pärast nimetatud teate saamist. Kui tarbija on saanud teate enne lepingu sõlmimist, arvestatakse 14päevast tähtaega lepingu sõlmimisest. Kui tarbija lepingust taganeb, tuleb talle tema tasuta tagastada viivitamata, kuid **mitte hiljem kui 30 päeva jooksul** lepingust taganemisest arvates.

Sidevahendi abil sõlmitud leping

Sidevahendi abil sõlmitud leping sõlmitakse sidevahendi kaudu ning tarbija ja pakkuja ei kohtu isiklikult. Näiteks ostud telefoni, raadio, arvuti, faksi, posti või televisiooni vahendusel. Samuti ostmine adresseerimata või adresseeritud trükise, sealhulgas kataloogi või ajakirjanduses ilmunud tellimislehega reklaami vahendusel. Kõige levinumad on siinkohal erinevad postimüügi-firmad (nt Anttila, Hobby Hall, Halens jne), samuti erinevad Interneti-kaubamajad.

Mida tuleks sidevahendi abil kauba ostmisel teada?

Võlaõigusseaduse järgi peab enne sidevahendi abil lepingu sõlmimist olema tarbijale teatavaks tehtud vähemalt järgnev teave:

- pakkuja nimi ja aadress;
- kauba või teenuse põhitunnused;
- kauba või teenuse hind, sealhulgas maksud ja muud hinna koostisosad ning nende suurus;
- hinna sisse arvestamata posti- või veokulud ja maksud;
- kauba või teenuse eest maksmise kord, samuti kauba üleandmise või teenuse osutamise asjaolud;
- tarbija taganemisõigus seaduse järgi.

Enne kauba tellimist on soovitatav kõik müügingimused hoolega läbi lugeda. Kõige rohkem pöörake tähelepanu sellele, kuidas ja millal peate kauba eest maksma ja millised lisakulud (posti- või teenustasud) võivad lisanduda. **Kui müüja soovib teilt mingit osa kauba hinnast ettemaksuna, ei tohi see Eestis kehtiva seaduse järgi olla rohkem kui pool kauba maksumusest.**

Õigus lepingust taganeda

Tarbija võib sidevahendi abil sõlmitud lepingust taganeda 14 päeva jooksul. Kauba ostu puhul algab see tähtaeg asja üleandmisest

Sidevahendi
abil sõlmitud
leping

Interneti ost

ostjale ja teenuse puhul algab tähtaeg lepingu sõlmimisest. Tagastamisel ei pea tarbija põhjendama, miks ta kaupa ei soovi.

Näide. Ostate Interneti-kaubamajast moodsad päikesepriid. Kodus prille proovides leiateg, et need siiski ei sobi. Teil on õigus lepingust taganeda. Seejuures ei pea te müüjale selgitama taganemise põhjust.

14 päevane tagastamisõigus ei kehti:

- kauba puhul, mis on valmistatud tellija isiklike vajadusi arvestades (nt tarbija mõõtude järgi);
- kauba puhul, mis on kiiresti riknev või mille kasutamistähtaeg on möödunud;
- perioodiliselt ilmuvate trükiste puhul (nt ajakirjad);
- audio- ja videosalvestused ning arvutitarkvara, kui tarbija on ümbrise avanud;
- asjad, mida oma olemuse tõttu ei saa tagastada.

Kui teid pole teavitatud õigusest lepingust taganeda või edastatud muud seadusega ettenähtud teavet (pakkujategevuskoha aadress, kuhu saab esitada kaebusi; teave garantiitingimuste kohta vms), võite sidevahendi abil sõlmitud lepingust taganeda **kolme kuu jooksul** toote teieni jõudmise päevast.

Sidevahendi abil sõlmitud elu- ja pensionikindlustuslepingust võib tarbija taganeda 30 päeva jooksul. Tähtaeg algab päevast, mil tarbijat teavitatakse lepingu sõlmimisest.

Kui tarbija lepingust taganeb, tuleb talle tema tasuta tagastada viivitamata, kuid mitte hiljem kui **30 päeva jooksul** lepingust taganemise teate jõudmisest pakkujani. Tarbija peab pakkujalt saadud raha ja muud esemed tagastama viivitamata, kuid mitte hiljem kui 30 päeva jooksul taganemisavalduse ärasaatmisest.

Mida teha, kui sidevahendi abil või koduukse müügi teel ostetud kaubal ilmneb puudus?

Kui kaubal ilmneb mingi puudus, on tarbija õigused samad, hoolimata sellest, kas ost on sooritatud tavalises poes, Interneti-kaubamajas, postimüügi ja telefoni vahendusel või ühistranspordis. Puudusega kauba puhul on tarbijal õigus esitada müüjale kaebus **kahe aasta jooksul** asja kättesaamise päevast arvates.

Kuidas veenduda Interneti-ostu turvalisuses?

Enne ostu sooritamist Internetist tasub alati kontrollida, kas

ostulehekülj sisaldab piisavalt infot firma kohta, kes teenust pakub. Alati peaks kontrollima, kas firma ka tegelikkuses eksisteerib. Taustainfot plaanitava tehingu turvalisuse kohta annab see, kas Interneti-lehe klienditeeninduse aadressile edastatud küsimused saavad vastuse või mitte ning kas esitatud telefoninumbriid on ka reaalselt kasutusel. Samuti tuleks hoolsalt jälgida, mis on tehingu lõppsumma, sest lisaks toote hinnale võivad lisanduda postitamise kulud, võimalikud maksud jne. Võimalike arusaamatuste vältimiseks peaks välja trükkima kogu tehingut puudutava teabe (toote või teenuse kirjeldus, esitatud tellimuse blankett, tellimuse kinnitus, makset tõendav dokument jms).

Ostud krediitkaardiga nõuavad ettevaatust – maksmisvõimalusi Interneti kaudu kaupu tellides on erinevaid, näiteks arve võib tulla koos kaubaga, mis on tarbija seisukohast väga hea, kuna siis on võimalik kaup eelnevalt üle vaadata ja seejärel alles maksta. Enamasti makstakse aga kauba tellimisel krediitkaardiga või pangaülekandega.

Kui kaupleja soovib mingit osa kauba hinnast ettemaksuna, ei tohi see võlaõigusseaduse kohaselt olla rohkem kui pool kauba maksumusest.

Arenevad tehnoloogiad muudavad ostmise interneti vahendusel küll üha turvalisemaks, kuid täielikult pole pettusi võimalik siiski vältida, seetõttu on vaja jälgida lihtsaid ohutusreegleid. Eelkõige tasub kontrollida, kas krediitkaardi info sisestamise lehe allservas on tabaluku kujutis ja aadressi algusele on lisandunud "s" – <https://> – mis näitab turvalist salastatud andmesideühendust. Seejuures tasub meeles pidada, et krediitkaardi numbri küsimise eesmärk saab olla vaid maksenõude esitamine.

Kui te saate sooritamata ostu eest arve, tuleb kohe võtta ühendust maksekaardi väljastanud asutusega ja esitada pretensioon ehk teha reklamatsioon. Kui müüja ei suuda tõestada, et maksekaardi omanik on tellinud toote, siis ei pea seda arvet tasuma.

Interneti-poodidele ja veebilehtedele, mis on registreerinud oma tegevuse Euroopa Liidu riikides, kehtivad sarnased õigused, kuid alati tasub enne ostmist kontrollida oma õigusi ning lugeda müügitingimusi. Näiteks võib klient saada halva üllatuse osaliseks, kui tahab tagastada suuremõõdulist või rasket kaupa, sest siis võidakse nõuda saatekulude maksmist, mõned firmad võivad nõuda, et kaup tagastataks originaalpakendis jne.

Krediitkaart

Teenus

Kuidas osta teenuseid?

Kas teate, et:

- iga ettevõtte vastutab nende teenuste lepingutingimustele vastavuse eest, mida tema on müünud;
- teenus peab olema ohutu ja nende tarbimisomadustega, mida tavaliselt eeldatakse;
- peaksite saama teenuse kohta tõest teavet pakutavate teenuste hulgast teadliku valiku tegemiseks.

Igasuguse tellimuse vormistamisel tuleb järgida seadusi (võlaõiguseadus, tarbijakaitseadus, kaubandustegevuseadus jt) ning poolte vahel saavutatud kokkuleppeid. Samuti on teenuse müüja kohustatud andma tellimuse vastuvõtmist tõendava dokumendi, s.o kviitungi, arve, lepingu või mõne muu dokumendi.

Teenuse tellimuse vastuvõtmise või müügi kohas peab olema nähtaval järgmine teave:

- kaupleja nimi või nimetus ja kontaktandmed;
- teenuse hinnakiri;
- tüüptingimused või nende alusel koostatud tüüplepingu tekst, kui teenust müüakse nende alusel.

Samuti peab teenuse osutajal olema registreering majandustegevuse registris (vt <http://mtr.mkm.ee/>).

Selline info annab kindlustunde, et teenuseid osutav ettevõtja tegutseb legaalselt ja kliendi suhtes ausalt ning hilisemate lahkemiste korral on kliendil võimalus oma õigusi kaitsta.

Tarbija tegevus tellimuse vormistamisel

Tellimuse vormistamisel on soovitatav sõlmida teenuse osutajaga kirjalik leping.

Leping võiks sisaldada järgmisi andmeid:

- teenuse müüja nimi või nimetus, registri- või isikukood, postiaadress ja sidevahendite numbrid;
- lepingu sõlmimise kuupäev, s.o kuupäev, millal teenuse (töö) tellisite;
- kokkulepitud tööde loetelu ja võimalusel kvaliteeditingimused, nende hind;
- teenuse (töö) täitmise kuupäev;

Tüüpleping

- teenuse müüjale üleantud materjalide ja töövahendite kogus ja maksumus ning võimaluse korral nende identifitseerimist võimaldavad andmed või näidised;
- maksetingimused ja ettemaksu suurus. Kui teenuse müüjast sõltumatutel asjaoludel nõuab tellimuse täitmine lisakulutusi, mida teenuse müüja lepingu sõlmimisel ei võinud teada, siis on teenuse müüja kohustatud teid sellest teavitama, teatades ühtlasi lisatööde vajaduse ja nende maksumuse ning saama teilt kirjaliku nõusoleku nende tegemiseks. Kui te ei anna lisatööde tegemiseks nõusolekut, ei ole müüjal õigust nõuda nende eest tasu.
- garantiitingimused.

Teenuse osutaja **võib anda** töövõtugarantii, mis teie nõudel on kirjalikus vormis ja mis peab sisaldama vähemalt järgmisi andmeid:

- 1) garantiandja ärinimi, registri- või isikukood, postiaadress ja sidevahendite numbrid;
- 2) garantiist tulenevate õiguste ja kohustuste selge ja üheselt arusaadav loetelu;
- 3) garantii territoriaalne kehtivus;
- 4) garantii kehtivusaeg.

Kui teenuse osutaja ei ole andnud garantiid, siis see ei võta ära seadusest tulenevaid õigusi, milleks on kaheaastane preentsiooni esitamise õigus.

Kui kliendiga sõlmiti kirjalik leping, siis tuleb hoolikalt lugeda mitte ainult lepingu vormistamisel kirjutatud teksti, vaid tähelepanelikult tasub uurida ka trükitud tekstiosa. Täpsustust vajavad, mida tähendavad tekstis esinevad lühendid, märkused, tundmatud mõisted jms. Kõik mõisted peavad olema selgeks räägitud ning mõlemale poolele üheselt arusaadavad. Näiteks: "Teenuse (töö) eest tasumisel" – siin peavad lepingupooled kokku leppima, mida nad tasumise all mõistavad: kas ülekande tegemist või raha teenuse osutaja arvele laekumist.

Teenuse hind ja eelarve

Teenuse hinna ja selle arvutamise viisi määramisel lähtutakse hinnakirjast või kirjalikust kokkuleppest, mille peab olema kinnitanud teenuse müüja. Samuti on kliendil õigus tellimuse vormistamisel nõuda teenusega seotud tööde eelarvet (kalkulatsiooni). Kui kinnitatud hinnakirjad puuduvad, siis tuleb tellimuse vormistamisel teenuse (töö) hind kokku leppida. Lepinguga kokkulepitud hinda

Töövõtu garantii

Eelarve

või kinnitatud hinnakirjas esitatud hinda või eelarvet ei tohi kirjaliku nõusolekuta suurendada. Töövõtulepinguga võib kokku leppida töö eelarves, mis on töövõtjale siduv või mittesiduv. Sellise kokkuleppe puudumisel eeldatakse, et eelarve on siduv.

Kui tellimuse vormistamisel tasub tarbija osa teenuse hinnast ettemaksuna (lubatud mitte üle 50% hinnast), siis tuleb tal kindlasti nõuda dokumenti (kviitung, tšekk vms), mis tõendab nimetatud summa tasumist teenuse osutajale. Märges ettemaksu tasumise kohta võib sisalduda ka lepingus.

Olge tähelepanelik

a) töö tegemise ajal

Kui töö kipub venima, siis tuletage teenuse osutajale seda kohe meelde. Lisage lepingusse punkt leppetrahvi kohta, kui tähtaegadest kinni ei peeta. Kui teenuse osutaja kasutab teatud töö tegemisel kolmandaid isikuid (alltöövõtjaid) ning nende töö pole teile vastuvõetav, siis kutsuge kohe teenuse osutaja kohale (see, kellega sõlmisite lepingu).

Ärge laske lepingusse sisse panna punkti, et alltöövõtjad vastutavad oma töö eest.

b) töö vastuvõtmisel

Püüdke enne vastuvõtmist veenduda, et töö on tehtud teie soovi kohaselt. Kui kahtlete töö kvaliteedis, kasutage asjatundja abi. Ärge andke kergekäeliselt allkirja töö vastuvõtmise kohta. Puuduste ilmnmisel on teil hiljem palju raskem tõestada, et ilmnenu vigades on süüdi teenuse müüja.

Kuidas käituda ehitus- ja remonttööde tellimisel?

Tellimuse vormistamisel tuleb järgida seadust ning poolte vahel saavutatud kokkuleppeid. Vähegi mahukamate või kallimate tööde puhul, aga võimalusel alati, tuleks nõuda kindlasti kirjaliku lepingu sõlmimist.

Lepingus peaks sisalduma:

- **kaupleja nimi või nimetus**, registri- või isikukood, postiaadress ja sidevahendite numbrid;
- **tellimuse esitamise ja täitmise kuupäev**. Kindlasti lisage lepingusse, et iga tähtaega ületanud päeva eest peab

teenuse osutaja maksma teile leppetrahvi. See väldib töö venitamist;

- **kokkulepitud tööde loetelu**, võimalusel nende kvaliteet, nende hind.

Peale selle võiks lepingus olla:

- 1) teenuse müüjale üleantud materjalide ja töövahendite kogus ja maksumus ning võimaluse korral nende identifitseerimist võimaldavad andmed või näidised;
- 2) maksetingimused ja ettemaksu suurus. Ettemaksu suurus ei või võlaõigusseaduse alusel olla üle 50% töö maksumusest;

Näide. Lepingu järgi on tarbija kohustatud tasuma kööginõuvalmistamise eest 60 000 krooni, millest 50 000 nõutakse ettemaksuna. Tegemist on tarbijatöövõtulepinguga. Võlaõigusseaduse alusel:

- ei tohi nõuda rohkem ettemaksu kui 50%, seega vaid 30 000 krooni;
- ülejäänud summa makstakse pärast töö tulemuse saavutamist.

Kui teenuse müüjast sõltumatutel asjaoludel nõuab tellimuse täitmine lisakulutusi, mida teenuse müüja lepingu sõlmimisel ei võinud teada, siis on teenuse müüja kohustatud teid sellest teavitama, teatades ühtlasi lisatööde vajaduse ja nende maksumuse ning saama teilt kirjaliku nõusoleku nende tegemiseks. Kui te ei anna lisatööde tegemiseks nõusolekut, ei ole müüjal õigus nõuda teilt nende eest tasu.

- 3) garantiitingimused.

Näide. Tarbija tellis firmalt metallukse koos paigaldamisega. Uks pidi paigaldatama kahe nädala pärast. Kokkulepitud ajal keegi metallust paigaldama ei tulnud, firmasse helistades öeldi, et uks ei ole veel valmis ja nad ei tea, millal see valmis saab. Siinkohal tuleks kõigepealt kaaluda leppetrahvi kehtestamist ja uue tähtaja kokkuleppimist. Kui müüja ka sel juhul tellimust ei täida, on tarbijal õigus lepingust taganeda ja raha tagasi nõuda.

Kuidas käituda reisiteenuse ostmisel?

Pakettreisi pakub reisikorraldaja ühtse hinna eest, see on eelnevalt kindlaks määratud ning seda osutatakse vähemalt 24 tunni jooksul ning see sisaldab vähemalt kahte järgmist reisiteenust:

- 1) sõitjate veoteenus;

Ettemaks

Pakettreis

- 2) majutusteenus;
- 3) muud reiseenused, mis ei ole sõitjate veeteenuse või majutusteenuse kõrvalteenused ja mis moodustavad koguteenuse olulise osa (nt autorent, konverentsiteenus jt).

Näide. Teil on 2 nädalat talvepuhkust ning otsustate selle vee- ta Egiptuses. Leiate, et parim viis selleks on kasutada mõne reisikorraldaja pakutud reiseenust. Loete ajalehest kuulutust, kus reisibüroo X pakub pakettreisi Egiptusse Punase mere kuurortlinna Sharm el Sheikhi. Pakettreisi kirjeldus ajalehes on järgmine:

Paketi hind alates 8690 kr. Hinna sisse kuulub:

- lend Tallinnast (kestus 4,5 tundi)
- bussisõit lennujaamast hotelli;
- majutus ja toitlustamine vastavalt valitud hotellile;
- eesti keelt valdava esindaja teenused.

Lisatasu eest on võimalik tellida bussiekskursioone ja reis Niilusel.

Seega on tegemist pakettreisiga, mille tingimused peavad vasta- ma võlaõigusseaduses esitatud pakettreisi regulatsioonile.

Seda, kas turismifirma on registrisse kantud, saab kontrollida majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi kodulehel asuvast majandustegevuse registrist aadressil <http://mtr.mkm.ee>.

Kui plaanite osta pakettreisi välismaale, tuleb kontrollida, kas reisifirmal on registris märges tagatise olemasolu kohta.

Tagatise olemasolu kindlustab reisifirma pankroti korral:

- reisijate naasmise reisi lähtepunkti;
- reisijate reisi lähtepunkti naasmise käigus osutatava majutusteenuse;
- ettemaksu tagastamise tarbijale reisi mittetoimumise korral.

Teinud valiku:

- pöörduge reisifirma kontoris. Telefonitsi tehtud kokku- leppeid ei ole hiljem võimalik kontrollida, ka ei saa tele- fonitsi täielikku informatsiooni;
- reisi kohta peab firmal olema esitada ammendava infoga materjal;

- küsige reisifirmalt, missugune on kõige pikem ja kõige lühem aeg reisist äraütlemiseks ja kui palju reisist loobumisel raha tagasi makstakse;
- esitage reisifirmale kõik oma erisoovid;
- valinud reisi, uurige, milliseid reisidokumente on vaja (kas ID-kaarti aktsepteeritakse), kas üldse ja milliseid viisasid on vaja ja kui palju need maksavad (sageli on viisad reisi-paketi hinna sees). Selgitage välja, kas viisad muretseb turismifirma või tuleb endal neid taotlema hakata;
- arvestage ka sellega, et viisavabadus ei pruugi sugugi olla vabadus, sest turistidelt nõutakse päevarahade ettenäitamist ja infot ööbimise kohta;
- vormistage reisikindlustus. Tavaliselt pole kindlustus paketi hinna sisse arvestatud. Soovitatav on valida võimalikult täiuslik kindlustusleping, mis sisaldaks lisaks tervise- ja pagasikindlustusele ka reisirõkkekindlustust. Veel uurige, millist kindlustust on vaja välismaal oma autoga sõitmiseks;
- tundke huvi, mis juhtub siis, kui teil tekivad reisi ajal pretensioonid. Kuidas saab neid lahendada, kelle poole pöörduda? Firma peab teile esitama andmed korraldaja ja/või edasimüüja kohaliku esindaja nime, aadressi ja telefoninumbri kohta;
- tundke huvi, kas reisifirma, kellelt kavatsete reisiteenust osta, on registrisse kantud ja omab tagatist;
- säilitage esimese sissemaks sooritamise hetkest kuni reisi lõpuni kõik tšekid, piletid ning muud tasumist tõendavad paberid. Need aitavad teid hilisemate pretensioonide lahendamisel;
- enne reisile minekut kontrollige enda ja oma laste passi kehtivust; samuti kas kõik muud dokumendid on korras;
- arvestage, et valuutat on kasulikum vahetada Eestis.

Kui Te otsustate pakettreisi kasuks

Turismiseaduse järgi peavad reisikorraldaja ja reisibüroo väljastama isikule **pakettreisi** müümisel selle pakettreisi kohta **kirjaliku dokumendi**, mis peab sisaldama järgmisi andmeid:

- reisikorraldaja kontaktandmed (ettevõtja tegevus reisikorraldajana või reisibüroona on lubatud registri registreeringu ja nõuetekohase tagatise olemasolu korral);

Reisikorraldaja

Majandustegevuse register

Tagatis

- pakettreisi hind ja selle tasumise tingimused;
- reisi alguse ja lõpu kuupäev, kellaaeg ja koht;
- reisi sihtkoht ja reisiteekonna kirjeldus, võimalikud külastused, väljasõidud ja muud teenused;
- kasutatavad transpordivahendid;
- majutuse liik, asukoht, järk või mugavusaste ja põhitunnused ning majutuskoha vastavus külastatavas riigis kehtivale klassifikatsioonile;
- võimalik toitlustamiskava;
- võimalikud reisidokumentide, viisa- ja tervishoiualased nõuded;
- pakettreisilepingust taganemise tingimused ning taganemisega kaasnevad õigused ja kohustused (nt kliendi haigestumine enne reisileminekut).

Uurige kindlasti, milliseks kujuneb **paketi lõpphind** ning kui suur peab olema esimene sissemakse. Võlaõigusseaduse alusel tuleb reisisasu suurendamisest teile ette teatada vähemalt 21 päeva enne reisi algust.

Reisikorraldaja võib reisisasu suurendada ainult siis, kui:

- 1) see võimalus on lepingus otseselt ette nähtud ning lepingus sisaldub reisisasu uue suuruse arvutamise kord;
- 2) reisisasu suurendamise vajadus on tekkinud veokulude, sealhulgas kütusehinna, samuti maaletulekutasude, sadamate või lennujaamade sisse- ja väljasõidutasude, teenusega seotud maksude või reisi suhtes kohaldatava raha vahetuskursi muutumise tõttu.

Reisija

Reisijal on õigus endast tuleneval põhjusel enne reisi algust lepingust igal ajal taganeda. Sel juhul kaotab reisikorraldaja õiguse reisisasule, kuid saab nõuda mõistlikku hüvitist. Hüvitise suurus on tavaliselt ette nähtud protsendina reisisasust ja esitatud reisikorraldaja kasutatavates tüüptingimustes.

Hoiatus: enne reisist taganemist tuleb väga põhjalikult tutvuda taganemise tingimustega. Muidu võib kaotus olla ebaproportsionaalselt suur. Erakorralised asjaolud nagu haigestumine, lähedase või reisikaaslase surm üldjuhul ei leevenda reisilepingust taganemisega kaasnevaid trahve. Selliste riskide maandamiseks tuleks kindlasti sõlmida reisitörkekindlustus.

Reisija õigused lepingu rikkumisel

- Reisijal on õigus pöörduda vahetult oma reisikorraldaja

**Reisitörke
kindlustus**

poole. Korraldaja vastutab lepingu täitmise eest olenemata sellest, kas lepingu tingimused peab täitma tema või keegi teine.

- Reisijal on õigus teatada reisiteenuse vahetule osutajale ning reisikorraldajale või vahendajale rikkumisest ja nõuda selle kõrvaldamist.
- Kui reisikorraldaja rikkumisi ei kõrvalda, võib reisija ise abinõud tarvitusele võtta ja nõuda reisikorraldajalt selleks tehtud kulutuste hüvitamist.
- Olulise rikkumise korral on reisijal õigus leping üles öelda.

Näide. Teile lubatud ning lepingus fikseeritud viietärnihotelli asemel paigutati teid kolmetärnihotelli. Kuna reisifirma esindaja ei olnud kohapeal võimeline teie probleemi lahendama ning teid lubatud standardile vastavasse hotelli paigutama, on teil õigus reisilt naastes nõuda reisikorraldajalt hinnavahe tagasimaksmist.

Kui te olete reisil olles midagi kaotanud või langenud varaste ohvriks

- Reisidokumendi kaotamisel pöörduge konsulaati.
- Juhiloa kaotamisel pöörduge politseisse ja võtke sealt sellekohane kinnitus.
- Pangakaardi kaotamisel (sh krediitkaart) võtke ühendust kaardi väljastanud pangaga. Kui teil ei ole käepärast panga kontakte, võtke ühendust oma kodustega ja laske neil need välja uurida.

Pretensiooni esitamine

Pretensioon tuleb esitada firmale, kust reis ostetud on. Isegi siis, kui tegemist on vahendusfirmaga ja reisipaketi on koostanud teine firma, tuleb pöörduda vahetu müüja poole. Pretensiooni esitamisel tuleb tegutseda kiiresti ja täpselt.

Lennureisijate õigused

Väga aktuaalne teema kogu Euroopas on lennureisijate õigused. **Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrusega nr 261/2004** on kehtestatud ühtsed reeglid hüvitise ja abi kohta, mida tuleb reisijatele osutada lennureisist mahajätmise, lendude tühistamise või pikaajalise hilinemise korral. Tuleb meeles pidada, et nimetatud määruses ette nähtud õigused kehtiks, on tarbijatel omalt poolt ka teatud kohustused. Näiteks on reisija kohustatud end õigeaegselt lennule registreerima, samuti peab reisijal olema asjaomasele

**Lennureisijate
õigused**

lennule kinnitatud broneering. Kõne all oleva määrusega kehtestatud õigused kehtivad reisijatele, kelle lend väljub või saabub Euroopa Liidu liikmesriigi lennujaama, samuti kehtivad õigused väljaspool Euroopa Liitu asuvast lennujaamast saabuvate lendude puhul, kui teenindaja on liikmesriigi lennuettevõtja.

Olukorras, kus lend hilineb, jäetakse hoopis ära või reisijaid ei lubata lennule, tuleb esmalt pöörduda lennufirma töötajate või esindajate poole, kes on kohustatud reisijaid abistama.

Kui lend hilineb – lennu hilinemise korral ei ole reisijal õigus nõuda hüvitist, küll aga on tal õigus hoolitsusele. Hoolitsuse all mõeldakse ooteajaga võrreldes piisavat sööki, kahte telefonikõnet jms. Olenevalt sellest, kui palju lend hilineb, on reisijal õigus lennupileti eest raha tagastamisele (kui lend hilineb vähemalt viis tundi ja reisija otsustab reisist loobuda) või tasuta majutusele (näiteks kui lend lükatakse järgmisele päevale).

Ei lubata lennule – võib ette tulla olukordi, kus lennule on broneeritud rohkem pileteid, kui lennukis istekohti. Sellises olukorras peab lennuettevõtja esmalt küsima, kas leidub vabatahtlikke, kes loovutaksid oma koha kokkulepitud hüvitise eest. Vabatahtlikele peab lennuettevõtja pakkuma teist võimalust sihtkohta jõudmiseks või hüvitama piletihinna.

Kui aga vabatahtlikke ei leidu, on lennukist maha jäetud reisijatel peale teise võimaluse sihtkohta jõudmiseks või piletihinna hüvitamise, õigus ka määrusega kehtestatud viivitamata makstavale hüvitisele. Hüvitise määr oneneb lennu pikkusest ning marsruudist, samuti ooteaja pikkusest ning võib ulatuda 125 eurost kuni 600 euroni (1955 kroonist 9388 kroonini).

Peale hüvitiste, reisi ümberkorraldamise või piletiraha tagastamise, on ka lennureisile mitte lubamise korral reisijatel õigus hoolitsusele (toitlustus, telefonikõned) ning ka majutusele, sh transpordile majutuskohta ning tagasi.

Lend tühistatakse – lennu tühistamisel peab lennuettevõtja pakkuma piletihinna hüvitamist või muid võimalusi reisi lõppsihtkohta jõudmiseks. Samuti peab lennufirma pakkuma reisijatele hoolitsust (toitlustamist, telefonikõnesid), vajaduse korral majutust ning transporti lennujaama ning majutuskoha vahel.

Õigus hüvitisele oneneb lennu tühistamise puhul mitmest asjaolust – nii sellest, kui varakult reisijaid lennu tühistamisest teavitati kui ka sellest, mis oli tühistamise põhjus. Kui lend tühistatakse

erakorraliste asjaolude tõttu, näiteks ilmastikutingimused, ootamatud tehnilised rikked, lennujaamapersonali streik jms, ei ole reisijatel õigust hüvitist nõuda. Kui reisijal on õigus hüvitisele, ulatuvad hüvitise määrad ka lennu tühistamise korral 125–600 euroni. Kas hüvitist makstakse sularahas, pangaülekandega, tšekiga või reisisčekkides, oleneb osapoolte kokkuleppest. Hüvitis tuleb välja maksta seitsme päeva jooksul.

Kui vajalikku abi ei pakuta või rikutakse reisijate õigusi, on soovitatav esitada kohe kaebus seda lendu teenindavale lennuettevõtjale. Kui tarbija ja lennuettevõtja kokkolepet ei saavuta, on tarbijal õigus pöörduda abi saamiseks tarbijakaitseameti poole.

Kas haarata kinni näiliselt soodsast investeerimisvõimalusest?

Meedias ja Internetis avaldatakse sageli pakkumisi, millega püütakse luua petlikku ettekujutust, nagu võiks lühikese ajaga dividendide kogumise või pajakinnaste õmblemisega rikkaks saada. Kiire ja kerge raha saamise võimalus ergutab inimeste fantaasiat. Agressiivse reklaami abiga on püütud sadu ja tuhandeid inimesi püramiidmängude lõksu meelitada. Lugeses ajalehest reklaami või kuuldes tuttava käest muinasjutulist lugu soodsast investeerimisvõimalusest, tuleks eelkõige mõelda, miks üks firma tahab lihtsalt niisama raha kinkida.

Soovitused võimaliku pettasaamise vältimiseks

- Vältige kodus töötamise partnerit otsides firmasid, kes püüavad anonüümseks jääda. Paljud sellised tööpakkujad teatavad ajakirjandusreklaamis vaid oma postkasti numbrid, ei mingeid aadresse ega telefoninumbreid. Inimesel puudub igasugune võimalus tööpakkujaga kontakti võtmiseks. Tõenäosus, et sellise pakkumise taga on kelmus, on äärmiselt suur.
- Kui teil on tööpakkujaga võimalik kohtuda, nõudke näha firma dokumente. Kindlasti veenduge, et firma oleks kantud äriregistrisse. Tutvuge firma põhikirjaga – kas töövahenduse pakkumine on firma põhikirjaline tegevusala.
- Suhtuge umbusklikult firmadesse, kes pakuvad liiga suurt teenistust. Arvestage sellega, et iga firma eesmärk on kasumi teenimine, mitte heategevus. Kui kvalifikatsiooni mitte nõudva töö eest pakutakse normaalse pikkusega tööaja korral kuu töötasuks kümneid tuhandeid kroone, siis hoidke sellisest firmast eemale – miks peaks firma

Püramiidmäng

**Kodus
töötamine**

Laenamine

SMS-laen

sellise töö eest, millega võib hakkama saada praktiliselt igapäev ja mis ei nõua väljaõpet – maksma keskmisest mitu korda rohkem palka.

- Kui te olete siiski otsustanud kodustöötajaks hakata, sõlmige firmaga kirjalik leping, kus oleks ära toodud mõlema lepingupoole kohustused. Eriti tähtis on töötasu suurus ja selle maksmise kord. Loomulikult tuleb ka pidevalt jälgida, et lepingupartner tehtud töö eest õigel ajal ja kokkulepitud ulatuses maksaks. Rahamängudega võivad suuri summasid vaid esimeste seas mänguga liitunud.
- Ärge minge liialt hasarti ja ärge pange tööprotsessi alla liiga palju oma raha, ükskõik kui usaldusväärne äripartner ka tundub.
- Ärge unustage, et sellise töö eest saadud tasult, nagu igasuguselt töötasult, tuleb maksta tulumaksu. Tulumaksu maksmise korra saab teada oma elukohajärgsest maksu- ja tolliametist (www.emta.ee). Konsulterige maksu- ja tolliametiga juba enne töö alustamist.

Kui olete kõik poolt- ja vastuargumendid kodustöötamise alustamiseks läbi arutanud ja teil säilib ikkagi mingi kahtlus, soovitaksime ettevõtmisest, nii ahvatlev ning vajalik kui see teie jaoks ka ei ole, ikkagi loobuda, sest võimalus petta saada on väga suur.

Laenamisega seotud ohud

Tänapäeval pakutakse kodu soetamiseks, reisimiseks, kingituste ostmiseks jms laene. Seda teevad nii pangad kui ka mittekrediidi-asutused, nt SMS-laenu pakkujad. Olenemata laenusumma suuruselt, tuleb laenuotsus hoolega läbi kaaluda. Selleks, et laenu võtmist ei tuleks hiljem kahetseda ning selleks, et olla veendunud, kas te üldse võite endale laenamist lubada, tuleks eelnevalt vastata järgmistele küsimustele.

- Kas ma olen enda majanduslikke võimalusi reaalset hinnanud ega hinda oma maksejõulisust üle ning olen valmis selleks, et järgmisel aastal ei pruugi mu sissetulekud enam nii suured olla?
- Kas ma olen endale kõik laenu tingimused selgeks teinud selliselt, et mul ei ole ühtegi vastuseta küsimust ega arusaamatuks jäävat tingimust?
- Kas ma olen uurinud erinevaid laenuvõimalusi ning olen veendunud, et valitud laenutoode on mulle ikka kõige sobivam ning arvestab minu elustiili, sissetulekute, tarbimisharjumuste ja muu sellisega?

- Kas ma tean kindlalt, kui kalliks kogu laen mulle lõppkokkuvõttes läheb ja kas see hind on ikka mõistlik?
- Kas laenu võtmise eesmärk on võlgu elamist väärt ning tegemist ei ole lihtsalt hetketujude rahuldamisega?
- Kas ma olen hoolega läbi mõelnud selle, milline maksegraafik (kas intressimaksed laenujäägil või laenusummal, kui pikk tagasimakseperiood jms) on minu sissetulekute juures kõige mõistlikum?
- Kas ma olen valmis selleks, et minu või mu pere elustiili tuleb laenu tõttu põhjalikult muuta?
- Kas ma olen täpselt välja arvestanud, kui palju ma saan laenu kõrvalt kulutada igas kuus toidule, rõivastele, teenustele? Kas pärast igakuist laenu tagasimakset on see summa piisavalt suur?
- Kas mul on olemas tagavaraplaan selleks, kui mina või minu pereliige peaks töö kaotama?
- Kas ma olen laenuandjalt uurinud võimalusi, mis saab siis, kui mul tekivad makseraskused?

Kui vastasite küsimustele ausalt ja kõik vastused ei olnud jaatavad, siis peaksite oma laenuotsust veel kord hoolikalt kaaluma, sest laenu võtmine võib teie majanduslikku olukorda soovitud lahenduse asemel hoopis halvendada.

Tarbijakaitseameti kontaktid

Maakond	Telefon	Aadress	e-post
Tallinn ja Harjumaa	620 1707	Kiriku 4 Tallinn 15071	info@consumer.ee
Ida-Virumaa	337 8561	Keskallee 19 Kohtla-Järve 30331	idaviru@consumer.ee
Järvamaa	385 0797	Rüütli 25 Paide 72713	reet.muru@consumer.ee
Läänemaa	473 7066	Lossi plats 6 Haapsalu 90502	haapsalu@consumer.ee
Lääne-Virumaa	325 8066	Kreutzwaldi 5 Rakvere 44314	tiu.baumann@consumer.ee
Põlvamaa	799 3058	Kesk 20 Põlva 63308	sirje.rooden@consumer.ee
Pärnumaa	447 1010	Esplanaadi 10-402 Pärnu 80014	parnu@consumer.ee
Raplamaa	485 7644	Tallinna mnt 14 Rapla 79513	malle.vassiljev@consumer.ee
Saaremaa	455 4484	Rohu 5 Kuressaare 93812	koidu.allvee@consumer.ee
Tartu- ja Jõgevamaa	748 2262 748 2270	Õpetaja 9a Tartu 51003	tartu@consumer.ee
Valgamaa	766 6330	Aia 17 Valga 68203	leini.kirsimae@consumer.ee
Viljandimaa	433 3433	Vabaduse plats 6 Viljandi 71020	aivar.rosma@consumer.ee
Võrumaa	782 3518	Jüri 12 Võru 65620	liilia.laks@consumer.ee

Märksõnad

Abikaasa.....	276	Dokumendi väljastamine	33
Abipolitseinik.....	115	Edasilükatud vanadus-	
Abipolitseiniku ameti-		pension.....	219
tunnused.....	115	Eelarve.....	307
Abipolitseiniku tegevus-		Eelhääletamine.....	91
valdkond.....	116	Eeltäidetud deklaratsioon	275
Advokaat.....	286	Eesti kodakondsus	21
AIDS	258	Eesti kodakondsuse taotlemine	
Ajapikenduse taotlemine	100	lapsele.....	24
Ajateenija lapse toetus	230	Eesti Kodanike Komiteed	14
Ajateenija toetus.....	277	Eesti kodaniku pass.....	29
Ajateenija.....	99	Eesti Kongress	14
Ajateenistus.....	100, 150	Eesti kroon.....	68
Ajateenistusse kutsumine.....	101	Eesti lipu heiskamine.....	11
Ajutine reisidokument.....	29	Eesti Nõukogude Sotsialistlik	
Ajutine töövõimetus.....	245	Vabariik.....	14
Ajutine Valitsus.....	13	Eesti Pank.....	18, 68
Aktiivne tulu.....	270	Eesti riigikord.....	14
Alaealine töötaja.....	193	Eesti riigivapp.....	11
Alaealiste abiellumine.....	148	Eesti Vabariigi aasta-	
Alaline elamisõigus.....	26	päev.....	13, 15
Alandava kohtlemise enne-		Eestkoste.....	230
tamine.....	85	Eestkostja.....	31
Alkohol.....	118	Ehitus- ja remonttööd	308
Aluslepingud.....	37	Eksam.....	22
Ametiaeg.....	59	Elamisluba.....	22, 47
Ametiühing.....	67, 141	Elamisõigus.....	47
Ametnik.....	28, 144	Elatis.....	280
Anonüümsed AIDSi nõustamis-		Elektroniline hääletamine	92
kabinetid.....	260	Eluasemelaenu intress	280
Apostill.....	31	Elukestev õpe.....	45
Arstiabi Euroopa Liidus.....	253	Eluruum.....	279
Arupärimised.....	74	Enammakse.....	268
Arvamused ja soovitusel	37	Ennetähtaegne vanadus-	
Arveldamine.....	293	pension.....	219
Asendusteenistus.....	100	Erakonnad.....	141
Asutav Kogu.....	13	Erasektor.....	140
Avalik töö.....	204	Erasmus.....	45
Avalikustamine.....	105	Eripension.....	225
Avatus.....	77	Erivahend.....	112
Brutopalk.....	271	Esindus- ja osalusdemo-	
Comenius.....	45	kraatia.....	40
Demokraatia.....	143	Esmaabi andja.....	189
Demokraatlik parlamentaarne		Esmane õigusakt.....	37
vabariik.....	90	Ettemaks.....	309
Diplomaatiline pass.....	29	Ettevõtlus.....	28
Direktiiv.....	37	Ettevõtluse alustamise	
Diskrimineerimisvaidlus.....	84	toetus.....	204
Dividenditulu.....	270	Ettevõtlustulu.....	270
Dokumendi kehtivus.....	34	EURES.....	208
Dokumendi tagastamine.....	34	EURES.....	43

Euro	49	Isiklik tarbimine	288
Euroinfo-keskus	55	Isiku ja tema asjade läbi- vaatus	114
Euroopa Komisjon	55	Isikukaitsevahend	189
Euroopa Liidu hümn	36	Isikutunnistus	26
Euroopa Liidu infokeskus	55	Isikutunnistus	29
Euroopa Liidu lipp	36	Isikutunnistus	30
Euroopa Liidu põhiõiguste harta	41	Jalatsid	299
Euroopa Liit	26	Johann Voldemar Jannsen	12
Euroopa Majanduspiirkond	26	Joobeseisundis isik	114
Euroopa Noored	45	Juhiluba	29
Euroopa ravikindlustus- kaart	51, 254	Julgeolek	18
Europass	44	Julgeolek	94
EUROPE DIRECT teabe- teenistus	55	Julgeoleku koostöö	94
Fredric Pacius	12	Julgeolekuoht	94
Füüsiline vägivald	138	Julgeolekupoliitika	94
Gaasirelv	112	Justiitsministeerium	89
Garantii	297	Juurdemakse	276
Grundvig	45	Kaadrikaitseväelane	99
Grupinõustamine	202	Kaebus	294
Haigushüvitis	246	Kahtlustatav	132
Halduskohus	269	Kahtlustatava kohustused	133
Hambaravi	250	Kahtlustatava õigused	133
Heaolu	141	Kaitsejõud	95
Hind	290	Kaitseliidu ülesanne	98
Hindamine	169	Kaitseliit	98
HIV	258	Kaitseministeerium	96
HIV-positiivne	260	Kaitseväe ülesanded	96
HIV-testimine	260	Kaitseväekohustuslane	99
Hoiatus	126	Kaitseväeteenistus	98
Hoiustrahv	126	Kaitseväeteenistuse tunnistus	29
Hoiuseintress	280	Kaitsevägi	96
Hooldushüvitis	246	Kannatanu kohustused	130
Hoolekogu ja lastevanemate ühendused	179	Kannatanu õigused	130
Hädaabinumber	52	Kannatanu	130
Häirekeskus	117	Karistatuse kustumine	128
Häälesõigus	28	Karjäärinõustamine	201
Hääleõiguslik kodanik	91	Kasu vara võõrandamisest	270
Hüvitis	134	Kasu	274
Hüvitise maksimumpiir on 150 000 krooni	241	Kasutusjuhend	292
ID-kaart	26	Kauba ümbervahetamine	290
ID-kaart	30	Kaup	288
Individuaalne nõustamine	202	Kaupleja	288
Infotund	74	Keemiline puhastus	300
Inimeste vaba liikumine	42	Kiirabi	117, 245
Interneti ost	303	Kiirmenetlus	128
Intress	268	Kingitus	278
Iseseisvusmanifest	13	Kinnistusosakond	88
Iseseisvuspäev	15	Kirjalikku vastus	269
		Kirjalikud küsimused	74
		Kodakondsuse kaotamine	25
		Kodakondsuse taotle- mine	22, 23

Kodakondsuse äravõtmine	25	Kuriteoohvrile riiklik hüvitis ...	240
Kodakondsustunnistus	24	Kuriteoteate esitamine	130
Kodakondusest vabastamine	25	Kutsealuse vastutus	102
Kodanike nõuandeteenistus ...	53	Kutsehaigus	189
Kodanike vastastikuse abistamise põhimõte	52	Kutseharidusstandard	181
Kodanikeühendused	67	Kutsekeskharidus	182
Kodanikualgatus	142	Kutsetöös verrega levivad nakkused	261
Kodanikukultuur	144	Kutseõpe keskhariduse baasil	183
Kodanikuõigused	17	Kutseõpe põhihariduse baasil	182
Kodanikuühiskond	140	Kutseõpe	181
Kodus töötamine	315	Kutseõppeliigid	181
Koduukseleping	302	Kvalifitseeritud hääle- enamus	38
Koduõpe	165	Kõlblik kuni	299
Kohaliku omavalitsuse volikogu valimised	90	Laenamine	316
Kohalikud maksud	266	Landeswehr	13
Kohalikud omavalitsused	18	Laps reisel	157
Kohtu esimees	88	Lapse kohustused	147
Kohtudirektor	88	Lapse varandus	149
Kohtueelne menetlus	129	Lapsehooldustasu	229
Kohtueelse lahendamise võrgustik SOLVIT	54	Lapsendamine	149
Kohtusüsteem	87	Lapsendamishüvitis	246
Kohtute haldamise nõukoda ...	87	Lapsendamistoetus	231
Kohtuvõim	14	Lapsetoetus	229
Kohtuväline institutsioon	298	Lapsevanem	31
Kohus	18, 286	Lastekaitse	146
Kohustuslik kogumis- pension	227, 267	Leinalipp	10
Kolmandad riigid	27	Lennureisijate õigused	313
Kolmas sektor	140	Leonardo da Vinci	45
Konsensus	38	Lepingu sõlmimine	293
Konsulaarkaitse	52	Lepinguline teenistus	99
Kooli õppekeel	162	Lepingust taganemine	51
Koolikohustuse tagamine	163	Liiklusjärelvalve	120
Koolitee pikkus ja koolikoti raskus	167	Liikluskahjust teatamine	125
Koolitoetus	231	Liiklusõnnetus	123
Koolituskulud	279	Liiklusõnnetusest teatamine .	123
Koolitusluba	280	Liikmesriigid	35
Krediitkaart	305	Linn	78
Kriminaalhooldusosakond	88	Linnad	19
Kriminaalmenetlus	129	Linnaosa, osavald	81
Kriminaalmenetluse seadustik	129	Linnapea	81
Kultuuriautonomia	17	Linnavalitsus	81
Kumminui	112	Lipupäevad	10
Kunstlik viljastamine	149	Litsentsitasu Intressitulu	270
Kuritegu	129	Lugemised	71
Kuriteoohvrile makstav hüvitis	277	Lühiajaline töötamine	28
		Maa- ja linnakohus	87
		Maa	279
		Maakond	78
		Maakonnad	19

Maamaks.....	267	Noored, tubakas ja alkohol... 155
Maamaks.....	281	Noorte nõustamiskabinetid... 260
Maapäev.....	13	Nõukogude okupatsioon..... 14
Maavalitsus.....	55, 78	Ohutusjuhend..... 189
Maavanem.....	78	Ohvriabi..... 134
Mahaarvamised.....	272	Ohvribiteenus..... 239
Majandustegevuse register... 311		Omandireform..... 279
Majutuskulude hüvitamine... 200		Omavalitsus..... 26
Majutustoetus..... 200		Ombudsman..... 82
Maksu kinnipidamise..... 273		Originaaldokument..... 269
Maksud..... 69		Orjajarjumus..... 140
Maksude haldaja..... 266		Ostu tõendav dokument..... 291
Maksuhaldur..... 267		Otsekohaldatav..... 37
Maksukohustuse tuvasta- mine..... 267		Otsus..... 37
Maksukohustuslane..... 266		Otsuse vaidlustamine..... 127
Maksumaksja..... 266		Pagulase reisidokument..... 29
Maksumenetlus..... 267		Pakettreis..... 309
Maksumäär..... 281		Palgatoetus..... 206
Maksustamishind..... 281		Palgatulu..... 270
Maksustamisperiood..... 271		Pangakonto arestimine..... 267
Maksuteade..... 281		Parim enne..... 299
Maksuvaba tulu..... 273		Pass..... 29
Mandaat..... 93		Pass, ID-kaart..... 49
Matusetoetus..... 241		Passiivne tulu..... 270
Matusetoetuse suurus..... 241		Pealinn..... 9
Menetlustähtaeg..... 267		Pensionide tulumaksustamine..... 223
Meremehe teenistusraamat... 29		Pensionilised..... 223
Meresõidutunnistus..... 29		Pensionistaaž..... 217
Ministeerium..... 62		Pensionär..... 278
Minister..... 61		Perearst..... 244
Mitteresident..... 270		Perekonnaliige..... 26
Mobilisatsioon..... 99		Peretoetused..... 229
Mürgistus..... 291		Piiratud omavalitsuslik staatus..... 81
Määrus..... 37		Pikaajaline elamisluba..... 27
Müügigarantii..... 297		Pikaajaline elamisõigus..... 22
Müügihind..... 290		Pikaajaline elanik..... 57
Müüja..... 289		Pindala..... 9
Müümine..... 274		Poliitilised õigused..... 150
Naabrivalve..... 117		Politsei ja liiklus..... 120
Narkootilised ained..... 118		Politsei kohustused..... 108
NATO..... 94		Politsei nõuanded..... 135
Naturalisatsioon..... 21		Politsei õigused..... 109
Neli põhivabadust..... 41		Politsei ülesanne..... 105
Netopalk..... 272		Politsei..... 105
Noor ja õiguskaitseorganid... 158		Politseiamet..... 106
Noor töösuhetes..... 153		Politseiametnik..... 107
Noored ja kool..... 161		Politseiasutused..... 106
Noored ja MTÜ..... 150		Politseijaoskond..... 106
Noored ja reklaam..... 160		Politseikadett..... 108
Noored ja relvad..... 156		Politseiprefektuur..... 106
Noored ja vaba aeg..... 151		Presidendi kandidaat..... 58
Noored liikluses..... 156		Presidendi ülesanded..... 58

Pretensioon	297	Riigi sümbolid	9
Prokuratuur	88, 129	Riigi Teataja	72
Proportsionaalsuse põhi- mõte	91	Riigi õigusabi ei anta	284
Punaarmee	13	Riigi õigusabi	284
Puudusega kaup	294	Riigieelarve	68, 72
Puudusega teenus	295	Riigihümn	12
Puuetega inimeste sotsiaal- toetused	233	Riigikaitse	96
Põhihariduse nõudeta kutseõpe	182	Riigikeel	9
Põhiseadus	13, 15	Riigikogu esimees	75
Põhiseaduslikkuse järelevalve ..	83	Riigikogu fraktsioon	76
Põhiseaduslikud institut- sioonid	18	Riigikogu juhatus	74
Põhiseaduslikud kohustused ..	16	Riigikogu kantselei	76
Põhiseaduslikud vabadused ..	16	Riigikogu komisjon	75
Põhiseaduslikud õigused	16	Riigikogu teabekeskus	77
Põhiõiguste ja -vabaduste kaitse	83	Riigikogu valimised	90
Põhjasõda	13	Riigikogu	18, 71
Pädevus	37	Riigikohus	87
Päästekomitee	13	Riigikontroll	18, 69
Püramiidmäng	315	Riigikontrolör	70
Rahatrahv	127, 268	Riigikord	9
Rahu rikkumine eluruumides	114	Riigilipp	9
Rahuvalve	95	Riigilõiv	285
Rahvaarv	9	Riigilõivud	32
Rahvahääletus	90	Riigiprokuratuur	88
Rahvapension	222	Riigipühad	15
Rahvapensioni määr	222	Riigisektor	140
Rahvas	90	Riiklik eksami- ja kvalifikat- sioonikeskus	23
Rahvasteliit	13	Riiklik pension	216
Rahvus lipp	9	Riiklikud maksud	266
Rahvuskuuluvus	17	Riiklikud tähtpäevad	15
Rahvuspüha	9	Ringkonnakohus	87
Rahvuspühad	15	Roheline kaart	51
Rahvusvahelise julgeoleku tagamine	97	Rõivad	300
Raviasutus	114	Saksa okupatsioon	13
Ravikindlustus	242	Schengeni ruum	48
Registriosakond	88	Seadusandlik võim	14
Reisija	312	Seaduse väljakuulu- tamine	58, 72
Reisikorraldaja	311	Seaduseelnõu algatamine	71
Reisitörkekindlustus	312	Seadusjärgne esindaja	31
Rendile andmine	280	Sidevahendi abil sõlmitud leping	303
Renditulu	270	Siduv eelotsus	269
Represeeritud isik	223	Sisekontroll	188
Reservi arvamine	102	Siseministerium	26
Reservteenistus	99	SMS-laen	316
Reservväelane	99	Sobiv töö	198
Resident	270	Soetamismaksumus	274
Revisjonikomisjon	80	Sooviavaldus	25
		Sotsiaalhoolekanne	211
		Sotsiaalkindlustus	215
		Sotsiaalmaks	267

Sotsiaalteenused	212	Toetus.....	277
Sotsiaaltoetused	214	Toidukaup.....	298
Standardid lennureiside		Toimetulekupiir	215
pakkujatele	51	Toimetulekutoetus	215
Stenbocki maja	62	Toitjakaotuspension.....	221
Stipendium.....	200, 278	Tubakas.....	118
Sugulisel teel levivad		Tuberkuloos.....	262
nakkused	259	Tulemuslikkus.....	144
Suhtluskodanikega	63	Tulirelv	113
Suitsetamise keeld	118	Tuludeklaratsioon	268, 275
Sundtäitmine.....	267	Tulumaks	267
Suveräännevõim.....	13	Tulumaksumäär.....	270
Suveräänsuse ühendamise...	35	Tulumaksuvaba tulu	270
Sõiduauto	279	Tunnistaja.....	131
Sõiduki peatamine.....	120	Tähtaeg	267
Sõidukulude hüvitamine	200	Tähtajaline elamisluba.....	27
Sõidutoetus.....	200	Tähtajaline elamisõigus	26
Sõjalise julgeoleku tagamine...	97	Täidesaatev võim	14
Sündmuskoht.....	131	Täielik ja tõene info.....	51
Sünnijärgne kodakondsus	21	Täiendav kogumispension....	228
Sünnitoetus.....	230	Täiendav maksuvabastus....	278
Sünnitunnistus	29	Täiendav ravimihüvitis	252
Sünnitushüvitis	246	Tööandja.....	190
Süüdimõistetu	134	Tööharjutus.....	205
Süüdistatav	133	Tööinspeksioon	185
Süütuse presumptsioon.....	129	Töökeskkond	186
Šveitsi Konföderatsiooni.....	26	Töökeskkonna riskianalüüs ..	187
Taganemisõigus	302	Töökeskkonna nõukogu	187
Tagasimakse	276	Töökeskkonnaspetsialist	187
Tagasipöördumise luba	29	Töökeskkonnaravolinik	187
Tagasipöördumistunnistus.....	29	Töökohapõhine õppevorm....	183
Tagatis.....	312	Tööleping.....	190
Taotlus.....	25	Töölepingut ei saa lõpetada ..	192
Tarbija nõustamiskeskus	51	Tööluba.....	27
Tarbija nõustamiskeskuste		Töötsimine välismaal	209
võrgustik	54	Tööpakkumiste ja töötajate	
Tarbija.....	288	andmebaas.....	209
Tarbijakaitse komisjon	298	Tööpraktika.....	203
Tarbijakaitseamet	288	Töösuhted.....	190
Tartu rahu	13	Töötaja.....	190
Tasemetööd ja eksamid	173	Töötuna arvele võtmine	197
Teabenõue	65	Tööturuamet	195
Teabevahetus.....	117	Tööturukoolitus	199
Teenistusülesannete täitmine	112	Tööturuteenus	195
Teenus.....	288, 306	Tööturuteenused puudega	
Tegevteenistus	99	inimestele	196
Teisene õigusakt	37	Tööturuteenused töötajale ..	197
Temaga suhtlemine	143	Tööturuteenused töötule.....	195
Teovõime.....	146	Töötuskindlustus Euroopa	
Tervisekontroll	189	Liidus	238
Tervishoiuteenus	255	Töötuskindlustus.....	235
Toetavad ja koordineerivad		Töötuskindlustus.....	267
meetmed	45	Töötuskindlustushüvitis	206

Töötuskindlustushüvitis	236	Volikogu istung	80
Töötuskindlustushüvitise suurus	237	Volikogu komisjonid	80
Töötutoetus	207, 277	Volikogu suurus	79
Töötutoetuse arvutamine	208	Volikogu valimine	79
Töötutoetuse suurus	207	Võimude lahusus	14
Töövahendus	198	Võrdne kohtlemine	45
Töövaidluskomisjon	193	Vägivald	137
Töövõimetuspension	220	Vähemalt 10aastasel lapsel on õigus oma huve kaitsta ...	148
Töövõtugarantii	307	Vähemusrahvused	17
Tööõnnetus	189	Välis- ja siseõhu temperatuuri mõju õppetegevuse korral- damisele	168
Tüüpleping	306	Välismaalase pass	29
Usaldus	144	Välismaalased	26
Usulised veendumused	151	Väljakutse	269
Uurimisasutused	129	Väljaspool elukohta hääleta- mine	92
Uurimisasutusse kutsumine ..	134	Väljaõpetamata sõdur	102
Vabaabieliu	276	Väljaõppekeskus	97
Vabadussõda	13	Väärtegu	126
Vabariigi President ...	14, 18, 58, 73	Väärteomenetluse seadustik ...	126
Vabariigi Valimiskomisjon	91	Väärtpaber	274
Vabariigi Valitsus	18, 61	Õigeksmõistetud	134
Vahetamine	274	Õigus pretensiooni esitada	51
Vaidlustamine	269	Õigusabi taotlus	285
Vaimne vägivald	138	Õiguskantsler	15, 18, 82
Vald	78	Õiguskantsleriülesanded	82
Valeandmed	268	Õiguslik alus	37
Valijakaart	91	Õigusvõime	146
Valimine	145	Õpilase järgmisse klassi üleviimine	172
Valimised	28	Õpilase õigused koolis	166
Valimiskogu	59, 73	Õpilasomavalitsus	177
Valimiskomisjonid	91	Õppekogunemine	103
Valimispäev	91	Õppekoormus	167
Valimistel kandideerimine	79	Õppelaenu kustutamine	233
Valimistulemused	93	Õppepäeva korraldus	168
Valitsusasutused	66	Äriseadustik	28
Valitsuseistung	62	Äriühing	28
Valla- või linnasekretär	81	Ühenduse õigusjoud	37
Vallavalitsus	81	Ühikuhind	290
Vallavanem	81	Ühikuhind	51
Vallitsuse otsus	62	Ühisraha euro	35
Valuuta	9	Üksikvanema lapse toetus ...	230
Vanaduspension	218	Üldmenetlus	128
Vanemahüvitis	228, 231	Ülemnõukogu	14
Varjatud liiklusjärelvalve	122	Ülepiiriline ost	298
Vastutus	145	Ümardamine	293
Vastuvõtuaeg	64	Üürile andmine	280
Vetoõigus	58		
Viibimisõigus	47		
Viisavaba liikumine	48		
Volikogu ainupädevus	80		
Volikogu esimees	80		